

Микола Береза

Непослух

Новели

Видавництво
"Волинські обереги"

2019

УДК 821.161.2

Б 484

*Видання здійснене за кошти міського бюджету
відповідно до Програми підтримки книговидання
місцевих авторів та популяризації української книги
в місті Рівному на 2016-2020 роки*

*Редактор
Світлана Береза*

Береза М.П.

Б 484 Непослух: новели / М.П. Береза. – Рівне: Волин. обереги, 2019. – 208 с.

ISBN 978-966-416-665-9

У новій книзі члена Національної спілки письменників України, лауреата літературної премії імені Валер'яна Поліщука Миколи Берези "Непослух" вміщені новели та образки, написані останнім часом.

Свіжим художнім словом автор малює колоритні картини з недавнього і теперішнього життя українців, на долю яких випало чимало радощів і багато людських страждань, глибоко виписує неповторні характери земляків, пильно стежить за поведінкою сучасників у різних життєвих ситуаціях. Письменник переймається й проблемами духовності, утвердження моральних цінностей, що несподівано постали перед персонажами цієї книги на початку двадцять першого століття.

Манера письма Миколи Берези – довірлива, слово його відверте, щире й правдиве, не позбавлене народного гумору та самоіронії.

УДК 821.161.2

ISBN 978-966-416-665-9

© Береза М.П., 2019

© «Волинські обереги», 2019

ДВІЧІ АРЕШТОВАНИЙ

За три сажні від хати Катерини Бондаренко – хлівчик, перегороджений навіпіл: справа – пристанище для рогатої та безрогої худоби, зліва – коса, граблі, вила-трійчата, а в кутку – два кадуби. Ще перед самісінькою війною чоловік повидовбував.

Вдосвіта Катерина брала глибоку миску з теплою товченою картоплею для кабанчика і цинкову дійничку на свіже козине молоко та йшла, мовчазна, як тінь, поратись. Те саме робила й ополудні. А під вечір, коли вже й кури, досхочу набігавшись за день, лаштувалися на сідало, перш, ніж сипнути їм чогось, схиялялася, як над криницею, перед кадубом, що стояв ближче, зачерпувала кілька пригорщ пшениці і, розтрушуючи на дощечку з фанери, тихо припрошувала:

– Їжте, ненаситці, їжте! – Бондаренчиха діставала очима далі, де стояв ще один, зі старою куфайчиною насподі.

Коли живність повечеряла, мекання, кувікання та кудкудакання замовкало. Катерина напинала на обидві довбанки по ряднині, оглядалася довкіл і тупцяла в хату. А посеред ночі, як уже ні в кого не світилося, знову виходила, дріботіла через двір, бралася за рипучі двері. Ніби й тихенько відчи-

няла, а здавалося – на весь куток чути. Тому й не підсвічувала собі нічим, щоби хто-небудь із сусідів чи випадкових подорожніх не вгледів крізь шпаринку підозрілий вогник (та й "стрибки" могли наскочити). Начепивши на те дерев'яне риповисько засув, навпомацки підступала до кадуба, що з куфайкою насподі, акуратно клала в нього невеличкий вузлик. Що там було, – знала лишень вона, Стратонова мати.

А Стратон, діждавшись, коли Катерина знову зарипить дверима й піде додивлятися свої сні, розворушувався, як ведмідь після зимової сплячки, і брався за звичну роботу. Витягував з-під лежача коротеньку, на три щаблі, драбину, впирав її в холодну стіну під самою стелею погребя. Там, угорі, вона правила й за підлогу. Виймав із днища та складав поперед себе кілька дубових дощок (якби їх збити в одне, була б ляда до лісової криївки) і, підпираючи плечем, відсовував кадуба вбік. Викарабкавшись, намацував вузлик, притискав його до грудей і поволі – щабель за щаблем – опускався, засовуючи довбанку на своє місце. Потім закладав "ляду" і запихав під лежак драбину. Аж тоді, запаливши тоненьку свічку, молився та починав їсти. Ще теплий (бо ж мати принесла недавно) наїдок солодко зігрівав натомлене тіло, а в душу

запливав легкий і тремтливий вогник. О цій порі Стратон запалював його без остраху. Як у прибраній до свята хаті.

* * *

У В'язівці про Стратонову схованку могли б не знати й дотепер, якби одної пізньої осені з мордовських таборів не повернулася його рідна сестра Галина, колишня зв'язкова повстанців "Струна". Тоненька, як тополинка, зі срібними залишками сибірських морозів на скронях. А про Стратона в селі вже й згадувати перестали. Якщо ж і відважувався хтось, то пошепки: "Стільки літ пройшло, а ні слуху ні духу" – "Казали, що бачили його в Житомирі на базарі..." – "Хто-зна... Був чоловік і – нема..."

А "Струна" вірила, що брат – живий. Тільки про подальшу його долю не могла довідатися ніяк. Ще відтоді, коли її разом з іншими "ворогами народу" привезли на залізничну станцію в Курне, де формувалася "сибірський ешелон". Як із-під землі виріс перед вагоном якийсь плосконозик в синьому галіфеті з гвинтівкою через плече. "Струна" придивилася пильніше й ледь не ахнула: "Так це ж Лаврін Кліщ з нашого села!.. Стратонів одноліток..." Плосконозик закинув холодний погляд вище, аж до заграбованого віконечка, звідки виднілося обличчя Галини, і за-

питає упівголосу: "Ти сестра Стратонова? – ще раз оглянувся. – Він у лісах... Вдома йому теж... Як тобі... Сибіром світить..." – і подався похапцем...

* * *

Мати, обв'язана впоперек сірою суконною хусткою, мало не зомліла на порозі:

– Господи! Невже це ти, донечко? Дмухни – й похилишся...

– Це вам, мамо, так здалося, – втирала сльози Галина, а вони все котилися й котилися, рясні, солоні. – Не такий уже він, той Сибір, неісходимий: бачите, пройшла увесь, і повернулася-таки... А Стратон де?

– Живий, кажуть...

– Якби живий був, дав би про себе яку звістку, – кахикнула в кулачок Галина.

– Звідки? Із Сибіру? Не сміши людей, Галинко! Звідти не пишуть...

– Часи ж, мамо, уже не ті, що були. Після смерті Сталіна, влада, кажуть, милосердною стає. Могли б дозволити Стратонові бодай слівце додому написати...

– Таким, як наш Стратон – нізащо! – пригнічено сказала, як відрубала, мати. – "Вороги народу" для влади завжди ворогами будуть... Хіба що

такі, як Кліщ... Але – не Стратон. Не задля того він самоарешт учинив і стільки років сидів...

– "Сидів?!" – не повірила почутому донька. – Де?

"Де-де"! В погребі! Розкажу потім... А зараз ходімо...Щось поїси з дороги, – і повела доньку у ванькирчик, де Галині вперше після остогидлої за стільки років сибірської баланди запахло домашнім борщем.

– Як ми ним, цим борщем, марили! – тонкою струною бринів доньчин голос. – Бувало, й самі варили, дочекавши, коли заступлять на варту "свої", які буцімто не бачили, що ми "куховарили" перед їхніми носами, одразу за баракком.

– Може, вони теж з України були?..

– Хтозна... Їм аж мову відбирало, коли ми починали співати:

*Лети, моя думо, в вечірню годину
Далеко-далеко звідсіль,
У тую хатину, де рідна матуся,
Де я проживала колись.*

– Їж, доню! – вкотре втирала сльозу мати.

Аж до світання раділи й плакали, слухали й питали-перепитували одна одну, потім довго мовчали і знову говорили. Тоді мати розказала про

Стратона, як він, стільки літ і зим білого дня не видячи, переховувався в погребі. По-в'язівськи – у підпіллі. І сидів доти, поки не підгледів один землячок.

– Ти його знаєш: Лаврін з кліщівського виводку. Одноліток Стратонів.

Донька аж за голову схопилася:

– Так це ж той плосконосик-червонопогонник, що в Курному мені про брата сповістив: мовляв, Стратон живий, у повстанцях і досі... Хіхікаючи, погрожував, що Сибіром братові світить, як і мені...

– Хіхікав би він у пеклі, той Кліщ! Він же з нашим Стратоном разом у повстанці пішов... Шкура продажна! Вислідило, стерво, донесло... Само ж до майора дослужилося, потім, правда, спилося і дуба врізало.

– А Стратон? Що далі, мамо?

– Звісно що. Судили на показовому суді і в сибірські табори відправили.

– Після самоарешту, – важко зітхнула "Струна".

– То не самоарешт, донечко, був, не самоарешт... Вибір... Стратон добре знав, що звідти мало-хто повертається. Тому стільки років і сидів у погребі, Сибір той усе відкладаючи і відкладаючи на пізніше...

СТОЛІТНІЙ УЧИТЕЛЬ МАЛЮВАННЯ

У Глинному він не був тридцять років. Відтоді, як, відзавучувавши в старенькій дерев'яній школі, написав заяву на звільнення з посади за власним бажанням і опинився у війську. Перед тим вчителі на кпин брали: "Миколо Костянтиновичу, вам же – півроку до двадцяти семи! Броня... Допрацювали б.."

Особливо напосідав Іван Васильович Дудкевич, сімдесятилітній, найстаріший у районі вчитель малювання. Сивий, згорблений ледь не до землі, широкоплечий, але не довгорукий, – він мав уроджену ваду: говорив на ніс. Якщо слухати, одвернувшись убік, то чулося не "ко", а "хо": "Дорохенький! Навіщо здалася вам ота армія?! Ви ж – на хражданці захонно..."

Хто-хто, а Іван Васильович закони знав. Якось перед самісіньким початком нового навчального року він підійшов до завуча і сказав:

– Миколо Костянтиновичу (Дудкевич казав – Хостянтиновичу), ви ж знаєте, що я не тільки ветеран війни, а й законний пенсіонер. Можна сказати, пільговик. То чи не могли б ви мені, старому партизанові й художникові, уроки розставити так, щоб вихідних було трохи більше – я би малював

щось удома чи по гриби ходив. Вельми вже любить моя Ніна Миколаївна їх засолювати.

– Партизанові, кажете? А чого ж! Тим більше, що наступного року – ювілей Перемоги. Може, і намалюєте щось до цієї круглої дати...

– “Круглої, ”круглої”! – Іван Васильович озирнувся, чи, бува, не підслуховує хто, і пошепки: – Зайдіть, будь ласка, пополудні до нас. Ніна Миколаївна такого борщу наварила, що вам, холостякові, і не снилося. Я вам розкажу дещо.

– Гарзд! Уладнаю розклад, забіжу.

Як самотній шахіст над шахівницею, Ковалець довго мізкував над тим розкладом, рахував-перераховував, чи не ”загубив”, бува, якоїсь навчальної години. А коли дійшов до уроків малювання, то, пам’ятаючи просьбу Івана Васильовича, розставив їх так, щоб вихідні були й посеред тижня.

Пополудні завуч пішов на гостини.

– Я ж так і думав, що ви не погордуєте! – зустрів учитель, який якраз порався на подвір’ї.

– Хіба що на хвилинку забіг, бо ж завтра – перший дзвоник.

– Розумію, розумію. Було в мене тих перших дзвоників – ого-го! – Іван Васильович притулив до ганочка обчімханий березовий віник (підмітав

ним під кремезними липами), тихенько скрипнув дверима. – Заходьте!

У заскленій шафі й на столі – книги, купка газет, під настільною лампою – стосик журналів, на стінах – чорно-білі і кольорові, поживклі, а подекуди й потріскані фотокартки. Над одвірком – пейзажна картина...

– Це – наше Полісся, – глибоко зітхнувши, проказав Іван Васильович. – Намалював, як умів. Хоча, зізнаюся, художник із мене...

– Від Бога...

– Не лукавте! Який з мене митець! Але спершу перекусимо, – й запросив до тісного ванькирчика. – Підлоги не стелимо, любимо запах молоді глини..

– Воно й чути.

– Відкрию вам секрет, що ми з Ніною Миколаївною і познайомилися тут, недалечко в лісі, де ще перед війною люди накопували собі глини. Ніби вчора було, – вчитель замовк на мить, сіпнув кущиками вицвілих брів, подумки повернувшись, напевне, в ті далекі роки. – Але, Миколо Костянтиновичу, як любить закликати наш директор, – ближче до діла. Поки Ніна Миколаївна в горідчику, пригощу вас. – Іван Васильович дістав із припічка череватенького горщика, насипав у дві

розмальовані мисочки борщу ("З півником!") і хутенько шмигнув у погріб. А за мить, ховаючи щось за спиною, весело запитав: – Що в мене в руці? От не вгадасте! Первак! Женемо тільки до свят. І для людей хороших, таких, як оце ви.

Випили. І взялися за борщ.

Після другої чоловіки стали ще балакучішими.

– Оце, Миколо Костянтиновичу, ви пейзаж мій хвалите. То я вам скажу, що живу не тільки природою. Коли втік з німецького полону, то в лісі подався. Думав, партизани, а то ж – ні. З тризубами... Бувало, сидимо в схроні, а я портрети малюю. Довго їх нікому не показував. Та й ви, Миколо Костянтиновичу, теж про це не розкажіть, бо капець буде і мені, і моєму малюванню.

– Та це ж чому? – витер спітніле чоло завуч.

– У моїй родині теж... Старший батьків брат Берлін брав. Затим, повернувшись додому, майже тридцять років шоферував у колгоспі на своїй "фронтовій полуторці", а на старість пішов у будинок престарілих. І там, аж до самої смерті, читав спогади Жукова. А дядько Іван, наймолодший з татових братів, пропав безвісти у сорок дев'ятому десь на Станіславщині. Кажуть, вистежили енка-

ведисти. Довго мене батько, як і ви оце зараз, просив нікому не розповідати про це.

– А ви, бува, не малюєте? – ні з того ні з сього запитав учитель.

– На жаль, ні. Хоча трохи в дитинстві пробував. А чого це ви раптом?

– "Чого-чого"! Бачили, який позолочений вождь стоїть біля клубу?

– Ще б не бачити!

– Отож бо! Певне, зауважили, що він з кепкою в піднятій руці? Якби малювали, просив би її опустити донизу і в кишеню запхнути.

– Руку чи кепку?

– Те й те...

– Навіщо? Хай і далі показує шлях у світлий завтрашній день! – усміхнувся учитель. – Веде, так би мовити, до круглої дати.

– Ви знову про ту круглу дату! – Іван Васильович устав з-за столу, зняв з вішачка вицвілого кашкета і, зім'явши його, підняв над собою та завмер.

– Уявимо собі: я – вождь, а ви – художник. Малюєте! Картину так і назвемо: "Ілліч – на зупинці..."

– Якій?

– "Якій-якій"... Автобусній.

– Так вони ж, ті автобуси, в Глинне тоді ще не їздили! Болота були! – зареготав завуч.

– Нічого, кожен художник має право на творчий домисел.

– А ви правду скажіть, Іване Васильовичу: чого це Ілліч на автобусній зупинці стоїть? Та ще й... з піднятою рукою?

– "Чого-чого!" Швидко допомогу зупиняє!

Аж тут увійшла Ніна Миколаївна.

– Знову ти, старий Макаренку, коники викидаєш?

– "Коники-коники"! Це ми так із завучем початок навчального року зустрічаємо. А цим кашкетом я мух б'ю...

* * *

Ковалець попросив водія маршрутки зупинити йому ще на околиці Глинного. Подякувавши слухняному чоловікові за кермом, він непоквапом попрямував до недалечкого гурту таких, як і колись, тридцять літ тому, дерев'яних хатинок з почорнілими бовдурами на вицвілих від сонця чи давно нефарбованих дахах. В одній з них жив у старенької лісничихи Никанори і він, тоді ще зовсім молодий завуч.

– Вона вже давно померла, – повідали Миколі Костянтиновичу двоє замурзаних хлопчаків, що бавилися при самісінькій дорозі.

Про Дудкевича приїжджий і запитувати не став: такого прізвища малеча, напевне, й не чула.

Прошкував задумливо глибше й глибше в село, до центру. Вже й пам'ятник вождеві забуванів. Трохи далі, за липами – і хата столітнього вчителя малювання. До неї колишній завуч зайде хай там що...

МИХАЙЛО АТОМОВИЧ

Ідуть і їдуть! Учені з "магате" – щоби на власні очі побачити, а затим, повернувшись до своїх країн, розповісти про надійність роботи ядерних реакторів; туристи – надивуватися красою тамтешнього поліського закутка, нехай мирно, але таки загарбаного атомними блоками, – каже мати, поволеньки вмощуючись на низенький ослінчик. У її віці в місті робити нічого, тому їй доводиться інколи з незаскленого балкончика нашої "хрущовки" споглядати за вапнистими вігтиками хмаринок над сусідніми будинками. – А тоді, коли зносили село, в якому я, мов рання квасолина, викладала в школі фізику, пригадую, чи не кожного прийшлого або приїжджого перепитували: "Ви к кому, уважаємий? Здесь будет строїца очень важний аб'єкт!"

– Коли ж то, мамо, воно було?! – спираюся ліктями на раму: чи нема кого внизу, бо так можна й по шапці комусь недопалком поцілити. – Ще років, мабуть, за двадцять до аварії в Чорнобилі...

– А ніби – вчора! – кому-кому, а матері є про що і про кого згадати: вже й вихованці її, тодішні юні фізики з Гуляковичів, порозлітавшись по всіх усядах, пенсіонерами поставали. – От зустрів, – каже, – недавно мене на міському ринку один

чоловічок. "Ніна Петрівна?" – "Вона", – силкуюся впізнати, хто ж це. – "Атомович я, Михайло Когут, – і одразу ж обнімати. – Пам'ятаєте?" – "Ще б не пам'ятати, бешкетника такого..." – кажу. – "А ви й на ампер не постаріли! Не те, що я – лисий, бачите, як макогін." – "Вже, напевне, доктор наук?" – "Беріть вище, Ніно Петрівно: академік!" – "Вивчила, – жартую, – на свою голову" – "Стільки літ у Дубнах¹ відгепав, що й подумати страшно. Зате – при грошах! Може, вам купити що?" – "Та ні, – кажу. – Молодості не купиш..."

– Чого не купити, того не купити, – зітхаю над маминими словами і пильніше придивляюся до гілочки тоненьких зморшок на її світлому обличчі.

– І не продати! Скільки б не платили. Бо, як писав один поет, "рано ми вмієм любити, пізно – любов шанувати..." Господи! Як я любила! І Гуляковичі наші, і таких зірвіголів, як Мишко Когут. Він ту фізику зубрив день і ніч: "Ампер – не вампір! Я вам покажу силу мирного атома!" – вибрикував. "Курчатов ти наш поліський!" – погладила йому чубчика якимось на перерві. А він лиш носиком сіпнув

---

¹ Дубни – місто в Підмосков'ї, де діяв Інститут ядерних досліджень.

задерикувато: "Прозивайте краще Атомовичем!" – і погнався далі. Так і в люди вибився. – Мати мовчить хвилю, виловлюючи поглядом найвищу хмаринку над сусіднім будинком. І вже – про мене: – Та й ти, сину, теж... на журналіста вивчився... Думалося, будеш – як на сьомому небі...

– На п'ятому поверсі теж добре, – намагаюся приземлити літачок маминих роздумів.

– Всі прагнуть висоти, проте до землі материнської тягне...

– Що є – то є, – відповідаю усміхаючись, бо знаю – мати знову попросить: "Все-таки розказав би, чим закінчилася та історія, як ти про атомників писав. Тоді про них не дуже то й розганялися..."

– Державна таємниця! – хапаюся за рятівну соломинку, знаючи, що спасіння потопельника – не в його руках. Сідаю ближче до матері і згадую. – Повернувся, отже, з відрядження. Два дні писав, переписував, друкував, передруковував, захоплено бив себе в груди: "Нумо, Пушкін! Нумо, молодець!" Заголовок чого вартий: "Мирний атом на трудовому фронті"! Залишалось тільки узгодити деякі дрібнички.

Цензор прочитав уважно мою писанину. "Зайдете, – каже, – завтра. Візьму ваше "творіння" додому, перед сном ще разочок пройдуся, позаяк

матеріал вельми серйозний: не про надої молока, а про атомну..."

Наступного дня я запитав у нього напівжартома: "То ви вже розібралися з моїм романом?"

– Яким?

– Про війну і мир...

– Во! То шо нада! – тицьнув угору великим пальцем. – І про монтажників гарно написали, і про інтернаціоналізм, значить, не забули...

– Ще й про народні поліські традиції. Навіть на тамтешньому весіллі побував, – докинув я.

– Еге ж! – провадив далі цензор. – От якби не одна заковика. Ви настільки детально і, я би сказав, аж занадто поетично, (а напевне подумав: "Теж мені Олександр Купрін!") описали дорогу від Сарн до секретного об'єкта, аж дух захоплює. А з точністю якою! Можете, шановний, лишень уявити собі радість ворожих елементів, котрі, не дай Боже, прочитають цю публікацію і донесуть, куди треба: мовляв, читайте і знайте: там-то й там, за стільки-то й стільки кілометрів від Сарн, ще ближче – від Дубровиці й Володимирця – будується атомна електростанція. Звісно ж, вони тільки руки захоплено потиратимуть, а з наших пліч голови летітимуть:

– За оприлюднення державної таємниці?

– Звичайно! То щоб цього не сталося, я й викреслив декілька, повторюю, найпоетичніших абзаців. – І, тричі хукнувши на дерев'яний штампик, поприліплював його відбитки на кожній сторінці: "До друку".

– Комедія та й годі! – вигукнув я так весело, що в сусідньому кабінеті примовкли. – В якому столітті живемо? Правильно, у двадцятому. Так що оті, як ви кажете, "ворожі елементи" вже давним-давно цей секретний об'єкт із космосу сфотографували і на картах своїх позначили! Ондечки й по телевізору показували, як вони з-поза хмар фіксують номерні знаки автомашин, і з космічної висоти навіть на циферблати наручних годинників дивляться, нібито зблизька, як оце ми з вами тут, на Землі.

– Так то ж – годинники! А ми – про атом видимий і невидимий...

* * *

...Мати дослуховує все, втирає сльозинку краечком хустини і просить мене перебігти в недалечкий супермаркет – купити негазованої води.

– Краще пігулку яку під язик візьміть...

– Та ні, – каже, – воно й так попустить. – І продовжує споглядати за хмаринками в ранковому

небі, подумки запитуючи себе: "Звідки пливуть вони? З далекої далечі чи з краю ближчого? З-над берегів у тоді ще не знесеному селі? З-понад тих піщаних гуляковицьких стежинок, що вже давно стали вулицями й проспектами міста енергетиків?" Може, згадала і про босоногого колись бешкетника, а теперечки – доктора наук, якого саме вона, молоденька вчителька фізики, жартома обізвала "поліським Курчатовим". А той хлопчисько, розштовхуючи ліктями ватагу таких, як і сам, анциболів, лиш носиком завертів: "Зовіть краще "Атомовичем"!"

Мати встає з ослінчика, глибше вдивляється в небо, усміхається, згадавши: "А ви, Ніно Петрівно, й на ампер не постаріли!". Мовчить хвилину, другу, потім зітхає:

– Про наше село ж – Михайло Атомович і не заїкнувся...

"ПРИПНУТИ - ДІЛО НЕХИТРЕ..."

Носяться тою "кукушкою", як... самі знаєте хто... ступою! – повертаючись додому з доччиних гостин у забутому Богом селі, що за двадцять кілометрів від атомної електростанції, бубонить незнайомому попутникові дід. Одразу видно: він не тутешній, бо до вікна – як прилипнув, пересилуючи дрімоту в зачовганому дерматиновому кріслі – мов космонавт: захисного кольору сорочка з довгими рукавами, на голубому кашкеті дірочка від кокарди й козирок лискучий.. Сонце пшеницю пражить, а в салоні – так собі, ні холодно, й не душно.

– В авіації, певне, служили? – запитує попутник.

– А що, на мені написано? – цікавиться дід.

– По кашкеті видно...

– Було-було, – не приховує дід.

– А "кукушка" при чому?

– "Кукушка"? Якщо ви з цих країв, то маєте знати, що за птаха... А як приїжджий – то розкажу. Ні, не розкажу, а краще віршика прочитаю, що внук написав, коли я гостював у дочки. Вона за двадцять кілометрів від атомної живе. Нібито про мене внук придумав. – Старий виймає з нагрудної

кишені учетверо складений папірець, розгладжує його на коліні і починає:

*– За лісом, зразу на заріччі
Сичать реактори... Ова:
Ми в двадцять першому сторіччі
На тепловозику ТУ-2.*

– Як оце ми з вами! – усміхається попутник.
– Тільки ми, не знаю, як вас величати, у маршрутці сидимо, а не в тепловозику...

– Трохимом Кіндратовичем, – і продовжує читати віршик:

*– Минаєм Хиночі, Андругу,
Млинок, затим і Воронки...
Вже й сестри-Локниці – над пругом,
Полюють на боровиків...*

– Це так села там, – каже, – називаються: восени грибів – хоч греблю гати! Тепер же літо, їду, так сказати, впорожні. – І дочитує, зізнавшись перед тим, що два останні рядочки внукового твору трохи підправив сам:

*– Над поїздом димок підстрибнув
І поміж сосонками зник.
В аеропорт мені потрібно –
Я до "кукушки" геть не звик.*

– Он воно про яку "кукушку"! Трохиме Кіндратовичу, щось і про авіацію розкажіть. Може, й про неї внук написав...

– Віршика не маю, а розказати розкажу. Старе Село наше, за всіма, так сказати, параметрами не було Молодим ніколи, тому що назву таку має ще з давніх часів. І гніздиться воно в глухих лісах, далеко від цивілізації (не те, що дочине – під самим боком атомної). Завдовжки і впоперек – з Бориспіль, може. Дворів – як вуликів у доброго пасічника. А ви знаєте: де пусто – там не густо, де бджоли, там і мед. Одні старосільці по містах порозліталися, другі – певне, трутні – назад почали вертатися. Життя кипіло. Тож аби не відстати від міграційного процесу, влада вирішила відкрити аеропорт. Не міжнародний, звичайно, а, так сказати, місцевого сполучення. З обласного центру – година льоту, і ви, "перекусивши" в Степані, – приземляєтесь у Старому Селі. Мабуть, здогадуєтесь, – веде далі дід, – кого начальником призначили?

– Звичайно.

– А ви думали! – розправляє плечі Трихим Кіндратович і третється, об спинку крісла, наче йому під лопатками засвербіло. – "За молодості в авіації служили?" – спитали. Самі ж і відповіли: – Служили.

Літаки заправляли? Заправляли. Матеріальну, так сказати, частину знаєте. І родом звідси. А поліщуки – вони люди такі, що погоду над своїми селами мають дар передбачати ще за тиждень до того, як їхні прогнози не справдяться..." І викроїли (не скажу точно, скільки, бо ж державна таємниця) певну територію на околиці. Обшили сосновими дошками колишню стареньку сторожку, примурували кімнатину для очікування пасажирів, пофарбували все в темпо-синє – під колір неба. На височезному шпилі причепили антену, на трохи нижчому – трикутник бляшаного прапорця, так сказати, флюгер для визначення напрямку й швидкості вітру. А листоноша Дуся ще й квітів понасаджувала біля ганочка: як-не-як – буде й авіапошта...

– На урочисте відкриття начальство високе прилітало?

– Аякже! Переконатися, чи, бува, не заманулося раптом степанським пастушкам з рогатки "кукурузник" поцілити? – дужче й дужче регоче попутник.

– Та ні, воно – вертольотом! Він же своїм гвинтом усіх гедзів од себе відгонить, – покашлює дід. – Під звуки шкільного духового оркестру перерізали червону стрічку, висадили алейку деревцят, привезених, казали, з Криму. Ще й

таблички з позолоченими написами вивісили: на одній – "Вас вітає Старе Село!", на другій – "Щасливого польоту!"

– Обслуговуючий персонал сформували? – доскіпується попутник. Він так прилип до Трохима Кіндратовича, що й сам, напевне, уявляє себе начальником старосільського аеропорту.

– Звісно! – знімає з голови голубого кашкета з дірочкою від кокарди й лискучим козирком Трохим Кіндратович. Кладе його на коліна. – І радист, і метеоролог, і касир, – всі в одній персоні, себто в мені. Ще Марія, дружина моя, підмітала у дворіку, в цинковий бачок з краником свіжої води підливала, а в нельотну погоду найменшенький наш син випасав рябу корову одразу за червоними прапорцями.

– А хто ж прилітав до вас, Трохиме Кіндратовичу? – не вгамовується сусід, поволі збираючись виходити: наступна зупинка – його.

– Хіба ж я питав їх? Сотні разів бачив таке, а все одно за душу брало: повиходивши з "кукурзника", завдавали один одному на плечі клунки й реч-мішки ("багаж" по-нашому), чи не вперше у своєму житті на повні груди дихали таким, як у нас, повітрям. Ще до Чорнобильської аварії. – Хто з хуторів недалеких, то одразу йшли на вигін, де

вже очікували коні, запряжені у вози, встелені квітчастими ряднами. Хто прилітав рідню старосільську провідати, – обіймалися, цілувалися і ховалися в ліску по інший бік аеропорту, щоб зустріч "відмітити". Лишень ті, що прибували в службове відрядження, поважно вкочувалися в легковички місцевого начальства... Що то були за люди, Бог їх знає. – Трохим Кіндратович каже на розвітання. – Краще б ви запитали про тих, що повідлітали. Я їх усіх пам'ятаю, тільки сказати, скільки їх точно, – не можу.

– Чому? – доскіпується попутник.

– Бо й "кукурузники", наче їх десь попри-в'язувано, вже давно не прилітають, і летовище бур'янами заросло... А "кукушка" – як їздила через доччине село, так і їздить...

– Її ж не припнути...

– Припнути – діло нехитре, – розмірковує вголос Трохим Кіндратович. – Не та вона птаха, котра тільки в небі. На землі теж місце знайшлося.

– В наш час?! – впирається гострим поглядом в очі старого співрозмовника здивований попутник.

– Не вогнюйте, чоловіче! – усміхається дід. – В доччиній стороні люди не такі вже й... самі знаєте, які... що носяться тою "кукушкою", як ступою...

"МИКИТОВИЧУ!!!"

Були часи, хай би вони ніколи не вернулися! – навідавшись в художню майстерню рідного побуткомбінату, постогнував приземкуватий дідок з доволі-таки рідкісним у наших краях прізвисьцем – Сагайдак. Пальці довгі й тонкі, як у піаніста, що вік просидів за чорно-білими клавішами. Насправді ж Михайло Никодимович аж до самісінької пенсії великими, схожими на друковані, буквами писав усякі оголошення та реклами, гасла і транспаранти. Брався й за агітаційні плакати, розцяцьковуючи кожну літеру хвостиками чи кружечками, мов новорічну ялинку гірляндами прикрашав... Білбордів тоді ще не замовляли, бо й не чули про них, і на кожному стовпі, як теперечки, не розвішували. Сагайдак робив те, що вмів. Плакатним пером чи пензликом, а то й просто: приклавши трафаретку, помазком заквацював її фарбою. Виходило – як з друкарні! – Були часи... Якби не зачерствілі пряники, липкі подушечки або – в кращому разі! – пересолена тюлька, то дешево, за чотири з копійками, горілку закушувати не мали б чим.

– І запивати, – додав худенький, коротко підстрижений, з квачиком густої борідки молодик,

розкручуючи рулон цупкого паперу, на якому, очевидно, збирався щось писати чи малювати. – Мій батько теж тоді в цій майстерні працював, то розказував...

– Хай мене грім поб'є – не обманюю, – взявся Сагайдак за свій гамалик, почухав-почухав його довгими пальцями і завівся з гарячими бісиками в очах: – І в батька твого, і в мене гроші тоді не переводились. Аякже: батько всякі транспаранти писав, а коли випадала вільна година – то й гарні етюди малював. Бувало, зустріне когось із знайомих та й покаже: мовляв, працював до синього поту, доки рідну матір-природоньку в рамочку не вправив. "Краса!" – плескав у долоні стрічний. – То, може, продасте?" Батько твій дорого не брав, а все ж – свіжа копійчина... Проте що ти заробиш, на оголошеннях?! – зітхнув дід. – А на прилавках – одні консерви столітньої давності й "Московська". Хочеш масла? Прокидайся вдосвіта – й навскач до гастронома чергу займати: о сьомій привезуть, купуй, будь ласка. Не більше двохсот грамів на руки. Те ж саме і з вареною ковбасою: дочекався, купив – і додому. А якщо не на пенсії ще, то можеш і на роботу взяти. Тут нею, по два десять, – на карбованець (хіба з кілограмом за один присіст впорашся?) і підобідаєш.

– А як з "Московською"? – заворушився квачик густої борідки.

– З "Московською"? Її було – хоч греблю гати. Як казала одна пейзажистка, царство їй небесне, випийте хоч три ставки – дна не дістанете... Всяка була: то за три шістдесят дві, то за чотири дванадцять, то на п'ятдесят копійок дорожча, то ще на карбованець... Потім "сучок" пішов, різні "екстри", "столичні", "пшеничні", "кубанські", "звіробої"... "Андроповка" навіть... Але пізніше. Любителі застільного полювання перейменували її на "першокласницю", тому що поступила у продаж якраз того дня, як діти до школи пішли, – Сагайдак аж стомився, аби ще якої горілки не забути згадати, лиш рукою махнув: – Біс із ними, тими назвами! А пили тільки після роботи. Бо інакше – й окличного знака рівнесенько не виведеш: як скривлений частокіл, торчатиме...

– Навіть по великих святах серед білого дня не чаркували? – не повірив патlach.

– І по великих святах... – спогорда відповів Сагайдак. – Вряди-годи траплялися, правда, такі придибенції, що... як розкажу, від реготу за живіт візьмешся.

– Схочу взятися – візьмусь, не схочу – буде й так. Я – художник вольний, розкріпачений...

– Вільновідпущений, – поправив дід. – Га-разд, слухай. Якогось року, саме тоді, коли гроші в кишенях дзвеніли, а на прилавках вітри свистіли, намислив я справити свої іменини, найпреміюваніших у місті майстрів запросивши. Сказав про цю затію дружині, теж, до речі, художниці. А вона ледь виварку не вхопила: "Чим ти їх пригощати будеш?" – "Чим усіх, – кажу, – тим і їх!" – "Так то ж люди з іскрами в головах, церкви розмальовують... Вони, – завередувала, – транспарантів по закапелках комбінатівських не пишуть..." – "Щось придумаємо, – втихомирюю жінку. – Люди творчі..."

– Генії пензля! – весело підкинув коротко підстрижений молодик. А Сагайдак вів далі:

– Запросити – то запросив. У голову й розумна думка вскочила: "Чи не звернутися до Віктора Самійловича, директора нашого? Він людина не тільки талановита, а й добре серце має, допоможе..."

Заходжу. Та і так, мовляв. Іменини є іменини, раз у рік чоловік народжується. Ви ж самі, Вікторе Самійловичу, знаєте, як тепер з дефіцитом, – у відчаї схопився я за свою голову, поблимуючи на його, начальницьку – кругленьку, лису і в окулярах. – З Харитоном Микитовичем, головою райспоживспілки, ви нібито знайомі особисто.

Далебі, кажу, навіть приятелюєте. Хлопці наші розповідали, що навіть портрет його недавно намалювали... "Було таке, – зізнався керівник. – Сміхота! Я йому вручаю портрет, а він, Веремія, дякує мені і жартує: викапаний Ілліч! Тільки в окулярах. Ще б ходаків домалювати!.." – "То я і прийшов до вас, Харитоне Микитовичу", – кажу.

"Натяк ваш зрозумів! – прийняв виклик вдоволений, бачу, директор. А міг би під три чорти послати. Проте Віктор Самійлович – чоловік, хоч до рани клади. – Диктуйте, Михайле Никодимовичу, – каже, а я писатиму". Я – мац у кишеню за папірцем: мовляв, список бажаних продуктів сам склав, заздалегідь. "Е, ні, – завертів самопискою викапаний Ілліч. – Треба, щоб я... власноруч... Диктуйте..."

Починаю. Директор записує та вголос, так, щоб і я почув, перечитує: "Шановний Харитоне Микитовичу, – ставить знак оклику. І далі записує те, що я диктую: "Коньяк вірменський, шпроти, ковбаса московська, майонез, ікра чорна (якщо немає, то – й червона піде), горошок зелений, оселедець (тільки не івасі), апельсини..." – Раптом ні з того ні з сього Віктор Самійлович надувся, як сич, вхопив напівсписаного папірця, порвав його на клаптики й жбурнув у корзину за столом: "Стислість – сестра таланту! А ми тут..."

Я кліп-кліп очима, а директор усміхається: "Згадуючи одного видатного письменника, каже, напишу коротко, сильно й страшно..." Кашлянув та, взявши китайську авторучку з позолоченим пером, написав: "Микитовичу!!!" Еге ж! З трьома знаками оклику. І все. Ще закарлючку черкнув – підпис.

– На мене тоді – мов картина у важкій рамці гепнула, – правив далі дід Сагайдак, ближче підсовуючись до молодика. – Було не до сміху! То вже я згодом довідався, навіщо Вікторові Самійловичу здалися оті три знаки оклику. Як проводили мене на пенсію, він побажав до ста років не вилазити на піч, а щодня приходити в рідний побуткомбінат і, згадавши ту кумедну придибенцію, тихенько зізнався: "Все залежало від того, хто звертався до мене. Якщо це були мастаки лічити ворони або плювати з високого дерева, то брав списочок, вертів ним сюди-туди і казав: "На жаль, нічим не можу посприяти, бо Харитон Микитович на лікарняному..." Хоч знав, що Веремія живий-здоровий, крутиться, як муха в окропі. Коли ж заходила вродлива, хоч за раму клади, художниця, теж з переліком дефіцитних продуктів, директор, вислухавши її, надписував: "Шановний Харитоне Микитовичу!" З одним знаком оклику. Тоді Веремія

знав: бодай чимось, а треба підмогти. Телефонував завскладові: "Обслужи людину..." Як звертався той, що очі засипав золотом, я помічав олівчиком: "Харитоне Микитовичу" (без слова "шановний"), і ставив два окличні знаки. Голова райспоживспілки дуже швидко розшифровував, що це означало: задовольнити просьбу наполовину.

І, нарешті, комедія на три дійові особи. Якщо на моєму папірці (а голова райспоживспілки мій почерк знав ще змалечку, бо – однокласники) не було нічогосінько, окрім "Микитовичу!!!", Веремія, прочитавши, аж заходився. "Васильовичу! – телефонував на склад, – До тебе зараз один поважний чоловік зайде, то подивись там..."

Никодимович повагом ішов на склад, чемно вітався з Васильовичем і представлявся: "Я – від Микитовича...". І брав, що хотів, скільки треба... А куди було діватися: в кишенях грошики водилися, а на прилавках – хоч гопки скачи...

"БАНДЕРІВКА"

Вадим наобіцяв стільки мішків вовни, що важко було з'ясувати, котрий із них повний. Мовляв, і Ворсклу побачиш, і з батьками познайомишся: як-не-як – майбутні свекор і свекруха. Мілентина на radoщах, однак, до небес не підскакувала, проте й не віднікувалася. І не почувалася горошиною при дорозі, яку можна легко захопити першому-ліпшому заїжджому в цей дивовижний, ще Купріним оспіваний, закуток, і, пожонглювавши, як крихітним зеленим м'ячиком, одразу покласти на зуб. Чи тією, що доспіла біля самісінької траси, яка вела за сосновий лісок. Там у низеньких будиночках, обшитих свіжими дошками, жили бородаті прибульці: проходили практику, риючи глибокий котлован під атомну електростанцію. Був серед прибульців і студент передостаннього курсу факультету цивільної інженерії Вадим Лагідний з Полтавщини.

Десь за два тижні до початку вересня, проводжаючи Мілентину через ліс додому з традиційних недільних танців, він і запропонував їй руку та серце. Зробив це не зопалу, а після кількатижневих холостяцьких роздумів, які усе глибше й глибше бентежили його душу. Мілентина – струнка, смаглява, з мачинками веснянок на носику. Інколи гарячкувата, але – не окріп.

"Взяти заміж мені треба гарну дівчину з Нетреби!" – наспівував Вадим. Прізвища полісяночки на виданні студент-практикант не оприлюднював. Думав, навіщо? Хлопці лишень кепкуватимуть: "Козленко? – перепитають. – Ха-ха!!! – Село Нетреба? – реготатимуть. – Оце так назва!.."

А Мілентина – дівчина хоч куди! Бувала, щоправда, й підлесливою, ледь у вічі не вскочить, а придивишся пильніше – воляча впертість: ти їй мак, а вона тобі гречка. Не те, що комсорг їхній – Віслук, а добрий – хробака даремно не розтопче. Мілентині ж краще пасувало б прізвище "Лагідна", а не якесь там Козленко, бо така, що може й слона водити на волосині.

Якось запитала:

– Чому це ти, Вадиме, намислив показати мене своїм батькам саме теперки? Це ж далечінь яка! Не долетіти... А тут – грибна пора. Незабаром і клюква піде...

– В нас, на Полтавщині, цю ягоду називають "журавлиною" – взяло за живе недоспеченого інженера. Він був ще й неабияким ліриком чи талановитим художником: довго не роздумуючи, домалював: – "Не долетіти!" Якщо в парі з журавлем, то...

– Виходить, без тебе я – мов птаха з одним крилом?

"Удвох долетимо!" – прозвучало між соснами. А над вечірнім Стиром – луною прокотилося: "Долетимо-о-о!" – аж повний місяць у молоду хвилю від радості – шубовсь!

* * *

Біля хвіртки Вадимового двору, коли поважна гостя (трохи ніяково, бо ж до незнайомих людей приїхала), а господарі (міцно й гаряче, бо так заведено) – пообчоломкались, приказуючи – "Добридень!", "Хто на поріг, тому й пиріг!", "Завжди раді!" та "Звиняйте, що так несподівано!", "Будьте, як дома!" – студент, стоячи осторонь з важкою валізою в руці, нарешті, представив:

– Мілентина. Моя майбутня дружина...

– Як кажуть у нашій Нетребі, – кигиня... Поки що, – зашарілася приїжджа. – і кивнула, усміхнувшись, Вадимові: викладай, мовляв, подарунки...

Волинь – не Полтавщина: до Польщі – рукою подати. То ж чого, закордонного, лишень не привезли! А Дем'янові Кириловичу, крім усякої всячини – ще й смугасту краватку.

– Красно дякую! – по-парубоцьки стенов плечима Дем'ян Кирилович, накинувши на шию небачений подарунок. – Хоч я цих галстуків зроду не носив, але якщо вже купили, то нехай...

– Ви ж будете весільним батьком... Як міністр...

– А я – весільною матір'ю, – спогорда докинула і свою копійку Марія Іванівна, майбутня свекруха, приміряючи до грудей дорогу кофтину з ангори. – Спасибі! Буду як міністерша... На свайбу – саме раз. – і плесь язиком: – На буряки в такій не підеш...

– Хоч варила, не варила, аби добре говорила!.. – Дем'ян Кирилович почав "розпечатувати" блок "Мальборо". – Ліпше було б дешевших набрати, без "манжетів" – і, відірвавши темно-жовту фільтрину, клацнув запальничкою. – Друге діло!

– Розбираєшся ти в усьому, як я в енергетиці, – на півслові його зупинила дружина: мовляв, цить, старий: як не є – син... інженером буде...

Жили б собі старі Лагідні душа в душу, якби не оковита. Зайве вип'є чоловік і – хата ходором: "От бандери!" – "Іди проспися, партейний!" – "Мало їм річок, на тій Западній, атомну давай" – "Вгомонися, чоловіче!" – І так аж до ночі.

Поки мати з Мілентиною пекли й смажили, батько шмигнув у льошник, довгенько там нишпорив щось, пересовуючи з місця на місце всяку всячину, й нарешті вигулькнув, несучи поперед себе зеленкуватого бутля. Мовчки витер його з усіх

боків рушничком і поставив на видноті. Перегодом відкоркував та, поналивавши усім, закликав:

– Вип’ємо по єдиній, щоб міцна була родина!

– А те, що Мілентина, як писав у недавньому листі Вадим, – донька віруючих батьків, – Дем’янові Кириловичу з голови витетіло. От і вийшло: їй про діло, а вона про козу білу... Майбутня невістка розгублено опустила очі, запитально блимнула ними на Вадима: мовляв, що їй робити? Помовчавши трохи, взяла келишок, повертіла ним туди-сюди, відсунула подалі від себе.

– Так, дорогенька, не годиться. За знайомство треба випити! – угледів батько.

– Не буду! І вам не дозволю! – вибухнула Мілентина. Рішуче встала, вхопила двома руками бутля і так гримнула ним об підлогу, аж Дем’янові Кириловичу в очах потемніло. – Поки моя нога у вашій хаті ступатиме, не дозволю!

– Ти – як хочеш, а я вип’ю!

– Хіба з підлоги злижете...

– То це ти, бандерівка, приїхала сюди порядок наводити!? А дзузьки!

– Герой! Це ви тут такий. А приїхали б до нас, то...

– Я туди й не збираюся...

– Вгомонися, партейний! – намагалася втихомирити чоловіка Марія Іванівна. А майбутній невістці лиш руку на плече легенько поклала:

– Не звертай уваги, дочко.

– Бог усе бачить...

* * *

Наступного серпня, після закінчення факультету цивільної інженерії, Вадим Лагідний перебрався на Волинь. Остаточо і на все життя. Покаялися з Мілентиною, водне хрещення прийняли разом. Невдовзі побралися. Поставили на ноги трьох доньок.

Тихими освітленими вечорами Вадим любить виходити на балкон. З восьмого поверху окинувши поглядом своє рідне місто, згадує, як землю екскаваторними ковшами зачерпували, як з хлопцями на танці ходив у недалечке від студентських наметів село, а наступного ранку наспівував, що взяти заміж йому треба гарну дівчину з Нетребі... Мілентина прихиляється до чоловіка, мовчать-мовчать обоє, потім Вадим каже:

– А батько міг би тоді сюди приїхати. Хоча б на заручини наші. Бувало, навідаюся на Полтавщину, то він уже й починав собі мугикати: "Волинь моя – краса моя..."

– Коли приджмелений був...

– Хтозна. А приїхати міг... – додає Вадим, уявляючи, напевне, якою була б та зустріч. А Мілентина лишень усміхається:

– Тоді я не стала б Лагідною.

ЗБІГ ОБСТАВИН

Щоразу, коли починали показувати "Сімнадцять миттєвостей весни", село ніби вимирало. І раніше таке бувало: чи не вся жіноча половина Піщаного зі своїх городів розбігалася, бо тоді по хатах бідні й багаті біля телевізорів плакали. Тепер же Штірліц, щоправда, не посеред білого дня, а ввечері, заходив до кожної оселі, щоб на очах усіх глядачів обдурювати різних там мюллерів, борманів та іже з ними, або визволяти радистку Кет з немовлятками на руках. Людям старшого покоління особливо припадав до душі пастир Шлаг на рипучих лижах у засніжених горах. Він був вельми схожим на дядька Федора, який часто ділиться своїм спогадами перед школярами про те, як свого старшого сина на заробітки переправляв. Про безвіз тоді й гадки ніхто ще не мав.

"Ждемо, – казав, – у якійсь гірській долині, тільки не на лижах стоїмо, як пастир Шлаг, а тулимося в "Жигулях" нашого сусіда Петра Копитного. Він погодився (звісно ж, не за так) нам підмогти, тобто з Піщаного підкинути під саму Польщу. Ждемо-ждемо, аж бачимо: з того боку кордону якийсь молодик до нас підковзує, в одну пару лиж взутий, з другою – на плечах. Придивилися: а то

ж – Михайло з нашого села! Він уже років зо три був там, у Польщі, на заробітках, то передзвонив моему синові: так, мовляв, і так – є робота, добре платять, приїжджай. Тільки з візою проблеми. Але ж, казав, обійдемося без неї, бо добре знає ту місцину ще з армійської служби. Кордон, мовляв, перейдуть нелегально. Як пастир Шлаг. А ти будеш Штірліцем..."

На цьому спогади дядька Федора вичерпувалися: скільки корбою не крути, всієї води не витягнеш. До того ж, і люди дядьковим побрехенькам вірити вже майже перестали, дехто рукою лишень відмахував: "Бреше, як гребінцем чеше!.."

І таки дочесався. Щоб чесно відпрацювати зароблений чи, може, й куплений диплом, у Піщане приїхала Марія Іванівна, зовсім зелена вчителька німецької мови. З рідкісним прізвищем – Дош. Тоді якраз повсюдно вивчали німецьку, а класи "англійські" лиш починали формувати по одному-два на школу. Так що роботи в Марії Іванівни був непочатий край. І взагалі вона була не така, як інші вчителі – поважні, небалакучі, а навпаки: лепетуха. Однак не базарна баба, що розказує про все стрічному й поперічному чи гуде, як вітер у порожньому димарі. Людина своя, близька, як від учительської до класу через коридор навприсядки.

Квартирувати Марії Іванівні порадили в дядька Федора: такий же говіркий, як і вона.

– Німкеня, значить, – підсміхаючись, зустрів господар. – І прізвище таке у вас... ніби схоже на Дойч...

– Егеж-бо! – погодилася Марія Іванівна. – Тільки не німкеня я, Федоре Стратоновичу, а українка, зі Львівщини родом.

– Збіг обставин, так би мовити, – прискаливши око, вголос роздумував дядько.

– Ви про що? – перепитала Марія Іванівна.

– По-німецьки і я трохи балакаю, – кахикнув з лукавинкою. – Навчився. Бо вже стільки разів дивився серіал про Штірліца, що й не розказати. В тому кіні – що не фашист, то – "Хайль!" кричить, що не розвідник, то – "Гітлер капут!" погрожує...

– То ви самоучка?! – приємно здивувалася Марія Іванівна, зрадівши, що знайшли з дядьком спільну мову.

– Бітте! – прискалив і друге око господар, заносючи в тісну кімнату, де квартируватиме весела вчителька, її важкий чемодан. – А я вже у ванькирчику переб'юся...

– Данке! – дзвінко подякувала Марія Іванівна і взялася розкладати речі.

* * *

Хтозна, скільки ще відпрацьовувала б вона свій диплом у Піщаному, якби не трапилася одна, зовсім не кумедна придибенція. Якось, підготувавшись до чергового уроку, Марія Іванівна звично вхопила попід одну руку класний журнал, в другу – стосик учнівських зошитів з перевіреними перекладами українського тексту німецькою мовою і непоквапом вийшли в коридор. Він більше нагадував їй домашнього вулика в рідному селі на Львівщині, аніж цю стареньку дерев'яну школу. Злегка похитуючись, як тополінка на вітрі, попрямувала до останніх, перед кабінетом директора, дверей. Перед ними в очікуванні вчительки весело галасували п'ятикласники.

– Хайль Марія Іванівна! – несподівано, здійнявши вгору поперед себе руку, вигукнув з гурту однокласників чорнявий, в білій сорочечці, хлопчак. – Бітте!

Вчителька лишень усміхнулася:

– Зіг хайль!

Одні захайлькали ще дужче, інші, оглянувшись довкруг, промовчали, а зірвиголова Петрик, з прилизаним русявим кібчиком і в розхристаному піджачку, кулачком погрозив:

– Гітлер капут!

– Правильно, Петрику! – оцінила мужність і відвагу юного партизана Марія Іванівна.

І, давши спершу дорогу вчительці, учні дружно повсідалися за парти.

Найцікавіше відбулося дня наступного. Може, хтось із колег, побачивши й підслухавши вчорашнє, доніс, куди доносять, чи Григорій Калістратович, директор, кабінет якого поруч, і сам підслухав, а певне, те й се в одне збіглося, – керівник школи викликав Марію Іванівну до себе.

– Оце ви так німецьку вчите?!

– Як? – не второпала одразу вчителька.

– "Як-як"! Замість "добридень" діти вам гукають "хайль". Мало того... Йі ви до них "хайль-каєте". На щастя, в класі сміливець-таки знайшовся! Як справжній герой – не побоявся крикнути: "Гітлер капут!"

– На те й іноземна. Повиростають, то, може, в Європу хто захоче поїхати – будь ласка, без перекладача обійдеться. Інші в політику, може, кинуться – то чи не їхньою мовою ворогів треба знищувати. – Марія Іванівна поглянула на підвіконня і усміхнулася: з нього, затріпотівши крильцями, знялася дика голубка. – А щодо вашого, Григорію Калістратовичу, зауваження... Розумію, діти є діти. Особливо теперішні. Серіалами вся-

кими до того вже свої голови позабамбурювали, що й вітаються зі мною німецькою. Звісно, жартуючи: мовляв, акторами хочуть бути. Деяким хлопчикам навіть прізвиська попріліплювали – "Штірліц", "Мюллер", "Борман", а Катрусю Лужну, яка щоперерви в навушниках з класу вибігає, дражнять "радисткою Кет".

Директор замислився на якусь мить і випалив розгнівано:

– Дивна ваша філософія, Маріє Іванівно. Дивна й шкідлива, може, навіть небезпечна. В такому разі роблять належні, сучасною мовою кажучи, адекватні висновки... Ви – вільні! Можете йти! – і випив просто з горлечка ковток мінеральної води.

– Яволь! – розправивши плечі, Марія Іванівна рішуче крутнулася на сто вісімдесят і поцокотіла до дверей. Мовчки відчинила, затим, гримнувши, зачинила їх за собою. А в коридорі, зовсім неподалік, звично галасували п'ятикласники. Вони й не здогадувалися, про що йшлося в кабінеті, звідки щойно вигулькнула вчителька.

– Хайль Марія Іванівна! – загукали.

– Данке! – коротко відповіла "німкеня" і подибала до вчительської, роздумуючи: "Можна йти, як жартував Федір Стратонович, "на сідало", всякі там дядькові бувальщини слухати і своїми

смішити, до сліз доводячи. Казав же він колись: "Збіг обставин..." От вони й збіглися, обставини! Вранці – уроки німецької провела? Провела. Вдень – директора школи вислухала? Вислухала. Ввечері по телевізору "Сімнадцять миттєвостей весни" показуватимуть...? Показуватимуть, аякже! Подивимось обов'язково..."

УСІ КОЗИ В ЗОЛОТІ

Після мітингу розходилися мовчки, як з похорону. Ще й пронизливий вітер рясною мжичкою котився над Решнівкою, збираючи з почорнілих дерев останні зіжмакані червінці: за все належить платити...

Тільки він, учитель-мовник Решнівської середньої школи і робітькор районної газети "Шляхом Жовтня", затуляючи своє підборіддя комірцем куцого плащика, важко зітхав:

– Що за люди?!

* * *

Учора вранці Кіндрата Васильовича привітали з півстолітнім ювілеєм. Оскільки до листопадової пори за причілком старої дерев'яної школи все перецвіло й пересохло, Ілля Ілліч Пересунько, багаторічний завуч, поїхав у Шепетівку. Вибрав там одного букета, але якого – що й поливати не треба. І купив. Ілля Ілліч був ще й незмінним (хоч звітно-виборні збори відбувалися щороку) секретарем учительського партосередку на громадських засадах. Тож було б зайвим нагадати йому, аби не забув обв'язати корінчики лискучого воскового дива червоним шовковим бантиком, напис на

якому гарним каліграфічним почерком вивів блідий хлопчина в сусідньому торговельному кіоску: "Погрібняку В.К. – 50!"

Зібралися в учительській. За традицією, започаткованою казна-коли й ким, вступне слово виголосив, звичайно ж, він, Ілля Іванович. Обмацуючи теплим поглядом то вчителя, то колег, які прийшли привітати винуватця свята, парторг зауважив, що ювілей Кіндрата Васильовича, бачте, майже збігся з 65-річчям Великої Жовтневої соціалістичної революції. Його відзначили позавчора, а сьогодні вшановують своє професійне свято радянські міліціонери, на честь яких відбудеться великий концерт у Москві... За дорученням райкому, наприкінці Ілля Ілліч сповістив таку новину: бюро ухвалило рішення визнати партійну організацію Решнівської середньої школи кращою в районі.

– А хто в ній найактивніший член? – натякнув парторг, дивлячись на розгубленого ювіляра. Запитав і сам собі відповів: – Погрібняк! Чи не те я кажу, Петре Петровичу? – звернувся до директора, запрошуючи його до слова.

– Те-те, – усміхнувся директор, математик за фахом. – Кіндрат Васильович і як педагог – вимогливий та принциповий, і як літератор – талановитий: про односельців у районній газеті пише з

партійним підходом, так би мовити. Багатьом з нас він і вірші присвятив... Але то таке... Хто їх не присвячував... – І директор, подякувавши Кіндратові Васильовичу за підготовку переможців тогорічної олімпіади юних філологів, вручив іменинникові почесну грамоту обласного відділу народної освіти. А молоденька, цьогоріч прибула в Решнівку хімічка (парторг доручив: мовляв, чоловікам квіти мають дарувати саме жінки, бажано незаміжні) затулила широкоплечого ювіляра різнобарвним (одразу й не скажеш, що штучний) букетом, привезеним із Шепетівки. Редактор учнівської стінгазети Оксана Яворська прочитала власний вірш про нащадків великого Леніна. Наприкінці гуртом заспівали "Многая літа" і порозходилися по своїх кабінетах чи класах: робочий день як-не-як.

* * *

Неофіційно ж свій ювілей Кіндрат Васильович справляв увечері і вдома.

– Було б добре, якби душ тридцять прийшло, – лашився напередодні до дружини, коли та, відсунувши вбік купку зошитів з недоперевіреними диктантами, взялася складати список. – Як не крути, а півсотні набігло...

– Отакої! – здивовано кліпала Марія Михайлівна. – Все одно, що два класи в один звести... І де то ми їх порозсаджуємо?! А пригощати чим? За шматком якоїсь паршивенької вареної ковбаси треба чергу займати ще вдосвіта. Звичайно, нам, у селі, простіше: хоч курку яку зарізати можна... А крім курятини що? – замовкла на якусь мить. – "Переломний", "вирішальний", "завершальний"... Який там ще?! І всюди – "виконуючи рішення", "під мудрим керівництвом ЦК", "особисто генсека..."

– Марієчко, в тобі бабське радіо забалакало чи що?! – клав руку на плече дружини спантелений ювіляр. – Хай би я вже... нерозумний... Записуй краще, кого запросити. Директор школи – раз, завуч і парторг в одній особі – два, вчителі – три, чотири, п'ять. Скажу десятком, а скільки прийде – побачимо.. Про голову сільради й так не забуду. Додай бібліотекарку, фельдшера, лісника, сусідів...

– Може кого з райкому? – перемикнула себе на іншу радіохвилю Марія Михайлівна.

– Та ні, звідти Пересуньком грамоту передадуть і – все... Запаніли, геть відцуралися від народу...

– Отож бо! А ти мені: "Бабське радіо, бабське радіо"!..

* * *

Прийшов – хто прийшов. На тих, що погордували, Кіндрат Васильович не ображатиметься. Хоч жаль: там, де чарка – кожен голос на вагу золота.

– Теперечки жити можна, – щебетала в розпалі застілля розпашіла бібліотекарка. Софія Іванівна була жіночкою призахідного віку, з ледь помітним горбиком на спині: два мільярди секунд над книжками просиділа. – Якби не Афганістан клятий, генсекові ціни не було б!..

– Що ви з тим Афганістаном, як дурень ступою, носитесь? – втрутився в розмову директор школи. – В нас тепер зброя така, що... А знаєте, скільки ракет з ядерними боєголовками! А субмарин під океанськими водами?! Навіть мені, математикові з двадцятирічним стажем, важко порахувати. Все ж воно задля миру на землі...

– Хлопці в чужих горах голови кладуть, а він лиш губами плямкає: "Глибокоуважаемые товарищи!.." Краще б уже книжки писав, – підкинула свою галузину хмизу в багаття, яке з кожною хвилиною ставало в оселі вчительської сім'ї тріскучішим, Софія Іванівна. – Онде "Мала земля", "Відродження", "Цілина"... Тільки й роблю, що переписую прізвища читачів з однієї карточки в

іншу, а вони не йдуть. Кажуть: "Все, про що написано там, давним-давно знають..."

– Цілина... Їм би, тим горе-читачам, тепер не в Казахстан їхати чи, як співається в пісні, "за туманом і за запахом тайги", а... – задумався, кладучи на скибку хліба ложечку квашеного хрону, бо не знав, що казати далі Борис Гаврилович, бородатенький фельдшер. – Довели до ручки...

– Діди!..

– З генсеком на чолі...

– При чому тут діди з генсеком? Молодь така пішла. Не гола й боса ж наче, а все їй заграничного дай! – і тішився, і, втихомирюючи себе, заводився знову, як гедзь, Петро Петрович. – Вже і в райкомі комсомолу: кого не стрінеш, через одного – в джинсах американських. Могли б же ті діди на чолі з генсеком і сирицею по сідницях стьобнути... Де там – ордени, медалі... Молоточка й серпика мало, ще – зірочку! І не одну, а чотири... Хай би вже п'ять...

– Одразу видно, що Петро Петрович – математик з двадцятирічним стажем... – зареготав хтось.

– Насамперед – він директор школи, – уточнив лісник. – А математика – то таке... Я, приміром, і досі не можу порахувати, скільки в

моєму лісі дубів украдено... Ну, то й що? Працюю, як і працював.

– Перестаньте! Понапивалися – й усі кози в золоті! – намагався втихомирити лепетунів Борис Гаврилович. – Послухайте краще "брехунця".

До півночі з чорного пластмасового ящикка безперервно звучала тиха класична музика. Коли всі, дружно випивши на коня, почали виходити на веранду, дякуючи господарям за гостинність, хтось із сусідів Кіндрата Васильовича, зіпершись на одвірок, оглянувся з порога і ткнув указівним пальцем на "брехунця":

– Класика! Аж за серце хапає...

А лісник – як з конопель вискочив:

– Може, то концерт на замовлення. Ні новин тобі, ні постановки...

На тому й порозходилися.

* * *

Перший день педагогічної, робсількорівської і поетичної діяльності Кіндрата Васильовича розпочався сумно: о десятій ранку "брехунець" повідомив, що після тривалої хвороби передчасно помер генсек.

Ілля Ілліч, як і директор школи, який запросив обох до себе в кабінет, був зодягнений у

чорний костюм, такого ж кольору сорочці з краваткою, тихо запитав:

– Чули?

– Мені щойно вже і з райкому зателефонували, – доповів секретар партосередку. – Дано завдання організувати жалобний мітинг... А де – не порадили.

– Звичайно що, в центрі села, – хотів, було, сказати Кіндрат Васильович, проте директор мав іншу думку:

– На подвір'ї нашої школи. Народу, самі розумієте, зійдеться багато, то нам з вами треба визначити промовців. Самі вони без шпаргалок можуть ляпнути казна-що, то...

– І про це з райкому попередили, – черкнув щось у своєму записничку Ілля Іванович. – Село наше велике, то хай виступлять п'ятеро: три комуністи і двоє безпартійних. Серед перших, значить, я: і головуючим буду, і від себе особисто пару слів скажу. Для мене виступ писати не треба. Потім – ви, Петре Петровичу.

– Треба ще когось, – сказав директор. – Приміром, тракториста ... як його... – почухав потилицю: – Грицька Тимощука.

– А від безпартійних? – запитав Ілля Іванович.

– Кого ж іще, як не доярку Марусю. Золоті руки, родички нашої сільської бібліотекарки.

– То хай Софія Іванівна ще й від себе виступить. Про книжки генсека згадає...

На тому й домовилися.

– А мене навіщо викликали? – поцікавився Кіндрат Васильович.

Петра Петровича виручив секретар партосередку:

– Добре, що запитали. Вважайте за надзвичайно важливе доручення: напишіть, будь ласка, тексти виступів тим людям, про яких ми щойно говорили. Коротенькі, до семи хвилин...Але так, щоб сльоза потекла...

– Ніхто ж не напише краще за вас, – підсумував Петро Петрович, згадавши, очевидно, свій вчорашній виступ в учительській на віншуванні 50-річчя Підгірняка. – Ви ж і педагог доброзичливий та принциповий, і про односельців у районній газеті розповідаєте з партійним підходом, і вірші багатьом присвятили...

* * *

Кіндрат Васильович понаписував як міг. Аж сам заплакав, перечитуючи... Щоправда, не було там жодної згадки ні про Афганістан, ні про

крилаті ракети, ні про те, скільки субмарин плаває в океанських водах... І – жодного слова ні про читачів, які в бібліотеку не заходять, бо й так про всі книги генсека знають, ні про закордонні джинси на сідницях комсомольців... Про дідів із зірочками, серпиками й молоточками на грудях – то й поготів.

Тому й розходилися мовчки, як з похорону. Тільки Кіндрат Васильович, затуляючи своє підборіддя комірцем куцого плащика, важко зітхав:

– Що за люди! Учора, зоп'яну, його в зубах носили. Сьогодні ж, на тверезі голови, алілуя співали... І навіщо я ті виступи писав?

КАБМІН

Селом, що двома глиняними пагорбами зіперлося в прибережні очерети круглого ставка, прокотилася нечувана звістка: в Маківку приїде народний депутат. Оскільки молодь і люди середнього віку подалися на заробітки, а старші в клуб давно не ходять і так, бо, мовляв, нічого їм у тому "корівнику" робити, – поштарка Олена Дячок взялася скликати маківців на зустріч із високим гостем сама. На прохання сільського голови, звичайно. І пішла по їхніх дворах, почавши обхід з інтелігентів.

Ще й хврткою не скрипнула, як виросла перед її очима тітка Дуся, завжди усміхнена, з пасемцем сивини на скронях. Ще за хрущовської влади вона, тоді Євдокія Макарівна, працювала в бухгалтерії сільпо, не раз обиралася в цьому товаристві і партторгом на громадських засадах.

– Завтра гості до нас мають навідатися, – сповістила поштарка. – І не хто-небудь, а – народний депутат. Прізвища його я не запам'ятала, але, як сказав сільський голова, – чоловік толковий.

– Його часом по телевізору не показували?

– Та певне що показували! Їх же в тому ящику – аж кишить.

– Може, впізнаємо, – коротко і обнадійливо сказала поштарка, натякаючи Євдокії Макарівні, що справді-таки поспішає: до вечора всіх односельців треба обійти, нікого не минувши. – Вирішили зібратися в Марії Микитівни. Бо ж і хата її в центрі за магазином одразу, та й жіночка вона, – кахи-кахи! – начитана: все життя вчителювавши, до буряківниць ходила з газетами і журналами, як на свято.

– Про любов читати? – де не візьмись, постала й зупинилася біля хвіртки щупленька їхня однолітка-бібліотекарка. По-маківському – Абзациха.

– Ха-ха! "Про любов читати..." А політінформації в полі хто проводив? А на виборах у списках хто шукав, ручку на ниточці розписатися подаючи? Марія Микитівна.

– Рядочок за рядочком, абзацик за абзациком – і готово! Хоч на барикади... Часи тоді були – ого-го, не те, що теперечки.

– Що правда, то правда, – втрутилася в балачку і єдина в цьому жіночому гурточку людина чоловічої статі, фельдшер у відставці Гаврилович. Його ім'я та прізвище мало-хто в селі й називав, здебільшого – по батькові.

Кому не загадувала поштарка, обіцяли прийти всі.

– А чом би й ні? – зраділи в наступному дворі.

– Народний депутат – людина зайнята, проте й ми не горді... – почула поштарка й на третьому обійсті.

– Зроду в нас не був, а це, бач, приїде, – не розхлюпали зацікавленості завтрашнім гостем і двоє зустрічних жіночок з повними відрами на коромислах. Вислухала поштарку й запнута терновою хусткою худенька молодиця з рогатим велосипедом у руках...

– Поспілкуємося по-людському...

– Як тепер кажуть, наживо...

– Чого ж!..

Наступного дня, у неділю, на подвір'я Марії Микитівни почали збиратися люди. Спочатку, попоравши худобу, прийшли інтелігенти. Потім – решта: й ті, до кого вчора навідалася поштарка, й ті, котрі зустрілися їй по дорозі. Прикотилося й кілька скручених бубликами бабусь. Позаду них, здійнявши вересневу куряву, – сільська дітлашня, внуки, а то й правнуки, zostавлені на догляд маківськими заробітчанами. Останніми придибали двоє дідів, вдягнутих не по-осінньому легко, в однакових, з надтріснутими козирками, картузах.

Марія Микитівна й розгубилася: стільки народу до неї ніколи не сходилося. "А чим же його

пригостити?" – переймалася. Думала-думала й ви-несла з погреба велику нікельовану миску цього-річних яблук: не крадені ж, свої...

Котрі старіші – повсідалися на лавочках біля дровітні. Трохи молодші – поприносили собі стіль-чики й табуретки від сусідів. Малеча – не велике цабе: й так постоїть. А дід Федір, той, хто, повірив-ши "бабському радіо", привів ще й свого сусіда Петра, піджартовуючи хехекнув:

– Як у Верховній Раді! Тільки акредитації не треба!

– І на ганочку буде зручно: не глухі! – доклав своїх п'ять копійок Федорів сусід.

– Аж на небі чути, як мухи кашляють, – блимнув вище дерев постійний слухач "бабського радіо". Помовчавши хвильку, опустил погляд до-низу і сказав серйозно: – Якщо вже по селах по-чали роз'їжджати, то, видно, вибори незабаром...

– Знову до корита хочуть дорватися.

– А до чого ж іще! – підтримав дід Федір. Він примружено подивився на відчинену хвіртку, в якій, як з-під землі, вирости поважні постаті очі-куваних гостей: двоє приїжджих (народний депутат зі своїм помічником) і Василь Онуфрійович, сільсь-кий голова. Він поблискував лисиною, як сонце осіннього надвечірка – не тьмяно і не яскраво...

Зодягнений мовби й не по-святковому, але ж і не буденно: в сірому, не першої свіжості костюмі, білій сорочці в дрібну клітинку і без краватки – зустріч же не офіційна. Одне слово, свій чоловік. Саме за це й шанували Василя Онуфрійовича односельці. Не як підлигача, а людину незалежну і вперту, не кожному бариліві затичку. Йому вельми пасував новенький значок сільського депутата з небесним і пшеничним блискітками на лівому лацкані піджака. Такий же значок, тільки більшого розміру, був і в гостя з Києва.

Першим узяв слово сільський голова. Не встиг ще й привітатися, як хтось із гальорки під старою вишнею вигукнув: "Голосніше, бо не чути!"

– Дорогі земляки! – Василь Онуфрійович натиснув на свій голос дужче, щоб і за хвірткою почули. – Сьогодні – у нашому селі день особливий. Адже в Маківку прибув не хто-небудь, а народний депутат... Ви не раз його бачили по телевізору...

– ...і чули по радію, – похвалилася худенька молодиця з рогатим велосипедом у руках.

– Тс-с! – почулося позаду. – Заторохтіла Солоха, наче діжка з горохом.

– Ти помовч, а я буду слухати! – забрянчала велосипедним дзвоником молодиця..

Коли люд, затамувавши подих, прилип очима до густої, акуратно підстриженої бороди народного депутата, той виголосив: "Слава Україні!". Відповіді чекати на став, почав одразу. Без папірця:

– За державними справами, яких у мене, як у народного депутата, завжди до біса, все якось не випадало провідати вас, мої дорогі виборці. Але я знайшов час, щоб зустрітися з вами. На власні очі, так би мовити, побачити, як ви живете, почути про всі наші... – кахи-кахи! – й ваші, звичайно, успіхи та, чого там гріха таїти, невирішені проблеми, окреслити перспективи на майбутнє. – Затуливши рота дрібненьким кулачком, він ще раз закашлявся. Цього разу так, що аж Василь Онуфрійович зрушив з місця. Подавши гостеві повну склянку і неголосно, щоб не почув електорат, сільський голова мовив: "Балакучка напала...Випийте, будьте ласкаві, вона минеться..."

Запивши холодною водою "балакучку", народний депутат кивком голови подякував Василеві Онуфрійовичу і продовжив. Чого тільки не обіцяв! Одні вже й слухати перестали, а хто сидів чи стояв далі, аж біля тину, – пошепки про щось перемовлялися, свої насміхи долонями приховуючи. Проте як добренько прислухатися, було чути:

– Такий щебетливий, ніби гороб'ячу голову з'їв...

– Обіцяв Бог – дати, тільки волів подождати...

А перед тим, як столичний гість уже збирався прощатися, хтось із найприскіпливіших маківців, що товклися перед самим ганочком, ні з того ні з сього випалив:

– От ви багато чого наобіцяли... А хто ж його буде виконувати?

Люд захитався, наче вітром його гойднуло. А народний депутат – і не поворухнувся:

– Виконавча влада, товариші! Кабмін!...

– Кабмін, кажете? – і посипалося:

– Та йому б, тому кабміну, біля каміна грітися! Або на піч лізти!

– Це вже нам... на печі сидіти... Їм – зарано!

– Еге, "зарано"! А понакрадали!..

– Як від барабанної шкури, все одскакує...

– У нас же – децентралізація! – вигукнув столичний гість. – Пропонуйте, товариші, свої кандидатури і господарюйте! Як писав Шевченко: "У своїй хаті своя правда, і сила, і воля..." – намагався перекричати чи заткнути всіх за пояс знанням української класики народний депутат. А вийшло – мов кинув кожному з присутніх по їжачкові за пазуху.

– А що? Добра ідея! – підтримав пропозицію столичного промовця Василь Онуфрійович. – У нас же на кожную посаду є свої претенденти.

– Кабмін сільського масштабу, так сказати! – зареготав дід Федір. Його в Маківці величають ще й "консультантом з кадрових питань". Особливо вдома. Бува, ковтне зайвого, дружина в нього стає міністром з надзвичайних ситуацій: "Два ведуть, а третій несе шапку..." – "Не хотів, та кума стрів..." Немає за що похмелитись – міністром фінансів: "Голо в загашнику?" – "На, стидомирнику! Щоб востаннє..." Коли чоловік занедужає – міністром охорони здоров'я: "Я ж казала, зодягайся тепліше..." – "Ох, ти ж моя сестричко милосердная!.." Перегиркається з онуком – вона вже й міністр освіти і – за сумісництвом! – тимчасово виконувачка обов'язки міністра внутрішніх справ: "Дітям серце треба віддавати, а не з ремінцем по хаті бігати" – "А що вдієш, як таке неслухняне й ледаче?!" А як запропаستиться десь чоловік – то й міністром закордонних справ дружина стає: "Де тебе, волоцюго, по світі носило?" – "В Калинівці (сусіднє село) хату шифером перекривали..." – І звернувся, насамкінець, до народного депутата: – Тільки прем'єр-міністр у нас незамінний. Василь Онуфрійович. Неофіційно він ще й обороною,

соціальною політикою, інформацією курирує... Багатоверстатник, так сказати...

– Е, ні! – загуло над головами. – Інформацією у нас відає Олена Сидорівна. Вона й зв'язком опікується...

– Поштарка наша! – уточнили з гальорки.

– Веселий же у вас кабмін! – погладив свою борідку народний депутат і задумався. Ніби йому й справді було не байдуже, хто саме розносить односельцям газети чи пенсію або ще там якісь новини. Та й про Олену Сидорівну він почув уперше. Звідкіль йому знати, що саме вона вчора всі двори обійшла, щоб повідомити про сьогоднішню зустріч. Як же було не послухати Василя Онуфрійовича?!

СУБМАРИНА В САДКУ

Як повсідаються, а потім – після третьої чи якої чарки – порозлягаються на вижухлій траві у Килининому садку притоптані за літо чоловіки, так пішло-поїхало. Одразу з-поміж тієї ходьби-їзди Андрій Мірошник, а по-вуличному Рима-Водолаз, якось випадав. Мовчки вислуховував придебенції сусіда-однолітка й кашовара Петра про облуплену свиноферму, котру збирається приватизувати якийсь не вельми бідний м'ясник з обласного центру, піддакував вусатому швагрові, що, занюхуючи прив'ялим риб'ячим хвостиком; закликав компанію вийти завтра вранці до сільського ставка на страйк проти свіжоспечених водовласників, які заборонили карасиків вилловлювати безплатно; хіхікав, не даючи однорукому Сянькові закінчити промову про те, що приїздили з району бізнесмени сповідатися в місцевій церкві... А коли вже хтось починав про кандидатів у народні депутати, Андрій, тричі плюнувши, мов після перекислового перваку, починав:

– Переходимо, хлопці, до поезії. Недарма ж бо одна мудра людина сказала, що тільки вона рятує світ. От послухайте, як я римую, коли налагоджую дружескіє отношенія зі своєю Мариною.

– "Дружескіе отношенія", "дружескіе отношенія", – втрутився в монолог Рими-Водолаза Сергій Шуляк, багаторічний водій голови спочилого в Бозі колгоспу. – Сказав би простіше: "супружескіе отношенія"... Дипломат, бач, знайшовся...

Андрій начебто й недочув зауваги Шуляка.

– Так от, коли жінка ставить на обідній стіл миску з гарячим, щойно з плити, супом, я неодмінно проголошую: "Суп-Марина! Суп-Марина! Суп-Марина!" Якщо в мене заніє кутній, тричі кричу: "Зуб-Марина! Зуб-Марина! Зуб-Марина!" І вона, як моя найдорожча на світі медсестричка, одразу несе з льоху рятівний шмат сала: "Обріж ножиком просолений шар і поклади кубик свіженького на свій кутній – біль як рукою зніме..." А коли вже, буває, причвалаю додому, як оце сьогодні, веселеньким і попрошу ще чарочку для успішного завершення народного обряду "водіння кози", то вона дулі під ніс сукає: "Оце тобі з маком, а не чарочку!" Тоді я вже, як народний, починаю співати: "Сук-Марина! Сук-Марина! Сук-Марина!.." Скажу вам, хлопці, чесно: поезія світ рятує! Жінка мене за такий виступ на домашній сцені ще й на біс викликає: "От артист! Побрав би тебе біс!.."

Притоптана за літо компанія, яка широким фронтом розляглася в Килининому садку, до сліз

регоче, а Сергій Шуляк, підперши кулаком своє, давно неголене підборіддя, каже:

– Ти б, Андрію, ще про свою субмарину повідав. Теж римується: сук – суб...

– Та ви ж, хлопці, про цей човен вже наслухані ой-йой-йоєчки!

– Розкажи-розкажи!

Докинув своїх п'ять копійок і кашовар:

– Субмарина – це, звиняйте, не черпак у казані з кулішем для поросят. – Тут ученим треба бути..

І Рима-Водолаз не зміг (уже вкотре!) не зануритися в глибокі води спогадів, як він їздив до Києва, де гризе науку внук.

– Подався, значить, я до Артемка. Він повів мене на Володимирську гірку і починає: " Бачиш, деда, який широкий Дніпро, а там далі, за лісом – по-сьогоднішньому кажучи, цілий розважально-культурний комплекс з царськими будиночками, двориками, в яких новітні хазяї-мічурінці підливають привезені казна-звідки деревцята, з горідчиками, куди, як пошесть, на картоплю злітаються верховно-колорадівські жуки. Про яхти чи вертольоти вже й не кажу..."

"Та що там їхні вертольоти! – втішаю внука, який уже давно був у нашому селі. – Я оце придбав

собі підводного човна. тобто субмарину. І закопав її в Килининому садку. Це одразу ж за бізнес-центром, збудованим на місці колишньої нашої сільської крамниці. Ми, кажу, часто з хлопцями збираємося в тому садку. А що! Як добре вже припече і новітні мічурінці та жуки надумуються втікати на свої Кіпри, напишу їм відкритого листа: Так, мовляв, і так, дорогенькі мої! Навіщо вам здалися вертольоти? Є в мене власна субмарина в Килининому садку. Відкопаємо її, сусіди допоможуть перетягнути до ставка, хай пливе собі до Горині, звідтам – і до Дніпра рукою подати. Що з вами, горопахами, робити?! Посадовлю вас у човен і – пливить собі. До Чорного моря, а там – ще далі й далі... Безпеку гарантую: в субмарині навіть торпеда є. Щоправда – іржавенька. Але не бійтеся, вона не здетонує, Доберетесь, куди надумали. Можете вирушати хоч сьогодні. Чим скоріше – тим краще. З повагою – Рима-Водолаз".

ПЕТРІВ ДЕНЬ

Наш дядько Петро, молодший материн брат і обхідник вагонів залізничної станції "Подільська", найбільше любив працювати в нічну зміну. Особливо тоді, коли вона випадала з суботи на неділю. Чи перед святом. Наприклад, Петра й Павла. Любив не тому, що і його Петром звали. В Пашуках знали, що він мав звичку вряди-годи порозважати над Біблією, похвалитися, скільки сторінок за останній тиждень подужав, що з прочитаного йому сподобалося найбільше. Як і святий апостол, дядько наш теж був чоловіком жвавим та запальним, на всякі чудеса здатним. Тітка Васирина, його дружина, не раз розказувала, як дядько, набравшись – море по коліна! – на протилежний берег по воді хотів перейти, а коли плентався з велосипедом у руках, то, міцніше вхопившись за його роги, силувався й переїхати. В роки ж рум'яної молодості, коли й він, зірвіголова, парубкував, і вона була дівчиною на виданні, Петрусь, нам'явши боки якомусь сухореброму зальотникові, погрожував ще й вухо тому дженджурикові із сусіднього села відрубати.

Дядько Петро любив працювати в нічну зміну не тільки через це. Крім молотка, яким, мов

лікар-невролог, зазвичай постукував по залізних коробках, названих казна-ким і коли буксами, він носив при собі ще й велике бажання відвідати нас. Тож, уранці, після роботи вмивався і сідав на велосипед: "До Надії!" Тобто, до сестри – його, а нашої – матері. І – до швагра, хоч не апостола, але – Павла. Павла Івановича. Він очолював тракторну бригаду в Пашуках, то зверталися тільки по батькові й на "ви"! На такій посаді святе Письмо, звісно ж, не читали, зате Петрів день відзначали – ого-го!

Мати наша не була, як декотрі пашуківці: в них і льоду на Водохреща не вициганиш. Проте й не такою, в кого скоріше в курки молока випросиш, аніж... Як-не-як – рідний брат!

Якраз у Петрів день, точніше ранок, після нічної зміни він і заскочив до нас. Припнув до хвіртки велосипед, виплутав з-під рами торбинку, що теліпалася по дорозі, як за ніч впольована дика качка. В тій торбинці – пляшка ситра та цукерків два пакуночки, передбачливо прикуплені нам, племінничкам, на "Подільській" ще вчора.

– З Петром і Павлом вас! – весело кахикнув дядько, ступивши на поріг світлої веранди з гармошечками білих фіранок. Дядькові очі то виблискували з-під козирочків його вицвілих брів, то

тмяно переливалися рідким туманцем безсонної ночі. – Оце з нічної, думаю – зайду на хвилину: не до чужих же... А Павло де?

– Де ж йому бути? На бригаді. Ще вдосвіта погнався... І по неділях гарчать тими тракторами, і на свята. Петрів же день сьогодні. Здоровлю тебе! Тільки вгостити нема чим... До того ж, я в церкву зібралася...

– Та брось! Іди й молись, – вилетіло з дядькових вуст. А подумки, певне, в горлі застряло: "То раніше святкували, а тепер... Нічого. Поки племінникам гостинці пороздаю та про букси порозкажую, може, й швагер з тракторної повернеться..." – І сумирно проказав: – Іди, Надю...

Дядьковими цукерками ми з братом натішитися не могли! А вже як він узявся розказувати, навіщо обхідникам треба зір і слух добрий мати, – ми від реготу ледве не вмерли! Врятував батько, який повернувся через годину.

– Що, козаки, замучив вас дядько?

– Ніскілечки! Слухали б до ранку...

– Дядько вміє...

– Та брось! – заспокоїв швагра гість. Сказав, ніби молоточком стукнув по буксі. Дядько хоч і не був затятим балакуном, проте часом, де треба й не треба, казав "Та брось!", що означало: настрій у

нього – хороший, святковий. А як обходився без цих слів – то такий собі, робочий. Тоді ж у мате-риноного брата настрої був – як у Петрів день...

– Ти посидь трохи, – попросив батько, – я скочу до сусідки, куплю дещо, бо ж як воно буде... без того?!

– Та брось! Можна й без того.

– Де таке чувано, щоби на Петра й Павла – без того?! Міцнюща – в ложці горить...

– Ну, то біжи вже, – підняв руки дядько, мов у полон господареві дому погодився здатись.

– Може, взяти одразу дві?

– Та брось! Дві йому, бач, закортіло... Як Надія з церкви прийде – гаплик нам буде... Біжи скоріше!...

Ми з братом, причаївшись у сусідній кім-натині за дверима до ванькирчика, усе те підслу-хали. Юрко й запитує мене пошепки:

– Чому це наш дядько каже й каже щораз: "Та брось"? Він що, в школу не ходив? Я й то знаю, що треба казати "облиш"...

– Так ти ж у нас – третьокласник! А дядько хто?

– Обхідник вагонів...

– Все одно треба мову знати...

– За це й провчимо...

Не встигли ми до ладу обговорити план дій, як батько приніс від сусідки півлітрову зелену пляшку, поставив її на стіл і пропонує швагрові:

– Вийдемо перекуримо, хай нагріється, бо – з льоху...

Потупцяли на веранду, звідки пересміхи почали доноситися. А ми за своє: Юрко – шмиг під запічок, де пляшка порожня була. Дає мені. Я води в неї швиденько наливаю. Юрко назад під запічок – шмиг! Я йому – ту, що батько приніс. Шугнули в свою кімнатину й сидимо слухаючи, очікуємо.

Чуємо, батько розлив швагрові, затим і собі по скляночці:

– Ох, і міцнюща: в ложці горить! За Петра!

– І за Павла! – додає дядько.

П'ють до дна, хекнувши перед тим.

– Ну, як? – чуємо, запитує батько.

– Во!

– Я ж казав, що первак! – і тиша: може, батько губи облизує чи кривиться від гидоти – нам же не видно... А може, він усміхається, очікуючи, що скаже дядько.

Дядько мовчить. Мабуть, блимаючи на батька, думає: чи то тільки в нього вода замість горілки, чи й у Павла? Буль-буль-буль... Налляли ще по одній. Напевне, перепробовують, бо знову на кухні

тихо, чутно, якби й муха пролетіла. Лишень брязкіт виделок по тарілці з домашньою яешнею...

– Куди тій каззонці братися! – дядько Петро.

– Сусідка жене як для себе...

– Та брось! Гонить – як гонить.

– Ану, крапни в ложечку, переконаємось...

Дядько Петро крапає. Батько сірником чиркчирк, а з ложечки – ані іскринки. Чиркнув ще раз – те ж саме:

– Мала б уже потріскувати..

– Може, це вогонь такий – невидимий...

– Артисти! – хіхікає Юрко в малесенький кулачок. – Це ж треба так зіграти: п'ють і покректують, п'ють і покректують! Ще й прикидаються, ніби справжня. Батько не хоче сусідку гнівити, дядько вдає, що культурний: і смолу випивши, казатиме: "Ну й гидота – не одірвати від рота!"

Може, й про нас, бешкетників, лихе подумали. Проте за руку не спіймані – не крадії. Батько з дядьком це й самі знають.

– Та брось! – доноситься з кухні. – Може, сусідка не з тої партії пляшок тобі вибрала саме оцю... Хі-хі-хі! Ти ж як воду дивився, перепитуючи мене, чи не взяти одразу дві...

– Світ не бачив таких! – надуває щоки, щоб не пирскнути зо сміху, Юрко.

А я, на два роки старший за брата, великий палець прикладаю до своїх вуст:

– Тс-с! Скоро мати з церкви прийде, може, й сусідка навідається, щоби з Петровим днем привітати. Ото вже почнеться...

– Гаття на ставок! – тьохкає мене вудлицем по спині брат. – Там до вечора і перебудемо...

СОЛО НА ШПИЛЬЦІ

От би зустрітися!.. Живуть вони ще, чи вже по-вмирили?" – щоразу, як тільки-но хтось заводив балачку про найближчих його кривняків у далекій, за тисячі кілометрів, Красносілці, Микола Вовк, колишній машиніст бурильних установок з сімома десятками років за плечима, високий, з довгими, мов крила засніженого вітряка, руками, починав палити себе без вогню. Хоч, з першого погляду, й не скажеш, що од вітру чоловік гнеться: і жили на в'язах ніби волячі, й кулаки – як у боксерів, а пальці – чортам роги поскручувати могли б. Однак мали рацію тамтешні мисливці, жартома чи всерйоз кепкуючи над Миколою Микитовичем: "Такому вовкові зайця вже не наздогнати: сидіть собі з вовчихою на печі і не рипайтесь..."

І жили Вовк з Вовчихою в тюменському краї багато літ. Ще відтоді, коли місцева красуня Оленка куховарила бульдозеристам, а вискочила заміж за нього, Миколку-машиніста. Якщо зважити, що тутечки дванадцять місяців – морози, а решта – літо, то прожили вони разом стільки ж і зим. Безвиїзно. І не на печі сидячи. Олена Тимофіївна померла од запалення легенів. Син Петро, якого в інженери-технологи вивели в люди Вовки,

своєю сім'єю обзавівся, Одразу після одруження на щебетливій бухгалтерці Настьоні сказав батькові так, щоб і невістка почула: "С мілой і в погребі харашо!" Вони зажили окремо, а Микола Микитович – сам. Обидві сестри – там, у Красносілці: Надії, старшій, – вже давно за вісімдесят, середульшій Марійці – доля теж чимало років подарувала.

***

– Вам-то! В таку даль! С вашіми-то годамі?! – допекла своєму свекрові Настьона. – Вот ми с Петей вазьмьом отпуск і слетаем в Україну отдохнуть немножко, всьо увідім своїмі глазами і раскажем обо всьом...

Микола Микитович аж з лица сполотнів, зачувши таке від невістки.

– Тут мають командувати не жінки, а спеціалістки, – сказав.

– А я хто по-вашему?

– Невістка – раз, Петрова дружина – два, мати мого внука – три... – Микола Микитович неквапно загинав свої скоцюрблені темно-коричневі, до кісточок просякнуті липкою нафтою пальці. – І, нарешті, – бухгалтер!

– Відіте! – розсердилася Настьона. – Женщина как спеціаліст у вас на последнем месте!

– Я тобі, невісточко, скажу: життя – не така уже й проста штука, щоби верховодити над чоловіками. Втім, я не про це. От ти кажеш, що з Петром, який тримається до труби ближче, бо вона годує, у відпустку збираєтесь. Чудово! І я з вами полетів би, адже хтозна-скільки років Красносілки не бачив... А там же... – старий примовкнув, одвернувся до вікна, у якому тихо похитувався гострий вершок високого дерева, схожого на тополю, і кінчиком хустилки втер сльозу. – Там рідня вся...

– Вся да не вся, – заперечила Настьона. – Вот ви, дедушка, гаваріте, что за родіной соскучілісь. Пожалуста, летіте! Так вращі не рекомендуют: сердце, мол. Пйотр же – наоборот: імеет возможность, желанія нету... Как я, он і родилса здесь, і вирос... Что єму Україна?

– "Что-что!".. Дві рідні тітки його, якщо, дай Боже, не повмирили, там живуть. Могилки прадідів теж там, напевне, бур'янами позаростали, – важко зітхнувши, сказав старий Вовк. – Твоя взяла, Настьоно: летіть, подивітеся, як воно там... Одне прохання до вас: познімаєте все і всіх на карточки...

* * *

Побаченим і почутим у Красносілці Настьона була підкошена наповал. Село – велике, в садки

зелені вбране. Тільки хати порожні, бо пороз'їжджалися люди хто-куди: одні до дітей своїх по містах і містечках, інші – на заробітки. Треті – на той світ поперебиралися: хто від болячок, хто від старості. Багато поспивалося: як бомжі, попідтинню валяються...

Сестри Миколи Микитовича – живі й здорові. Згадують, і самі собі не вірять, що все воно таки ж було і – як мить – відгуло. Вечорами на лавочках сидять згорблені, як запитальні знаки, ні від кого відповіді не ждучи. От Надія, старша сестра. Ще ученицею десятого класу покалася, водне хрещення прийняла. А пізніше й долю свою зустріла – молоденького бригадира тракторної Сергія Бондара. Кандидатом у члени партії був, та щось не склалося – чи то з бригадирством, чи то з партією: збайдужів до всього і почав зібрання віруючих відвідувати. Теж покаявся, і на рушничок щастя з Надією стали...

В Марії інакше. Одразу за греблею, що рідким гребінцем розчісувала вранішню воду сільського ставка, школярка червоний галстук на шию зав'язувала і йшла, як усі діти. Поверталася, як і вранці, коли виходила з хати, – без нього, бо ховала біля тої ж таки греблі в портфелик. День при дні, рік за роком. З комсомольським значком було

простіше: поприставали трохи та й утихомирилися. Перегодом, коли Марійка поволеньки почала дівувати, стрівся їй і хлопець толковий, що на міліціонера вивчився. Тільки не положено йому, казав, було одночасно в кашкеті з кокардою ходити і в Бога вірити. Так і вийшла Марійка заміж за того Степана, в кашкеті з кокардою... На ситро-заводі працювала, він же – дільничним інспектором по довколишніх селах...

А тим, чи навідуються сестри одна до одної теперечки, чи збираються своїми родинами, Настьона не поцікавилася. Петро на таку забудькуватість дружини лишень рукою махнув:

– Не женского ума это дело, в лічную жізнь вмешіваца...

– Ти б хоч мову рідну згадав! – дорікнула найстарша сестра.

– А зачєм? – наступив на окурок Миколин син.

– Правільно, Пйотр, гаваріш... Какая різніца?!.

І, з тиждєнь побайдикувавши в Красносілці, поївши сальця з часничком та попивши свіжого молочка з медом, Петро і Настьона полетіли в Тюмень. Повернувшись додому, три дні розповідали про свою подорож в Україну. Микола Микитович слухав усе, на вус мотаючи, переглядав-передив-

лявся фотосвітлини, вірив і не вірив: Боже, як все змінилося! І село, і люди... А коли зайшлося про Миколине розбишакувате дитинство, покаяння і водне хрещення Надійки та про "кашкет з кокардою", що затуманив очі Марійці, старий Вовк не здивувався:

– Не хотілося, діти, вам голів морочити. Бо й сам грішник. Десь до класу п'ятого в нашій хаті щонеділі вранці і ввечері збиралися віруючі. Молитовного будинку в Красносілці ще не було, а якби й був, то на склад тодішня влада його переобладнала б, як у сусідніх Пашуках. Вранці молюся з усіма, проповіді слухаю, піснеспіви всякі, а з вечірнього зібрання – гайда в садок за нашою хатою. Беру шпильку, засилаю в її кілечко капронуву жилку з тоненькою резинкою (щоб вібрувала) і втикаю гострим кінчиком у віконну раму. Залігши під шипшиновим кущем, вичікую, поки в хаті перестануть співати. Значить, молитися почали. Я за жилку – смик-смик, жилка – бринь-бринь, шпилька об скло –дзінь-дзінь! Батько вискакує в горідчик: поночі, тихо. "Що за чудасія?! – розглядає довкруз. – Ніде нікого. Може, примарилося?" – і повертається до хати молитися далі. А я знову за жилку – смик-смик, жилка – бринь-бринь, шпилька – дінь-дзінь! Хай слухають! "Не зібрання, а

концерт! – потираю долоньками. – Оце вам за все! І за те, що корову пас цілий тиждень без вихідних, і за те, що в школу з галстуком не дозволяєте ходити, і за те, що радівця мені не хочете купити..." Було таке...

– Артiст же ти, папа! – зареготав Петро. А Настьона ще й хмизу підкинула у вогонь:

– Музикант верующого театра...

– Однак ця музика грала недовго, – затарабанив пальцями по колінах старий машиніст. – Батько таки вистежив мене за кущем, вихопив жилку з рук і так "нааплодував" по сідницях, що дотепер синці не сходять..

Петро знову втрутився:

– Іскуство потребує жертв!

– Преступленіє і наказаніє...

– Зі злочином усе зрозуміло, – пожвавішав Микола Микитович. – А з карою... Думаю так: перш за все – вона заслужена. Соло на шпильці витинав? Витинав. Деренчав нею об скло? Деренчав.. По сідницях заробив? Заробив. От мені й кара. Далі – про Тюмень. Їхав сюди на рік? Може, й так. Ніхто ж не змушував назавжди тут зостатися? Сам вирішив. Вже стільки років у Красносілці не був і навряд чи буду... Це що, не кара? Кого Бог любить, того й карає...

– Зато здесь повстречались і поженілись ми! – Петро до дружини.

– І внучечка вам подарілі, – поцілувала русявого хлопчика щаслива Настьона. – Даже назвали єво в честь дедушкі...

– А це вже – дар Божий! – усміхнувся старий Вовк і підкинув малого Микольця чи не до самої стелі. – Правда ж, онучку, ти колись полетиш до нашої Красносілки? І мене, старого машиніста, з собою візьмеш.

– На святого Миколая! – весело крикнув дідушевою рідною мовою світлий, мов сонечко, внук.

НЕПОСЛУХ

Ти ж хоч про букет не забудь! – нагадала Ользі мати, яку в Піщаному інакше, як "героїнею", не називали: семеро дітей поставила на ноги. Двос старших повиходили заміж, трійко середульших – на виданні, хлопчур Тимофій навчається на столяра в професійно-технічному училищі. Так що сьогодні, цього сонячного червневого ранку, до школи Ольга, наймолодша донька виконавця і сторожа сільської ради Петра Лісковця, побіжить сама: у неї останній випускний іспит. З історії та суспільствознавства. Всі попередні склала на "відмінно", тож до золотої медалі зостався лише крок.

– Не хвилюйтеся, мамо, голіруч не піду, – завертілася на всі боки перед дзеркалом десятикласниця, підібгала з чола густу, як у матері ще за далекої молодості, хвильку смолянистого волосся. – Поки ви доїли корову, я стрибнула в горідчик і всяких квітів там поназрізувала.

Якраз перед тим до школи навідався уповноважений представник обласного відділу освіти.

– Інспектор Сіроштан! – назвав себе прибулець, чоловік років сорока п'яти, в трохи прим'ятому сірому костюмі та голубій сорочці. Зверхньо зиркнувши на завуча, поставив біля своїх ніг

коричневий шкіряний портфель із лискучою лямою: – Приїхав оце довідатися, як у вас справи: що не кажіть – випускні экзамени...

– Завуч Дерев'янку, – коротко відрекомендувався господар. Після закінчення педагогічного за направленням він приїхав сюди відпрацювати належні три роки. Повчителював же тільки рік, зате на півтора окладу й так, що його спокусили обійняти посаду заступника директора з навчально-виховної роботи в Піщаному, селі, значно більшому за хутірське, розкладеному, як велелюдні циганські табори, по обидва береги тихоплинної Ствиги. – Можете й Максимом Пилиповичем звати. – Сказав так, для годиться, тому що вже були знайомі, поспілкувавшись на кількох обласних учительських конференціях. – Може, чаю поп'єте – з дороги ж...

– Дякую! Дорога справді не близька. До Старого Села летів "кукурузником", а вже сюди добирався попутною. Нічого, не звикати, – інспектор непоквапом підійшов до дверей завучевого кабінету, привідчинив їх, окинув поглядом коридор, затим, переконавшись, що ніхто не підслуховує, натиснув щільно на ручку. – У вік войовничого атеїзму так надійніше.

"З чимось поважним прилетіла птаха, – подумав завуч, – бо зазвичай так дверей не зачиняють..."

– Завітав я з такого приводу. Навчається у вас десятикласниця Ольга Лісковець, наймолодша донька виконавця і сторожа сільради, дівчина, як і всі в цій багатодітній баптистській родині, вельми талановита й нелінькувата, кругла відмінниця, на золоту медаль тягне. Залишилися історія та суспільствознавство. То, може б, ви, Максиме Пилиповичу, якось порадили екзаменаторові... не ставити їй "п'ятірку".

– Вона ж усі попередні склала на "відмінно"...

– То й що? Самі розумієте, якщо Ольга здасть на "відмінно", змушені будемо видавати їй золоту медаль.

– І не кому-небудь, а баптистці, – уточнив Максим Пилипович.

– Отож. То я би просив вас (звісно, як мовиться, не для преси) вплинути своїм авторитетом.

– А ви – неабиякий дипломат, Віталію Степановичу! – хитнув головою завуч. – Чи не краще було б, аби самі ви, провели, так би мовити, попереджувально-роз'яснювальну роботу з учителем. Він якраз на передекзаменаційній консультації, то після неї маєте чудову нагоду поспілкуватися з Віктором Миколайовичем, істориком нашим.

– Та якось невдобно. Вам зручніше: він і безпосередній підлеглий ваш, і колеги як-не-як...

– А якщо я вчителеві про це не натякну?

– Що ви маєте на увазі?

– Про вашу пораду...

– Ну, це ваш особистий вибір, ваше наукове переконання, врешті-решт, ваше розуміння релігії. Знаєте, навіть журнал є такий – "Наука і релігія"... А якщо не натякнете? Тоді всім гаплик: вчителеві – за атеїстичну ненадійність, вам – за професійну неприциповість, мені...за невиконання доручення... Бо як же це: золоту медаль – баптистці?! І ще про таке, Максиме Пилиповичу. Ви – наймолодший завуч у районі, людина, делікатно кажучи, перспективна. А невиконання вказівок вищого начальства – гріх. Як там у Біблії записано? Здається, "плата за гріх – смерть". – хихикнув Сіроштан. – Вельми не хочеться, щоби про нашу сьогоднішню розмову знав ще хтось. А щодо оцінки... Щось придумайте: мовляв, перехвилювалася, розгубилася дівчина, хоч могла б і на "п'ятірку", але ж...

– Розумію-розумію, – кивав головою господар кабінету. – А ви собі уявляєте, який розголос над Піщаним може здійснитися: Ольга Лісковець – і без золотої медалі?!

– Всяке трапляється, – усміхнувшись, тихо відповів інспектор.

* * *

До вчителя історії та суспільствознавства Максим Пилипович не пішов. І не натякнув йому, як радив інспектор, про Ольгу. Лиш перед самісіньким екзаменом, зустрівшись із Омельченком, що поспішав довгим коридором до кабінету, під дверима якого зібралися десятикласники, побажав успішного дня. Хтось із них і проспівав: "Последний бой, он трудный самый..."

– І для учнів, і для вчителів, – кинув задля годиться завуч.

– До речі, Максиме Пилиповичу, – сказав історик, – чув, що до вас гості поважні приїжджали. Люди з області, до науки ближчі...

– Знайшли вчених! Їм би чимскоріше перед начальством відзвітувати.

– Про що?

– Випускню кампанію, мовляв, успішно завершено, всім державні атестати зрілості виписано й видано вчасно.

...Букет сподобався екзаменаторам. І білет з купки Ольга витягнула собі з такими запитаннями, хоч без обдумування відповідай, і ніхто з членів комісії зауваження не зробив, коли тихеньку молитву поклала на вуста, щоб Бог благословив. І взагалі ніяких претензій до десятикласниці не було –

всі знали, що історію та суспільствознавство дівчина днями-ночами студіювала. Екзаменатори одноставно підтримали пропозицію Віктора Миколайовича оцінити її відповідь на "відмінно". Тож суботнього надвечірка, вигойданого пахощами червненого зела, в сільському будинку культури Ользі врочисто вручили й атестат зрілості, й золоту медаль.

– Ти її заслужила! – привітав щасливу випускницю завуч.

* * *

...Тихого й теплого жовтневого ранку в центрі Піщаного зупинилася маршрутка. З неї вийшов середнього зросту чоловік. Закинувши на плече свою, видно, бувалу в бувальцях, дорожню сумку, попрямував до сільбуду. Навстріч йому – як здалека глянути на чоловіка – дідусь і не дідусь, а як зблизька – то й не старець.

– Добридень! – привітався приїжджий.

– Навіки Богу слава! – у відповідь стрічний. І вже, було, збирався йти собі далі своєю дорогою, однак зупинився, примружив око і запитав: – А ви, звиняйте, до кого приїхали?

– Та... до вчительки одної...

– Звати ж її як?

– Ольгою Петрівною. Не підкажете, де живе?

– Підказати підкажу, проте вона зараз у молитовному домі – уроки в недільній школі проводить.

– Про все ви знаєте!

– Село є село, – розправив плечі стрічний, гордовито, не по-дідівськи, перепитав: – Якщо не таємниця, з яким візитом до нас?

– Хочу про вашу землячку написати. Вона кращою вчителькою року стала, то на всю область прославлю...

– Так-то воно так, чоловіче! – повеселішавши, прискалив і друге око піщанець. – Але мушу в нашу балачку, так сказати, ремарочку одну вставити: Ольга Петрівна – моя донька...

Приїжджому мову відняло! А Петрові (чоловік уже довідався, як звати Ольжиного батька) – тільки того й треба: хай слухає.

За двадцятирічною звичкою (саме стільки він працював виконавцем, а, вийшовши на пенсію, сторожував) дід Петро помовчав трохи на потрісканих цементних східцях, ремонтованих казнаколи, і запропонував чоловікові пройтися присільрадівським сквериком. Взявшись за гладеньке руків'я горіхового ціпка, почав перебирати ним перші пожухлі листочки:

– Кажете, про Ольгу хочете написати?

– Авжеж!

– Я хоч і з великою осторогою ставлюся до теперешніх писарчуків, але вам дещо розкажу. Відразу після випускного вечора донька відвезла документи в педінститут. Дуже їй кортіло вивчитися на вчительку української мови. Проте на першому вступному екзамені її "підрізали": за твір поставили "четвірку". Тож довелося скласти не один іспит, а всі. Впоралась...

– Що значить "впоралась"?

– Поскладала.

– І як?

– Та як! Теж на "четвірки". Чи то розгубилася, чи, може, лукавий екзаменаторами верховодив, бо насміхалися: "Щось і Бог не допоміг..." А в серпні листоноша повідомлення з інституту принесла: мовляв, не зарахована, бо не пройшла за конкурсом. Еге, думаю, за конкурсом! Вона ж комсомолкою не була? Не була. Що з родини баптистів, не приховала? Не приховала. "За конкурсом!"... Тоді, казали, забагато поліщуків понаїжджало. А вони ж потім, здобувши вищу освіту, додому повертатися не хочуть, по містах розлітаються...

– А що було їм тоді робити? – запитав чи підтримав приїжджий.

– Діяти, як Максим Пилипович, – провадив старий. – Він хоч і родом з Черкас, і в Києві вчився, а вчителювати приїхав до нас, на поліські піски й болота. За часів Кравчука син його, теперішній завуч нашої школи, покаявся, віруючим став.

– Он воно що... То ваша донька, виходить, і була саме тою випускницею, про котру стільки всяких балачок ходило: мовляв, де таке видано, щоб віруюча – і з медаллю золотою школу закінчила!

– Що було тих балачок, то було! – підважив ціпком ще кілька пожовклих листочків дід. – Перегодом, коли перестали за баптистами втриока пильнувати і свободі совісті, так сказати, дихати дозволили, Ольга все-таки вступила в педінститут, з червоним дипломом закінчила його і вчителювати в рідне село повернулась.

– А її особисте життя склалося як?

– Особисте? – вкотре перепитав старий. – Вийшла заміж, трьох дітей, а моїх онуків, хай Бог їм помагає, ставлять на ноги...

– Даруйте, а зятем хто ж?

– Не здогадаєтеся нізащо! – аж засяяв колишній сторож сільради. – Тарас Миколайович, син Дерев'янка! Ото зберемося родиною, помолимося, над життям-буттям порозважаємо, а сват –

ні-ні, та й згадає про своє далеке завучівство. І скромно розкаже, як він, було, до ранку не міг заснути: а раптом знову навідаються непрошені гості з області і запитують: "Чому не порадив історикові поставити Ользі "четвірку"? Чому не послухався інспектора Сіроштана, який, можливо, й кепкуючи, вніс йому тоді у вуха, що плата за гріх – смерть?" Дякувати Богу, майбутній сват не вчинив його.

НЕМА ЛІСУ БЕЗ ВОВКА...

Раніше було як? – запитує так, мовби й не запитує, свого дванадцятирічного внука Мелетій, бо знає, що буде розказувати сам. – Наскладаєш трохи грошей, щоб хату шифером перекрити – скликай толоку, надумаєш глиняного хлівчика цеглою обкласти – шукай мулярів, треба потріскану цямрину в криниці поміняти – теж проси підмоги... І йдеш до Божків. Ти ж їх, Дмитрику, знаєш: під лісом живуть, хай би в ньому вовки не водилися.

– "До Божків"? Так ви ж мені, діду, казали, що Бог один, і живе він на небі...

– Це я, Дмитрику, про їхню родину: і батько, й мати, й синів трійко, – всі Божки.

– Аж смішно! – весело почухав за вухом Дмитрик. – У школі кажуть одне, ви – друге... Кому вірити?

– Було б смішно, якби не так сумно, – відповів Мелетій, вгощаючи внука половинкою доспілого яблука, бо й собі стільки ж залишив. – З'їж, то сміхи перестануть брати.

Трійко синів у родині Божків мали такі імена, що на "ко" закінчувалися: Сашко, Славко і Юрко. Це в дитячі роки. А як повиростали, то зовсім поіншому: Олександр, Вячеслав і Юрій, по батькові

всі – Андрійовичі. Старший, Сашко, та середульший, Славко і вчилися добре, й носів парубкам-одноліткам із сусіднього кутка не набивали. Правда, після восьмого класу Сашко, а після десятирічки й Славко далі "лупати скалу науки" не захотіли.

– А навіщо?! – віднікувалися. – Робота здорованів любить, а не грамотних.

Скільки наполягав Андрій Божок, щоб старші сини поїхали в місто вчитися, скільки вмовляв їх, благав, – марно:

– Ми, тату, беремо приклад з вас: сім класів та один коридор. У селі шанують вас...ого-го! Бо золоті руки маєте...Нам би такі... – і подалися заробляти. Старенькій самотній жіночці дров на зиму нарубають, комусь допоможуть картоплю викопують, третім огорожу підлатають... Божки один одного вже й жартами починали обсипати: мовляв, набувають фаху широкого профілю. А хтось, таке зачувши, насміхався: "І вузької дороги!.."

Звичайно ж, про все це знав і наймолодший Божко – Юрій, тоді ще Юрко. Прителіпається, бувало, з вечірнього гульбища і торохтить:

– Про вас уже й легенди починають ходити: "Ну, й брати в тебе, Юрку! Як волики – не ледачі, і плату велику за роботу з людей не правлять, непитуші... Можна сказати, святе братство..." – від

Юрка гнилуватим духом недавно випитого вина повіяло, з рота ж – цигарковим смородом. – А я? Як грішний безгрішник, без грошей тобто...

– Добре, хоч у цьому зізнаєшся, – поплескав по Юрковому плечі Сашко. – А Славко ні з того ні з сього додав: – Нема лісу без вовка...

– А села без лихого чоловіка!

– Ну, про лихого чоловіка тобі, Юрку, думати зарано: підростеш, то побачимо, що з тебе вийде, – тихо сказав Славко.

І – як у воду дивився. При першій же нагоді старші брати подалися на заробітки десь під Москву. Що й кому вони там копали, мурували, різали чи тесали, – невідомо. Зате на власні очі побачили, як живуть там, почули, хто й скільки в подушку зашиває, а хто й на океанські острови родакам переказує... Повернувшись додому, вирішили й собі вдаритися в політику. Поки що місцеву, з найкоротшою стежкою до скарбів гетьмана Полуботка чи – в гіршому разі – новітнього Півчеревика. Шануючи золоті руки обох Божків, люди обрали старшого, тепер уже Олександра Андрійовича, депутатом районної ради, а середульшого, Святослава Андрійовича, – сільської. А влада... Самі ж знаєте, на кого вона людей перелицьовує: з Божками навіть вітатися перестали...

Юрко ж тим часом гав не ловив. "Золотим хлопцем став! – шанобливо кидали услід земляки. – Що грамотний, а що ввічливий! І не курить, і не п'є, і в біді не залишить. Довчиться, то за рік-два директором школи буде. А ті, двоє старших... Не виродки ж начебто, але що з них візьмеш?"

Якось Юрко, наслухавшись про все це від односельців, думав-думав і, нарешті, пригадав давню свою балачку зі старшими братами про святих і грішників. Згадав і зареготів: "Нема лісу без вовка, а села без лихого чоловіка?". Якщо той вовк не сам, а з вовчиком-братиком, і той лихий чоловік у селі не один? Що тоді? Народ сказав, як зав'язав. Але варто перев'язати..."

КОГО ПІДСТРИГАВ СЕМЕН?

По суботах хоч табличку на кленову гілку можна було чіпляти: "Перукарня!", бо серед тижня, з вівторка до п'ятниці, після робочого дня, у нашому дворі на лавочках довкруг вичовганого квадратного столика збиралися картярі. Вряди-годи сходилися й любителі позабивати козла чи помізкувати за шахівницею і приголомшити свого супротивника "матом" . Проте, вважаючи ці забави такими близькими до спорту, як важка атлетика до втечі від зголоднілого вовка, чоловіки вирішили грати в дурня. Звичайного чи підкидного, з погонами чи без них, все одно – дурня.

Напоумив їх Семен Дериніс, кругленький, пристаркуватий, до і після проводів на пенсію знаний перукар. Дорікнути йому, що за копійкою аж труситься, було б великим гріхом.

– Гра грою, хлопці! Це таке... Азарт... Але, не вам же мені розказувати: маємо врятувати світ. А чим?

Чоловіки на якусь мить замовкали, потім починали перешіптуватися, що б то Деринісові одповісти. Перукар, не довго думаючи, сам же й відповідав:

– Красою!..

– І розумом! – приставав до Семена Петровича ще хтось, чи не Павло, кучерявий, ледь припорошений сивиною електрик з третього під'їзду. За шахівницею його величали "новітнім Корчним", а порозходившись, насміхалися: "Пацієнт корчми" або "Коротке замикання". Але то – поза очі, бо ж як – без електрика?

– Розумом у підстрижених головах, – уточнював Дериніс.

– А в лисих? – чухав голу маківку ще один вічний супротивник "новітнього Корчного".

– Баран лисим не буває! – реготав третій, широкоплечий, з пучками липкого волосся чоловік, приклавши правобіч своєю долонею коробочку чорних кісточок з білими цятками. – Бачу, доміна сьогодні не буде.

– То гратимемо в дурня. Розуму великого не треба – аби добра пам'ять була. А де вона? Теж у голові... гарно підстриженій...

– Знов про голову! – сердився Павло, однак погоджувався: – Хай буде по-вашому...

Семен Дериніс лиш долонями плескав: мовляв, не все втрачено...

На тому й зійшлися: з вівторка (понеділок – день важкий) до п'ятниці грали в дурня. А в суботу (бо неділя – для Бога) збиралися за тим же вичовганим столиком – підстригатися. Багатьох клієнтів

Семен Дериніс знав віддавна. Відтоді ще, коли перукарню догризали конторні щурі з побутуправління. Як би там не було, й картярі заходили "скинути по років десять". Радив перукар кожному, яку стрижку вибрати: класичну, бокс чи напівбокс, канадку чи британку, або їжачка – схожого на справжнього. Ті, в котрих ще молоко на губах не обсохло, – то замовляли й "під фріца". Але Семен Петрович крутив носом: "Здався він тобі, той фюрер?!"

Хто вони були, звідки й куди їхали чи йшли, по дорозі заодним і в перукарню заскочивши, – Дериніс не допитувався. Йому – аби людям догодити. Він і гроші брав з них, як жартовували молоденькі, одразу після училища, спеціалісти, що проходили практику в Семена Петровича, "без навару і завжди по обіді".

Та мав Дериніс одну невиліковну болячку, про яку, окрім його дружини, не знав ніхто. Повернеться, було, стомлений, додому, почепить на гачечок свій зношений дерматиновий плащик та бідкається:

– Одна дітвора. Хоч би який студент...

– Чи тобі не все одно? – втихомирювала дружина. – Студент що – заплатить більше?

– Більше не більше, все ж таки – студент! Вищий за рангом. У навушниках чи з планшетом у

руці, а не з торбою книг за плечима, як зачуханий семикласник.

– На кий біс ті ранги?! Аби гроші, – дружина, на відміну від Семена Петровича, бігала з одним ротом на два обіди...

Чоловік тішився іншим: не платою, а тим, кого він підстригав. За день-два перед якимсь революційним святом у перукарні жвавішало: збиралися ветерани – самотужки придибували чи підвозили внуки на іномарках... "Щоб над вухами не торчало! – просили дідусі, – І брови були не такі кудлаті, як у Брежнєва..."

– О, то генсек був! Брови – як снопи! Щоправда, груди завузькі мав для орденів, – виказував, дивлячись на себе в дзеркало, їхній одноліток і мацав пучками пальців: "Може б, то й собі підстригти?"

– "Брови, ордени"... А тепер хто вас шанує?! – бідкався Семен Петрович. – Раз на рік підстрижуть безплатно, як оце я вас сьогодні, й – до побачення, діду! В колоні пройтись хочеться – сил нема. Лишень духова під вікнами грає і грає. Адреси ж ті самі наче, та ніхто не провідає.

Одного надвечірка Дериніс прийшов додому веселий, наче його в сонячний день мати народила. Здається, чув крила за плечима і голосно почав

дружині щебетати: "Везе ж мені! Сьогодні підстригав одного чоловіка. Видно, проїжджого. То він мені: "Знаєте, хто я такий? Депутат сільської ради!" – "Довіряють, – кажу, – якщо обрали..." – А він: "Буду в обласну балотіровацца!" – "Йшли б уже в народні, – сміюсь. – Через нашу перукарню людей знаєте скільки проходить?! Агітацію гарантую!"

Наступного разу Семен прийшов з роботи ще веселішим: "І не снилося, що самого – ет, забув, як його прізвище – підстрижу! Щупленький такий, а голос ого-го: "Мене під бокс!" – команднув, і всівся в крісло перед дзеркалом, як космонавт. Я зирк у вікно, а там – здоровань, певне – охоронець мого клієнта з лисим помічником..."

– Чим би дитя не тішилося, аби не плакало! – хіхікнула дружина. – Він що – більше заплатив чи як?!

– Справа не в грошах. От піду колись на заслужений відпочинок, може, й мемуари почну писати. Підстриг, значить, людей стільки-то й стільки, були серед них усякі... І про – ет, забув, як його прізвище! – згадаю, то скажу.

– Не забудь, що завтра субота, – нагадала дружина. – Вже й Павло-електрик мене перепитував, чи підстригатимеш.

– Корчної? Аякже! Його поза чергою. Якщо крім нього ще хтось прийде. Чи раптом під'їде той, з охоронцем та помічником. Ціни такому клієнтові не буде!

– Аж шкура труситься! Отоді вже носитимешся, як чорт з бубоном: "Кого я підстригав?!. Самого як його!.."

ВІДПЛАТА

На початку лютого, як попустив мороз і так запахло відлигою, що почали ворухитися берези, кучерявенький, з мізинець заввишки, п'ятикласник Павлик затіяв зліпити снігову бабу. "А чом би й ні? – подумав. – Береш у пригорщу – не розсипається, сніжка до сніжки – й пиріжок, котиш далі – і сувій, схожий на згорток полотна..." Павликові він ще нагадує скручену доріжку, яку часом виносить вибивати тітка Оксана. Щоправда, вона в тітки сірого кольору, зате біла курява здійсмається така, що світу не видно. У Павлика ж навіть такої доріжки нема: батько пив щодня, аж чуприна куріла, а коли якогось вечора надудлився до зелених чортиків, то тільки хвостом війнув! Казала мати, пішов таку, як сам, шукати.

Зодягнувши стареньку куфайчину й нап'явши на голову вишмуляну (ще батько колись купив) шапку, хлопчик пострибав на город. Але недалечко, так, щоб його було видно з вікна. Наліпив-накотив білу діжечку, поставив її "на попа". "Служитиме постаментом" – прикинув.

А вже за якусь мить Борис із матір'ю зо сміху ледь не лускали: на сніжному постаменті гордо стояв Павлик – одна рука в кишені, друга – з шапкою, вперед і високо піднятою перед собою.

– Як Ленін! – хіхікнула мати.

– "Хлопчєня з розумними очима і з чолом високим та ясним..." – голосно нагадав собі й матері давно завчений віршик веселий Борис. Він був старший за братика на два роки, тож чув про Леніна трохи більше. – Казала вчителька, що маленький Володя Ульянов теж був таким, як наш Павлик – кучерявеньким...

Поки мати слухала Бориса, на порозі виріс Павлик, розпашілий, на всі боки розхристаний:

– Вилізти важче, ніж злізти...

– А ти як гадав? – усміхнувся старший брат. – Вгору – не те, що вниз: стриб – і на землі...

– Черевики аж чавкають, – сердито мовила мати. – В чому ж ти, "Леніне" наш нещасний, до школи завтра підеш?!

– А ви що, крізь скло думки розгадуєте? – кивнув на вікно Павлик, роззуваючись. – Не знаю, як Борис, може, й справді хочу бути Іллічем: класових ворогів нищити...

– Ви ж, діти мої, – Петровичі, а не Іллічі, – теплою долонею погладила обох синів мати. – Тільки батька вашого згадувати бридко...

* * *

Наступного дня класову боротьбу Павлик відчув на собі, коли на уроці позакласного читання

обговорювали оповідання якогось письменника про війну. Не так, може, про саму війну, як про юних піонерів-героїв, за віком майже таких, як вони, п'ятикласники.

На зачин вчителька коротко переказала його зміст. Мовляв, так і так: в одному українському селі громом серед ясного неба вдарила блискавка: загурчали мотоцикли, з них повискакували чужинці з автоматами на грудях. Вивісили над сільбудом свою свастику і порозходилися. В хаті Миколки, головного персонажа твору, оселилися одразу аж троє. Перед сном вони дудлили шнапс, про щось гелготіли між собою, один на губній гармошці грав, двоє дрібно пританцюували. А потім, коли геть замакітрився світ, полізли на горище спати. Все те бачив і чув Миколка. Докекавшись, поки фашисти захропуть, він підпалив хату. Батько й мати встигли повтікати, а чужинці згоріли живцем.

– Поміркуємо, діти, – запропонувала вчителька, – хто ж такий був Миколка – відважний герой: трьох гітлерівців знищив, чи доморощений ворог: хату батьківську підпалив?

– Герой, герой! – піднявся ліс учнівських рук. – Таких піонерів тоді багато було.

– Валя Котик, наприклад, – вигулькнув з-за останньої парти безнадійний зірвіголова Тимко Щупак.

– Так він же своєї хати не спалив, – защебетала плосконосенька дівчинка, що сиділа поперед Тимка.

– Миколка – молодець! Юний месник! – долучився до дискусії хтось із середнього ряду. – Ціною батьківської хати одразу трьох фашистів знищити – на таке не кожен відважиться. Міг би й загинути сам...

– Як Павлик Морозов, – пожвавішав і без того верткий Тимко. – Той і батька рідного не пожалів, сповістив, кому треба... За ленінські заповіді своїм життям заплатив...

Навперейми зірвіголові постала вчителька:

– Це вже з іншої опери, Щупаче! – намагалася втихомирити вчителька. – Тоді, коли загинув Павлик Морозов, війни ще не було... Зате куркулі, зятяті вороги класові... – вона замовкла на мить, затим запитала: – Все-таки, хто ж він, Миколка?

– Герой!

– Юний месник!

Павлик мовчав, думаючи про своє. Поки терпець не увірвався:

– Якби я знав, де та хата, в якій і з ким мій батько, може, хропе, зачумлений, на горищі, то неодмінно вчинив би так, як Миколка. Я б ту хату і без війни спалив...

* * *

...Повернувшись зі школи, Павлик розлючено жбурнув у куток напакований книжками й зошитами рюкзак, присів на ослінчику біля припічка й почав поволі розв'язувати підмерзлі шнурівки на черевиках:

– Щось воно, мамо, знову морозцем стало потріскувати...

– Лютий – він такий: щороку питає, хто в чому взутий, – сумно відповіла мати. Страшно тільки, що дров у нас зосталося, може, на тиждень. Але якось перебудемо, сину, – до весни ж бо йдеться...

– Одне хоч добре, – повеселішав Павлик, – що сніг у таку погоду купи не тримається: і баби не зліпиш, і на постамент не вилізеш... А навіщо?

ЗАБИВАЛИ КОЗЛА...

Тихими літніми вечорами, коли після задушливої спеки починало повівати легким вітерцем, у нашому дворі збиралися пенсіонери. Троє непрацюючих і Денис Кочур, електрик. Високої і плечистої статури чоловік років шістдесяти п'яти, з надміру опуклими вилицями і плескатою бородавкою під вухом. Він завше приєднувався до гурту останнім і щоразу, крім неділі, – неодмінно з чорним залізним ящиком у руці. "Люблю, – казав, – інструмент при собі мати. Сусід Митро-перукар навчив: "Чик-чик – і людина, як нова копійка. Він ножицями, а я обценьками..."

– Хто на кого вчився, – клацав запальничкою дід Сянько, вусатий, щупленький, кривоногий, мов качечка, зручніше вмощуючись під круглим дашком, схожим на капелюха печериці з надтріснутим вершком. Тут завше, зранку до вечора, сидів хтось: не порушно – як гіпсова статуя, або ж погойдувався, ніби маятник, випростуючи згорблену спину. Удосвіта – любителі похмелитися. Ополудні, перед тим, як повкладати спати своїх онуків – жіночки, що наглядали за дитячими візочками. Бувало, за доброї погоди, вигулювалися й самітніці, переважно теж жіночки: попритулювавши до вух мобілки, балакали з кимось казна-скільки.

До працюючого пенсіонера Дениса та вісімдесятилітнього діда Сянька прибилося ще двоє: Василь Безпалько, колишній муляр з першого під'їзду, довгов'язий, з руками, завжди розіпханими по кишенях, і його сусід, за паспортом – Вернидуб Петро Григорович, недавно відпроваджений на заслужений відпочинок з посади головбуха великого як для нашого містечка заводу, якого приватизував невідомо звідки приїжджий бізнесмен. Усі четверо мали одну хворобу: забивати козла.

Перед тим, як розпочинати гру, Петро Григорович, вкотре вислухавши працюючого пенсіонера про те, що він, як і його сусід, колишній перукар Митро, "люблять інструмент при собі мати", нахвалювався, глипаючи поверх чоловіків:

– А мені, братці, голову треба було мати. І не носити її, як дехто, в залізному ящику, а на в'язах своїх, – опускав очі: спочатку на електрика, потім на решту. – У нашій професії – без кебети нікуди. Хіба що – за грати...

– За грати – так за грати! – реготав Василь. Він міцно затискав одну пластмасову цеглиночку в правому кулаці, інші – в лівому, клав на стіл і швиденько клацав тою, що в правій: отако! – Я б тих хапуг ще й позамуровував.

Забивали козла голови тверезі, тому що всі четверо були непитущими. Правда, такими вони

не понароджувалися, бо де бачено, щоб не пили, а просто ковтали. То ж, звісно, кожен не про себе кажучи, й починали. Першим брав слово працюючий електрик Денис:

– У нашій бригаді з цим строго: так може током ударити, що... капець! Але ж були й такі, що пили від понеділка до понеділка. Повиганяли їх к бісовій матері...

– Що там ваша бригада? От у нашій!.. – втручався в розмову Василь Безпалько. Він давно вже пенсіонує, тому поза очі міг обмітати язиком будь-кого. – У нашій щодня був празник – Іванабражника. А виконроб і голову пропив би, так од шиї не відділялася.

– То й добре, що не відділялася, – підрівняв пластмасові кісточки Денис і всміхнувся до Вернидуба: – Ви, Петре Григоровичу, недарма казали, що без кебети – нікуди...

– Досвід!.. – спогорда відказав колишній бухгалтер. – Пригадую, в нашій конторі був один мовчун. Як глянути зоддалік – ніби й тверезий, а дихне – хоч носа затакай. З'ясувалося: він би щодня в церкву ходив, якби свячена вода горілкою була... Теж мітлою замели...

Чоловіки ще б ділилися й ділилися своїми веселими, проте не завжди кумедними бувальщинами, присолоюючи їх всякими приповідками. Сухо

клацаючи кісточками так, наче персональними штампиками затверджували правдивість казаного. Отак, мирно, без язикатих наступів один на одного, вони забивали б козла й далі. Якби не куриво. Хмизу в огонь підкинув Денис.

– Все, братці! – поклавши на залізний ящикочок під столом свого кашкета, обома долонями й обов'язково за годинниковою стрілкою звично розмішав чорні пластмасові кісточки з білими крапочками. – Не палю!

– Відколи? – запитав Безпалько..

– З учорашнього дня, – відповів електрик.

– Не вірю! – закопчував свого довгого вуса дід Сянько.

– "Не палю!" Не палити можна, – помовчавши трохи, продовжив Безпалько, – і треба...

...тільки хату в сусіда! – вигулькнув дід Сянько.

– Ми ж не кажемо "палій", – натякаючи на свої успіхи в мовознавстві, повчав Петро Григорович, – а "курець".

– Воно ж бо й так, – погодився Кочур. – Зрештою, яка різниця: все одно отрута.

– Не вчи вченого! – ляснув кісточкою колишній бухгалтер. – Риба!

Починали знову. Якщо хтось "виходив" чи відмовлявся сам продовжувати забивати козла і за столом зоставалося трое, заново розкладався

"базар". Зникав, як циганський табір, знову повертався, багатів і біднів. Вже й "рибою" пахло. А цигарковий дим під дерев'яним грибом – густішав і густішав: хоч сокиру вішай...

– То кажеш, кинув? – не відставали від Дениса пенсіонери. – А може, смикнеш однесеньку? З Європи привезена...

– Нізащо! – відмахнувся електрик. – Даю голову на одруб!

– Не підводь під дурного хату, – закашлявся дід Сянько. – Якщо не секрет, може, привід якийсь був чи свято?

– Привід тільки у двигуна, – відрубав Денис. – І ніяке не свято... Просто взяв себе в руки і – баста!

– Певне, й перед жінкою забожився? – хіхікнув Василь.

– Бовкаєте, як з печі, – розсердився Денис, але, заспокоївшись, приклав ще одну пластиночку до крайньої на столі, зліва. – Нічого й нікому я не обіцяв. Як воно буде – поживемо-побачимо...

Накуреним димом над столом повисла тиша. Її обірвав муляр:

– Я теж виношую такий задум. Може, з першого числа...

– Ха-ха-ха! – від сміху захиталася старенька лавочка під гравцями. – А якого року?

– "Якого-якого!.." Коли схочу, тоді й кину...

– Не бий себе в груди, Дмитре! Краще вже з понеділка...

– А ще ліпше – з Нового року, – порадив колишній бухгалтер. – Щодо мене особисто, товариші, то привідкрию вам свою маленьку таємницю: я задумав відмовитися від цієї гидоти 1 травня, на честь міжнародного дня солідарності трудящих...

– А чому не раніше? Скажімо, з першого... квітня?!

– Ніхто не повірить! Скажуть, розіграш!

Чоловіки підозріло поглянули один на одного, але ніхто не усміхнувся і в долоні не заплескав. Зійшлися на одному: якщо забивання козла – діло серйозне, то куріння – й поготів.

Через кілька місяців, 7 листопада помер дід Сянько. Хтозна, може, на честь саме цього дня, як тепер кажуть, жовтневого перевороту, – і виношував він задум позбутися згубної звички.

А Денис Кочур вірить, що до бувалих гравців приєднаються молодші. І хтось із охочих позабивати козла, сяде колись на місце діда Сянька, клацне штампиком кісточки і признається: "Все, братці! Не палю!.. От узяв себе в руки і – баста!.."

ЖИТНЯКИ

Батько новоженця Григорія помер давно. А кілька років тому, коли відданиця Оксана була ще десятикласницею, впало лихо й на неї: впокоїлась мати. Тому гучного, як з порожньої бочки, весілля вирішили не справляти.

До заручин Григорій з Оксаною мали однакові-сінькі (буква в букву!) прізвища, бо з діда-прадіда – Житняки. Так що в загсі належало тільки штампики в паспортах поставити: шлюб зареєстровано такого-то з такою-то, тоді-то й тоді. І – живіть!

Як заведено, мабуть, ще за царя гороха (магнітофони тоді й не снилися), недільного дня хтось неодмінно виставляв на підвіконня цей геніальний винахід людства, вважаючи, що веселеньким шлягером підбадьорить не тільки мешканців гуртожитку, а й перехожих через дорогу неподалік. Вони подумки згадають і свою молодість: "от сессии до сессии живут студенты весело, а сессия всего два раза в год..." Так було й тоді: якийсь популярний співак дзвінко освідчувався своїй коханій у "лебединой верности", на лавчині у скверику троє майбутніх учительок з конспектами на колінах задоволено похитували головами в такт, підспівуючи. Раптом усі позавмирили:

– Ідуть, ідуть! – кивнула на доріжку до студентської їдальні, де мало відбутися весілля, кругловида чорнявка. Вона першою угледіла Оксану та Григорія.. За ними – дружки й світилки, весільні батько й матір, гості з пишними букетами...

– Житняки одружуються! – приєдналась до розмови білявка з мачинками веснянок на носі. Ця студентка знала на факультеті все і про кожного. Ніби в довідковому бюро підпрацьовувала. – Повезло Оксані.

– Хай їм доля щасливо стелиться! – побажала третя. І всі дружно засокоріли, потайки зігріваючи у серцях одвічну дівочу мрію: першою – бодай на крок, але раніше за нареченого! – ступити на весільний рушничок.

Однак ніхто з них не міг передбачити, що відбудеться після. Як повиголошувалися всі тости та порозходилися-пороз'їжджалися гості, – Марія, Григорієва мати, присіла перепочити за столиком, де півгодини тому ділили коровай. Поруч примостився й Іван, весільний батько. Лагідно поклавши долоню на свашине плече, мовив:

– Як добре, що дітям нашим прізвища змінювати не довелось...

– То діло такеє, можна сказати, десяте, – відповіла весільна мати. Помовчала-помовчала,

тоді, з лукавинкою в очах, запитала: – А до чого це ви, свате, ведете?

– Найшло щось таке... Наче й тверезий... Еге. Чув, що, бувало, й пересварювалися: чиє ж прізвище обрати – нареченого чи нареченої? Те – гарне, але москальське: Муравйов. Те – милозвучне, але западенське: Леськів. Те – й вимовити складно: Закрутикобиліхвіст. Те – ніжне, але задовге: Вірнолюбомилець. Те...

– Всім не догодиш...

– Що правда, то правда, – вів своєї весільний батько. – В загсі з ніг вибивалися, а порадити чогось путнього не могли. Сходилися на одному: разом жити кому? Правильно, молодим. То хай вони і вирішують! Можна й обидва прізвища брати, через дефіс, так би мовити... Уявляєте? До розпису був Муравйов, після – Муравйов-Закрутикобиліхвіст. А жіноче як? Муравйова-Закрутикобиліхвістка?! – реготав Іван. – Працівникам загсу – що? Печаткою – бах-бах! Штампиком – хоп-хоп! І всьо: живіть!

– Вам би, свате, в тому загсі й працювати...

– Не в мої года...

Так забалакалися, що ніхто з гостей-залишенців не помітив, як Іван знову лагідно поклав на сващині плечі руку, як, усміхаючись, голосно, аби

музику передужчати, говорив щось їй на вухо. А він запропонував:

– Маріє, виходьте за мене... заміж! Будемо жити – не горювати!

– Не горюватимемо, Іване, не горюватимемо! – втерла солодку сльозу. – Усі ж бо ми – Житняки...

– Не в прізвищі справа, – аж засяяв Іван.

Одна розімліла студентка – чи, бува, не та, котра знає про все і всіх на факультеті, – все-таки підслухала:

– Тільки весільними батьками завтра вас уже ніхто не зватиме...

– А кими ж? – зашарілася Марія.

– "Кими-кими!.." Молодятами! – защебетала дівчина і побігла до заставленого квітами стола, де з Григорієм та Оксаною про щось весело галайко-тіли однокурсники.

ФІЛОЛОГИ З НАШОГО ПІД'ЇЗДУ

Цього клаптика паперу, рівненько вирізаного з чучнівського зошита й наклеєного на зачовгані залізні двері, ніхто й не помітив би. Бо яких тільки оголошень не вивішують: продається, купується, міняється, винаймається, здається в оренду, ремонтується, підключається до інтернету, губиться, знаходиться... Авжеж: двадцять перше століття!

Якби не двірничка тітка Марія, колишня вчителька української мови, яка самітньо живе в нашому будинку. Вона могла б і не підпрацьовувати, але ж без людей, каже, сумно, та й до пенсії додається якась копійка. На молодь надії нема: на заробітках.

Якось уранці, коли вже й осіння темінь розсіялась, Марія Іванівна (так зверталися до неї у школі, а тепер – і кількоро сусідів), за звичкою примруживши очі, прочитала на білому папірці чорним фломастером великими буквами виведене: "ПІДТРИМУЙТЕ БУДЬЛАСКА ДВЕРІ".

"Знайшлася добра душа, – подумала. – Хтось просить, щоб не гримали, а тихенько зачиняли. Вже й комунальникам бідкалася – марно. Вітер здійметься – двері ходором, мовби на однісінькому завісові чиплять: бах-бабах!"

– Вам, як завжди, не спиться, Маріє Іванівно, – першим вигулькнув із під'їзду сусід Андрій, чоловік середнього віку, з двома кібчиками сивого волосся на скронях. Він працював водієм у якогось містечкового бізнесмена, то все поспішав, щоразу весело підмугикуючи: "Старість мене дома не застане, я в дорозі, я в путі..."

– Що там пишуть?

– Просять дверима не грукати, – відповіла тітка Марія.

– Таким би руки повикручувати.

– А толку...

– Буде й толк, – глипнув на папірець водій. – Бачили ж, як оті, що з Європи на зиму приїжджали додому, понаучувалися тамечки... – І додав: – Ой, не закривати, а зачиняти... Даруйте...

– Це ж чудово, Андрію, що такий ти грамотний. Слова справді мають знати: до ладу вони вжиті чи ні...

– Ви до чого, Маріє Іванівно, хилите?

– А ти прочитай уважніше, не спіши.

Андрій, уголос прочитавши, реготнув:

– На безриб'ї – і рак риба! – і погнався далі.

Колишня вчителька притулила до швабри віник, обгорнула важкою ганчіркою зі старої мішкочовини і, схвильована ранковим діалогом з

Андрієм, збиралася, було, віднести все у підсобку. Але несподівано з під'їзду вилетіла ще напівсонна Олена, студентка філологічного факультету.

– Добрий ранок, тьотю Маріє!

– Добрий. І ти – квапишся?

– Так! Аж чотири пари сьогодні.

– Учись, учись, Оленко! Європа безграмотних не шанує. Втім, тебе це не стосується. Одначе – прочитай, займе три секунди.

– Тьотю Маріє! А можна відірвати цей листочок і там, в університеті, прочитаємо разом з однокурсницями?

– Але спочатку ти його при мені прочитай.

– Хіба можна відмовити вам? – і трохи спокійніше: – Ох і не заздрю вашим колишнім учням...

– Зате вони хай заздять тобі, по-доброму заздять.

– Це ж чому?

– Що ми з тобою – сусіди.

Студентка, теж уголос, як Андрій кілька хвилин тому, прочитала-проказала: "Підтримуйте будьласка двері". На мить замовкла, затим – з блискітками в очах – ойкнула: – А помилок скільки! В одному реченні! Можна я трошки побуду вчителькою?

– Побудь-побудь, – зраділа двірничка.

– По-перше, тьотю, зупинімося на слові "підтримувати". Двері підтримують п'яниці, що вже не можуть на ногах стояти. Власне, вони їх і не підтримують, а підпирають. Отже, тут потрібно вжити слово "притримувати". "Будь ласка" – теж цікаве словосполучення. Правильно буде, якщо напишемо обидва слова не разом і не через дефіс, як це часто доводиться читати на кожному стовпі. До речі, "будь ласка" слід виокремлювати з обох боків комами. І нарешті: в кінці речення потрібно поставити великий знак оклику. Або й три.

* * *

...Через тиждень двері відремонтували. Майстри задоволено закурили, а старший (видно, начальник) команднув наймолодшому:

– Зірви, к бісу, ту бомажку! Щоб людям очей не мозолила, як білборд перед виборами! Учні, бачиш...

ОНОМАСТИКА

Вертка, мов дзига, проте неговірка, як усі молоді спеціалісти – гарна й незаміжня, Ольга Дуліба лишень з вересня почала, було, викладати українську мову й літературу. Та вже після першої чверті відчула себе мов обікраденою серед білого дня. Добре, що не до останньої нитки: її навчальний предмет скоротили настільки, що уроків на всіх не вистачило. Пенсіонери змушені піти самі, без попередження, педагоги середнього віку – по біржах і центрах зайнятості, впертіші й неподатливіші – пороги судів оббивати, а молоді спеціалісти... Виганяти їх на вулицю закон не дозволяє... З десяти філологів лише п'ятеро (Дулібу – теж) начальство і врятувало. Врятувало, наобіцявши, звісно, й підвищення зарплати. Але за однієї умови: сидіти в учительській "безвиїзно", дивитися на вікна й мовчати, навіть якщо ті "вікна" будуть між першим та останнім уроками. Так що Ольга могла скуповуватися нечасто.

– В день самопідготовки, – казала своїй недавній однокурсниці з історичного факультету Світлані Кошмак, що заробляла на хліб у сусідній школі. – Підтримую, так би мовити, вчительську форму... Навіть місце пристойне для цього підшукала... Хочеш, покажу.

– Й історикам туди можна? – запитала однокурсниця, лукаво кліпнувши з-під тонесеньких брів.

– Була б охота! – пожвавішала мовничка.

– Я теж потрапила під гостру косу, – зітхнула молода історичка: – Оптимізація, модернізація... Залишилася з кількома уроками на тиждень. Вже, було, подумувати почала: "А чи не податися на заробітки?" Та вчасно втихомирили родичі-педагоги, які повернулися розчарованими додому: "Вчителів там і своїх вистачає..."

Підійшли до першої ятки.

– Добридень вам, Марійко! – усміхаючись, защебетала мовничка, мов сто років з продавщицею не бачилась. – Хліб сьогоднішньої випічки?

– Щойно з печі!

Підступили до рибного кіоска.

– У вас, Ірочко, тюлька не дуже солона? – запитала мовничка. – Минулого вівторка взяла – трохи солонуватою була.

– Скуштуєте, то ще прийдете...

З наступного віконечка продавщиця ледь сама на прилавок не викотилася:

– Купуйте вермішель, шановна! З твердих сортів пшениці. Тільки-но завезли.

– Спасибі, Софійко! Ще з того завозу не з'їла...

І йшли далі. Квапитися нікуди: день самопідготовки...

Історичка й сказала мовничці:

– Здається, що ти з усіма продавцями тут знайома: "Марійко!", "Ірочко!", "Софійко!"...

– Торгувала б ще, скажімо, Катерина, довідалася б, як звати і її.

– Та ще й перепитала б, чи не на честь тої "голодної вовчиці", що Запорізьку Січ зруйнувала, нарекли... – віджартувала Світлана. – Але Запорізька Січ – це вже історія, мій, так би мовити, навчальний предмет... Все-таки, Ольго: звідки ти цих дівчат знаєш? Вони що – наш університет закінчували?

– Не допитувалась. Може, й закінчували. І на базарі торгують. Не доведи, й ми тут будемо...

– Ономастиккою займатися...

– "Будемо!", "Не будемо!" Не під'юджуй! – мовничка кинула своїм зором на кількох жіночок, що перекладали з місця на місце всяку всячину, поправляючи паперові цінники на упаковках. – Якщо вже так напосідаєш, то кілька чудернацьких історій можу розповісти. От приходжу я одного разу по хліб. У продавщиці, дивлюсь, маленький бейджик до кофтини пришпилений: "Марія Сергіївна Тимощук". Дівчисько ще зовсім, думаю, а вже – по батькові. То й звернулася до неї: "Маріє

Сергіївно..." А вона: "Кажіть на мене просто – Марійка!" Слухаю вас, – сокорить тоненько. – "Марійко, мені "Дарницького" хлібину, якщо свіжий" Личко її аж рум'янцем зайшло: "Скажу по секрету – вчорашній. Беріть краще "Тучинський" сьогоднішньої випічки..." То як же мені Марійки не запам'ятати?!

Або ще така придибенція. Пішла по рибу. Якраз торгували тоді дві продавщиці. То вони перешіптувалися про щось між собою, то, голосніше, перегукувалися: "Іро!" – "Віро!" Я, прислухавшись, запам'ятала. Наступного разу підходжу й запитую: "Ірочко! Тюлька не дуже солона?" – "Я не Іра, – каже, – а Віра!" Відтоді й звертаюся, вгадуючи, кого і як звати. Обидві ж – гарнесенькі, з лиця схожі, як викапані.

– А та, котра вермішель продає?!

– Я ж не витрушувала з неї, як і на честь кого батьки назвали. Стояла собі в черзі, як усі люди. Аж тут, чую, хтось гукає з-за картонних коробок, що правили за перегородку: "Софійко! Чи не розміняла б ти мені сотню дрібнішими, бо здачі не маю чим давати..." Ага, думаю, Софійка! То й звертаюся до неї так.

– А вони ж, продавці, хоч знають, як звати тебе? – запитала насамкінець історичка, за балачкою ледь не прогавивши овочевого ряду.

– Звідки? Я ж їм про себе не розказувала, що так, мовляв, і так, нарекли мене Ольгою, що ім'я моє скандинавського походження і означає "свята". Та й на базар ходжу не щодня, хіба що по вівторках в дні самопідготовки. Але ж то таке... Може, вони вважають мене за інспектора з якоїсь солідної установи, бо так уже щебечуть, так усміхаються, так обслуговують!.. Нехай!

САНТЕХНІК ГАЙДА

Сантехнік Карпо Гайда дожив до такого віку, коли про пенсію думати ще рано, а роботу шукати вже пізно. Куди не звертався, всі – наче змовилися, лишень усміхалися і завчено запитували:

– А вам скільки?

– П'ятдесят п'ять з половиною, – відповідав, як на суді.

– Одразу й не скажеш, – зауважували роботодавці. І сонячні зайчики з їхніх облич зникали, ніби корова язиком злизувала. – Бачите, в нашій фірмі всі такі молоді та необстріляні, що почуватиметься вам перед ними некомфортно: інтереси різні, толком побалакати не буде про що, бо ж багатьом, делікатно кажучи, в батьки годитесь. А молодь теперішня така, що...ви ж самі знаєте...кожен хоче стати "успішним". Так що нічого конкретного обіцяти вам зараз не можемо. Навідайтесь через місяць.

І Карпо йшов далі. Шукав би хтозна-скільки, якби одного ранку не поїхав на свинячий базар, що галасував на околиці. Поїхав так собі – нічого не продавати і не купувати, а, як давала напуття Карпова дружина, "прикинути, що й по чому".

Свинячий базар він знав, як своїх п'ять пальців: заболить саме той, по котрому вдариш. Карпо переймався одним – роботою. Походивши поміж торговими рядами з мекаючою, хрюкаючою і кудкудакаючою живністю та всяким крамом, звісно, пам'ятаючи і про жінчину настанову, він надібав оголошення, приклеєне над рівненько розкладеними голівками ранньої капусти. Акуратно, з розбивкою "під вірш", хтось надрукував:

"Может кто работу ищет
Срочна
На летни кафе
Требуется афисиантка
Мужской 3 штук
Женский 2 штук
Камунализасоний шустрий
Сознание руски язык
Званит суда..."
(вказано номер мобільного)

"Чортзна-що! Не ієрогліфи наче, а спробуй зрозуміти одразу...", – подумав Карпо. – "Комунализасоний шустрий". Пропонують, отже, мати справу з каналізацією. А що? Спробую завтра зателефонувати: так-то й так, скажу: слюсар-сантехнік,

п'ятдесят п'ять років, трудовий стаж – тридцять... От тільки чи "шустрий"? Не знаю. Може, й так. Неспроста ж бо колись колеги-жеківці під'юджували: "Жвавий, як ведмідь за мухами", а сусід з першого поверху Степан Іванович, позичивши в Гайди трохи поетичного хисту, ще й масла у вогонь підлив: "Ну ти, Карпе, й шустрий – ніби Савік Шустер!.."

В понеділок Карпо добився за вказаним номером і сповістив про себе...

"Кароче, приїжджайте, поговоримо, бо не телефонна це розмова, – відповіли. – Такі спеціалісти – на вагу золота. – І зі слухавки почувся ще чийсь голос: "Слишу, што пол мужской, ето понятно. Вот шустрий лі?"

– Побачимо! – сказав комусь той, до кого телефонував Карпо.

Не відкладаючи на завтра те, що можна зробити сьогодні, Карпо поїхав. З ким та як він там домовлявся і на чому зійшлися, не зізнавався нікому. Навіть сусідові, який щодня перепитував його по дорозі: "Ну, як там з роботою?" Карпо лишень рукою махав і біг далі, а сьогодні – зупинився, постояв трохи й усміхнувся: "Здається, знайшов..."

* * *

– Гайда ти моя, Гайда! З понеділка – на роботу гайда! – повернувшись додому, весело доповів дружині Карпо.

– І що вони там наобіцяли? – запитала. – Сім мішків гречаної вовни і всі неповні?

– Начебто ні... – надламав брову чоловік. – Головне, сказали, щоб шустрим був. Твоя справа, мовляв, уставати рано, перевіряти крани, труби та унітази й не матюкнутись ні разу...

– А платитимуть скільки?

– Вистачить на кільку!

– Теж мені Фет...

– Бо не сторож у сільпо, а сантехнік я, Карпо! – переможно усміхнувся чоловік і подався до Степана Івановича зіграти в шахи. Там він покаже, хто шустріший. І не тільки за шахівницею, а й... у мовознавстві:

– А чи не міг би ти, Стьопо, перекласти по-нашому бодай один рядочок з вельми вже кумедного оголошення, яке я випадково прочитав на базарі. Наприклад: "Сознание руски язык"...

– По-нашому – так по-нашому... Ноу проблемс! Слухай. Слово "сознание" – означає "свідомість". Потрібно було написати "со знанием..." Обидва слова окремо. Ну, а "руски язык" – і так зрозуміло.

"Ти ба! Лінгвіст задрипаний..." – подумає сантехнік, а вголос підохотить:

– Ходи, якщо вже взявся грати. Все одно ж моя візьме!

– Не спіши так, а то щиколотки позбиваєш! – відмахнеться Степан Іванович, засилаючи білого пішака вперед, ближче до лінії фронту.

Карпо теж зробить хід. І одразу – чорним конем. Щоб до смерті наполохати біляків. А тоді, підперши руками гостре підборіддя, довго очікуватиме, з якого флангу почне атакувати суперник. Коли ж на передовій з'явиться білий слон, Гайда, (певне, уявивши себе Спаським чи Грінченком або й обома Борисами зразу), ніби між іншим, фиркне:

– "Со знанієм..." Буде тобі "сознаніє", як поставлю "мат". – Степан Іванович зіщулить плечі, легенько торкнеться пучками за гриву чужого коня, ледь помітно відверне його анахтемський погляд від своєї білої тури в куточку шахівниці: мовляв, фортеця – надійна, проте по-всякому буває...

Аж раптом ні з того ні з сього, забувши про все на світі (і про залицяння чужого коня до його тури), сантехнік Гайда вигукне:

– Ну, й дурепа ж я!

– Це ти, Карпе, про що?

– Та ж не про білу кобилу!
– А про що?
– Міг же я те оголошення сфотографувати?
– Звичайно, міг би. Тільки на 'кий біс воно тобі здалося б?

– "На 'кий, на 'кий"!.. Міжнародними грос-мейстерами ми навряд чи станемо, то, може, в яку науку подалися б.

– "В науку!" Ходи краще! Це теж робота...

– За яку не платять...

– Але ж граємо... Бо це – аза-арт! – поважно зітхне сусід. – А то – наука. Грамотії!.. Вже й слово "корова" пишуть з м'яким знаком... Та це, Карпе, не про тебе. Ти – чоловік шустрий, напивав, бач, роботу. Може, й мені дав би номер, щоб зателефонувати: а раптом писарем оголошень візьмуть? Я їм напишу! По-нашому напишу!

РЯБЧИК

Матвій Остапович – мов ріс у великому лісі ще й при воді: високий і худий. Останнім часом ходить на базар сам. І не тому, що немає з ким.

– Люблю свободу! – каже дружині, яка уже до серця й не бере суботні дивацтва чоловіка. І ніскілечки не сумнівається, що він укотре згадає, як агітував її, тоді ще просто Ніну, а не Захарівну, добровільно вийти з імперських завоювань матері, своєї майбутньої тещі.

– Дякувати Богу, здобуття незалежності обійшлося мирно! – радіє Ніна Захарівна. Вона – теж людина така, що й на тім світі буде зайців пасти.

– І без провокацій... – жартує Матвій Остапович.

– ...з боку чужих володінь! – намагається вгамувати Захарівна, хоч і не вірить, що чоловік перестане своїм язиком молоти.

– Дехто й зазіхав. А дзуськи!..

– От радіодинамік!

– А ти – радіоточка! Вона теж галасує на всю хату, особливо перед виборами, – не здається Остапович і йде в сусідню кімнату. Дістає з шухлядки стару квитанцію про сплату за гарячу воду,

підкладає під неї якусь книжку з твердою обкладинкою і починає вертити олівчиком:

– Так. Якби я пішов на базар...

– ...і мав великі гроші, – продовжує Захарівна. – Отже, записуй: купив би молоді картоплі кілограм, пучечків зо три зеленої цибулі, кропу й петрушки ("Скільки купиш, стільки й буде..."), сала... Ні, сало в нас ще є, хоч і пожовкле...) Ага, м'яса! Тільки... рябчика ("Не знаю, по чому, сам побачиш...")...

– Рябчика?

– Еге! Записав? Бо ж забудеш.

– Старість – не радість...

– Тільки в тих жінок, що торгують на асфальті, не купуй. Зайди краще у фірмовий магазин – там завжди свіженьке.... – На цьому слові Захарівна замовкає: диктант, мовляв, закінчено – працєю, Матвійку, бережи копійку. Але й не бери, як борщу на шило... – Ти ж у мене слухняний! – Захарівна вміє погладити в той бік, куди шерсть лежить...

Вирушаючи, чоловік уже з порога вкотре бубонить собі під ніс: "Рябчика-рябчика. Не забути б!" – і зачиняє двері.

Скупившись, Остапович для впевненості, що виконав завдання Захарівни, ще разочок зазирає в папірець: все, крім рябчика.

Ондечки й вивіска: "Свіже м'ясо". Через дорожнечу люду в магазині небагато. Остапович обмацує очима: курятина, гусятина, індичатина... Затим кладе погляд на прилавок зі свининою, мигцем – на опецькуваті, здається, усміхнені від того, що обсмалені не бензином, а соломою, голови. Поруч – дрібні ніжки, покручені хвостики...

– "Нам такого не треба!" – мовчки переходить до іншої "експозиції". Теж – під склом. Над купкою м'ясних відрізків великими буквами написано: "Реберця телячі", збоку дрібнішими – "Руками не чіпати!"

"Як у музеї..." – думає Остапович.

– Що пан бажає? – одразу ж загарбує своєю увагою молоденька продавщиця.

– Роздивляюся поки що, – поправляє окуляри покупець і ледь не впирається носом у скло. Мовчить. А в голові прокручує: "Як же воно, зветься, те м'ясо, що Захарівна надиктувала? Геть вилетіло з баняка. Згадав про папірець. А де ж він?" – Мац в одну кишеню – нема, мац-мац у другу – теж пусто. Як тертого хрону понюхав. – "Не вішай носа, Остаповичу! Ти ж ніби з роду тих, що й до коліна кілки стружуть..."

– Вибір у нас широ-о-кий! – не відстає продавщиця. Про таких, як вона, кажуть: "Серця б уколупнула та дала..."

– Широкий – то широкий!.. А дружина про-
сила... От біда, забув слово...

– Грудинку?

– Ні.

– Лопатку?

– Теж ні.

– Литку?

– Якби ж то...

– Ну, тоді голову, ноги або хвоста?

– Стривайте-стривайте! – оживає Остапович.

І починає перебирати в пам'яті: "Лісовий птах з родини тетеруків – раз, шуліка – два, рід трав'янистих рослин – три. Далі: склянка, яку використовують в азартних іграх для струшування кубиків... От біда!.. А може, це яблуко? Так воно ж усяке буває – і райське, й адамове, і розбрату, й огненне..."

– То що – згадали?

– Піймали куцого за хвіст! – Остапович оглядається, чи, бува, зівак за спиною в нього не зібралось. А якби й зібралися, то що? Все одно б вони не підказали, бо не знають, що саме хоче купити чоловік.

Аж де не візьмись – щупленький дідок з пакетиком курячих хвостиків у руці. Напевне, підслухав, хоче підмогти:

– Може, це птах, про якого писав один відомий поет: "Ешь ананасы, рябчиков жуй..."

– Рябчик! – зайшлася реготом продавщиця. – Рябчика замовила вам купити дружина.

– Еге! От безпам'ятний!.. Зважте мені...

– Скільки?

– Скільки зважите, стільки й буде...

– Так би й сказали одразу – рябчика! А то... – впихаючи в розмальовану фірмову торбинку м'ясо, радіє продавщиця.. Звідки їй, молодій та кучерявій, знати, що вдома цього забудькуватого, в окулярах, покупця з нетерпінням очікує дружина, яка справедливо оцінить знання свого балакучого лінгвіста.

"Жаль, що папірця загубив, – бідкається Матвій Остапович. – А то б напам'ять вивчив... Нічого, якось воно буде. Дасть Бог, наступної суботи Ніна Захарівна нове завдання надиктує..."

БЕНКЕТ НА ВСЮ ГУБУ

Якби не та Іспанія, Віронька до своєї доньки не поїхала б нізащо. Навіть на тиждень.

– Хутір є Хутір, – сказала. – І як ти його не називай – він був, є і буде Хутором.

– З великої букви!

– Аякже! – сипнувши довкруг алюмінієвої миски з товченою картоплею дві жмені зерна, Віронька перекинула ще кілька завчених слів зі свого двору в сусідчин, сивій однолітці Тетяні, зодягненій у зношену маринарку чоловічого крою з одним гудзиком: відірви його – біда.

– Мабуть, свіже письмомце донька прислала? – Так, для годиться запитала Тетяна. Все одно ж Віронька, як завжди, примруживши з червоними від сонця прожилками очі (останнім часом щось почало в них різати, як після протягу), знову казатиме, що Світлана просить відпочити їй від клопотів хутірських у місті.

Проте цього разу Віронька сповістила сусідці новину, досі нечувану на Хуторі: слідом за чоловіком, який уже десять років шоферує десь аж під Вологдою, на заробітки вирішила поїхати й вона, Світлана: "Мені, мамо, підшукали таку роботу! І не де-небудь, а в самій Іспанії! Це вам не Хутір, де й школи нема..."

– А нащо вона нам, та школа, дівкам таким! – сказала сусідка, почувши Віроньчину новину.

– Як не танцюй, а на одне виходить.

– Літа під ворітьми, як колядники, позбиралися. Вже й на тік просяться.

– Скоро й у вікно постукають.

– Далеко ти заїхала з тими літами...

– Не діждуться! Ага... То я сказала Світлані: "Поїдь уже: і трохи світу – не тільки того, що у вікні – побачиш, і якогось долара заробиш. За внуком догляну – мені не первина!.." А цих ненаситців, – підлещувалася Віронька, киваючи на трьох курок-несучок з темними цяточками під волами, – просила б тебе, Таню, поки мене не буде вдома, погодувати. Картопля – знаєш, де: в льошнику, зерно – теж: в сінешній діжчині. Повернуся – бенкет на всю губу справимо.

– І на весь Хутір! – пообіцяла сусідка.

* * *

Коли Віроньку таки вмовили, а Тетяна погодилась приглянути за сусідчиною хатою та живністю, на ранні стежки почало обсипатися ледь пожухле березове листя. Світлана навіть бусика, було, надумала замовити, щоб у рейсовому авто-

бусі з клунками не товктися ("Візьмете, мамо, най-потребніше, бо ж все одно через тиждень почнете вередувати: "Хочу на Хутір!")

– "Бусика!" – сплеснула долонями мати. – Люди на сміх візьмуть. Ще й заспівають на дорозу:

*Як таку машину
Замовила донька,
Значить, десь далеко
Зібралась Віронька.*

Подумають, з'їхала баба з глузду. А мені чого треба? Аби тільки в очах не різало...

Як дибали на зупинку, а перегадом, коли загурчав, рушивши з місця, автобус, за ним у присядки зайшлася вереснева курява. З Віроньчиного горідчика до ворітець підбіг захеканий сонях і застрибав на одній нозі, мов наступив на скло: "Куди ж це ви, бабо?"

* * *

– Я так і знав! Якщо мати наврипиться поїхати на заробітки, то няньчити мене будете, бабо, ви! – зустрів їх на автовокзалі Сергійко: матір – в коричневому береті набакир і з кравчучкою поперед себе, і бабу – запнуту хусткою негрубої

в'язки, з клунком через плече. – Передчував, як ляже карта...

– Яка ще карта? – здивувалася Світлана.

– А кому яка! – весело щецетав хлопчина. – Тобі, мамо, – дама червова на дорогу в Європу, а вам, бабо, – пікова, козирна: лупцюватимете мене, блін, як бубнову шістку.

– Ох, і домелешся ти в мене своїм язиком! – покивала взазівним пальцем перед самісіньким синовим носом Світлана, хоч мала сподіванку, що під пильним бабиним оком її син не бешкетуватиме.

Так і відбулося. Віронька прала й прасувала, варила й пекла, годувала й напувала, виряджала й проводжала, батіжком чи пряником садовила за домашні завдання... А як замовкало на кухні радіо, лягала перепочити. Чи телевізор вмикала, де якраз показували серіал про кохання. Хай би вже показували, та рекламою не перебивали! Блись – і вже про хворобу якусь: як, де й чим її лікувати. Баба Віронька майже напам'ять вивчила: "Якщо кажуть, у вас є очі, то це не означає, що є зір. Дорого, але ж – круто! Як у Європі!" І набирають вниз одним рядочком: в такому-то місті, в такому-то приватному Центрі хірургії ока те-то й те роблять... без операції!.."

Віронька й розказала про це своїй доньці, коли та, заробивши трохи грошей, через три місяці повернулася з Іспанії.

– Може, мамо, заведу вас до того Центру. Бо, правду кажучи, вже давненько помітила, що очі ваші сльозяться.

– Часом ще й різь бере. Але ж нібито бачу...

– "Нібито, нібито"! Тому й заведу, поки гроші не розтринькала...

* * *

Через кілька днів Віронька вже була на Хуторі.

Дрібненько тупцяючи услід за Світланою та внуком, який допомагав матері котити поперед собою важку чорну кравчучку з усяким іспанським крамом, вона ще зоддалік кинула погляд на обійстя: хата на місці.

Не встигли й скрипнути, як з-за паркану – радісний голос:

– З приїздом! Що – надивилася?

– На що?

– На світ...

– Еге! – відповіла замість доньки мати. – Такого понарозказувала! Аж завидки почали брати, як там живуть, у Європі...

– А ми ж де? – застебнула Тетяна гудзика на фуфайці вічного зносу.

– І до нас уже вітром звідтіля подуває. Не віриш? То я тобі, Таню, розкажу, поки не забула, як, приїхавши, водила мене донька в Центр хірургії ока. Відкрився недавно такий. Ні тобі черги до віконечка в реєстратуру, як у нашій районній поліклініці, ні роздратованої прибиральниці зі шваброю в руках ("Розступіться, шановні!"). Вийшла медсестричка. Назвала моє прізвище (донька заздалегідь по мобілці записалася на прийом), запросила до світлої кімнатини. Зміряли очний тиск, пурхнули чимось прохолодним у кожне око. Робили ще там щось...Після всього виходжу до Світлани, а вона мене й запитує: "Ну, як, мамо? Вже бачите?" – "Я й бачила, кажу. Тільки не знаю, коли краще: раніше чи тепер?.." – І зареготали всі.

* * *

Наступного ранку Тетяна тоненьким голо-
сочком наспівувала через невисокий штахетник:

*У Європі грошей
Заробила донька.
Буде, отже, свято
В нашої Віроньки.*

А Віронька якраз дообкубувала курей. Отих горластих ненаситок, яким сусідка й картопельку варила-розтовкувала, й зерна підсипала, поки господиня в місті за внуком доглядала. Примруживши недавно "підремонтований" у Центрі хірургії зір, мовчки складала на фанерчину мокрі пучечки пір'я, почорнілого від кип'ятку, вертіла кожною птицею туди-сюди, як на виставці, придивляючись, чи до ладу все. Обіцяла ж колись Тетяні: "Повернуся – бенкет на всю губу справимо..."

ПЛАН ДІЙ

Почерк у Владлена Івановича, головного редактора районного радіо, такий, що з написаного ним вибратися важче, ніж з колючого чагарника. І не лишень друкарці, а й худющому, задериковатому, як усі молоді спеціалісти, недавньому випускникові факультету журналістики Борисові Смолію. Він за півтора тижні роботи, здається, чи не кожному колезі встиг похвалитися, що студіював графологію.

– Графологія – це вивчення почерку з метою визначення характеру, здібностей і нахилів людини. Це не графоманія, тобто хворобливий потяг до писання в осіб, позбавлених літературного хисту...

– Щось воно мені не вельми подобається, оте "граф" на початку слова, – долучався до розмови хтось із звукооператорів, – Ніби про Бондаренка з райвиконкому. Його маєток називають графством, то, виходить, що він граф!?

– Граф – є граф. А графство – це володіння, – уточнив Борис. – Ми ж говоримо про почерк, – І ніхто вже далі з ним не дискутував, а лиш подумки оцінював: таке зелене, а начитане – страх!.."

Якогось вересневого ранку Владлен Іванович викликав до себе Смолія і, шанобливо звертаючись до зеленого й начитаного, запропонував:

– Борисе... Борисе Никоновичу, ось вам перше редакційне завдання: взяти інтерв'ю в голови райвиконкому. Як звати його, ви, сподіваюся, знаєте, титул, так би мовити, – теж...

"Графський", – заледве не бовкнув підлеглий, але промовчав: графів у нас нема..."

– Товариш Бондаренко – людина проста й доступна. На будь-яке запитання відповідь одразу, без папірця. Та й вам за словом до кишені не лізти. Отож, Борисе Никоновичу, зважаючи на вашу журналістську непосидючість, але, чого там приховувати, відсутність досвіду, я розробив для вас, так би мовити, план дій. Всього п'ять коротеньких запитань. – Головний редактор дістав із шухляди учетверо складений аркуш, розгорнув, пробіг очима по написаному, знову склав папірця і вручив його радійникові. – Це не шпаргалка, а так, дружня настанова. Про всяк випадок: береженого Бог береже. Після інтерв'ю зайдете до мене, доповісте...

Смолій вихором вилетів з кабінету Владлена Івановича, заскочив у свою робочу кімнатину з дверима, обшитими дерматином, хутенько перечепив через плече плескатий угорський магнітофон і вийшов на вулицю. Але перед тим, як гайнути до райковинкому, ще присів на лавці під вікном

звукорежисерів: сценарій головного редактора дух забивав. Як і почерк Владлена Івановича. Буква "ш" в нього схожа на вила в руках дядька Семена, коли той розкидає гній у горідчику. "т" – такі ж трійчата, тільки ввіткнуті держакком у землю, "я" – вгодований, підпертий кривою паличкою чоловічок, "ф" – такий же чоловічок, зате – капловухий... А все разом – чагарниковий гармидер.

Проте Смолій у цьому чагарнику не заблукав, і після третього (ще за студентською методикою) прочитання вже знав настанови головного редактора напам'ять. Власне, їх взагалі можна, було, й не читати, бо всі колишні інструктори райкому (звідти прийшов і Владлен Іванович) радили одне й те ж:

1. Кореспондент стукає у двері, заходить.

2. Вітається.

3. Просить згоди взяти інтерв'ю.

4. Запитує: "Як трудящі району, йдучи назустріч з'їзду партії, ведуть боротьбу за перемогу на трудовому фронті?"

5. Слухає і записує.

6. Запитує: "Які трудові дарунки підготував до з'їзду партії найбільший у району шиноремонтний завод?"

7. Слухає і записує.

8. Запитує: "Наш район – передовий у тваринництві. На скільки кілограмів підвищилися надої молока?"

9. Слухає і записує.

10. Запитує: "Які досягнення освітян, культ-працівників району?"

11. Слухає і записує..

12. Запитує: "Чим порадують делегатів з'їзду спортсмени району?"

13. Слухає і записує.

14. Дякує за розмову.

15. Прощається.

16. Виходить..."

Пополудні Смолій – як хлопець непосидючий, але слухняний – з почуттям виконаного обов'язку знову опинився в кабінеті головного редактора.

– Бачу по очах, що з редакційним завданням упоралися, як належить, – радо зустрів Владлен Іванович. – Діяли за сценарієм?

– Ніби...

– Що значить "ніби"?

– Запитав у товариша Бондаренка про все, що ви радили. Правда, й своїх п'ять копійок докинув.

– Яких ще копійок? – сплотив раптом головний редактор. – Я ж вам написав тільки п'ять

запитань. П'ять! Найважливіших!.. – жбурнув на стіл китайську авторучку з позолоченим пером.

– Авжеж, найважливіших!, – погодився Смолій, худючий і високий, як окличний знак. А Владлен Іванович навспак – запитальний:

– І що було далі?

– Я, ніби між іншим, запитав товариша Бондаренка: "Чому ж це при таких високих показниках у тваринництві корів доять не сучасними апаратами, а вручну? Чому в доярок пальці такі покручені?"

– І як зреагував на це голова райвиконкому?

– Сказав, що правда. Але ж про це говорити по радіо не варто, бо як молодь наслухається про такі, як ви кажете, "покручені пальці", то чи піде вдосвіта на ферму? Нізащо! І з доїльними апаратами теж... Вони – що? За рік-два зносяться і на смітник!.. Товариш Бондаренко ще й похвалив мене: "Одразу видно – людина принципова..."

– І язиката, – докинув Владлен Іванович. – Язиком твоїм (перейшов на "ти"), як писав один поет, арену в цирку підмітати б, а не...

– Може, воно й так. Тільки заковика в тому, що цирк цей – у графському маєтку знаходиться. Туди не те, що зайти, а й подивитися зблизька охоронці не дозволяють.

– Графоман! – розлючено перевтілювався в критика головний редактор. – Ні свого написати, ні чужого прочитати. Я ж тобі отакенними жирними буквами розписав! Щоб ніякої, боронь Боже, художньої самодіяльності! – Налив півсклянки холодної води, випив трішки, витер носовою хустинкою підборіддя, подумав-подумав і дістав з шухляди цього разу вже удвоє складений аркуш. – Читай!

Борис розгорнув папірець і швиденько пробіг очима:

"1. Кореспондент вирізає плівку з непередбаченими в сценарії запитаннями та відповідями голови райвиконкому.

2. Викидає вирізане у смітник.

3. Заходить у кабінет головного редактора.

4. Доповідає, що завдання виконане: нічого зайвого.

5. Прощається.

6. Виходить..."

...Вже з порога, розвітавшись з господарем кабінету, Смолій взявся за ручку, вигнута так, що вона видалася схожою на велику букву "Г" з-під пера головного редактора і процідив крізь зуби:

– Передбачливий же ви, Владлене Івановичу! Аж два сценарії написали, – і спідтиха-тиха, щоб не почув ніхто в коридорі, додав: – А про покручені пальці доярок говорити все-таки треба!..

По дорозі до гуртожитку Борисові почали мерехтіти перед очима крейдянні цівки доїльних апаратів, яких він у дитинстві не те, щоб руками помацати, а й зблизька (хіба що по телевізору) не бачив. Пригадалася і тітка Мокрина з його рідного села. Вона завжди втихомирювала спантеличену, а то й роздратовану чимось сусідку: "Воно тобі, Ганю, тра'?"

ЗАЙВА ПАРА ЧОБІТОК

Аобираючись на зміну, апаратниця Катерина Скачко зустріла Марійку Ратушну, яка мешкала неподалік. Вони завжди заходили саме в третій автобус, бо в першому вже сиділи прибиральниці та інший обслуговуючий персонал. В другому – начальники змін, дільниць, цехів, їхні заступники й помічники. В третьому – аж до останнього, в який захекано вскакували ті, що завжди запізнюються, – решта: вантажники, лаборанти, оператори, слюсарі, електрики... Одним словом – пролетаріат!

Останнім часом Ратушній Катерина чомусь більше припала до душі як затята активістка клубу веселих і кмітливих. Це товариство до того "довеселилося", що про нього почули аж за кордоном, куди завод відправляв свою продукцію. За неї непогано й платили. Щоправда, не живими грішми, а чобітками. І не лишень жіночими. Там вірили, очевидь, що з гендерною політикою в нас – все гаразд: п'ятдесят на п'ятдесят.

– Чоловікам же теж треба взуватися, – ні з того ні з сього завела апаратниця. – Он по радіо передавали, що в Москві похолодало. Тож скоро і в нас морози вдарять. А без зимової взувачки – куди ж воно?

– І я про те, – підсунулася ближче до Катерини Марійка. Майже пошепки, щоб поменше в автобусі чули, сказала:

– Може, ти вже знаєш, а якщо ні, то будеш знати: нова партія взуття надійшла.

– В рахунок зарплати?

– Авжеж! І жіноче, й чоловіче... Шкіряне, на модних замочках... Тільки ні сич, ні сова...

– Хата покришка! – пообіцяла Катерина.- Хочу ось про що запитати: ти – людина ерудована, у "ка-ве-ені" граєш. А в тому "ка-ве-ені" про що тільки не жартують! Аж до реготу доводять...

Марійка тихенько хіхікнула:

– Чи не одного розміру, бува, чобітки?

– Та ні!

– А про що?

– Щось мені на язиці обертається, це хитре слово.

– То викинь його з голови.

– Не викидається, – пригнічено зізналася Катерина. – О, згадала – "бартер"!

– Так би одразу сказала. Здається, ще в "пете-у" напоумували, чи, може, в якомусь журналі читала, що походить воно з англійської. Це – "товарообмін".

– Ми їм – добрива, вони нам – чобітки...

– Цить та диш! – прошепотіла Марійка.

– Тільки ти будеш знати, та я, та Бог третій!

Воно б, може, на тому й скінчилося, якби в Марійки не було ще однієї подруги. Оксани Знатної, білявої, коротко підстриженої не дівчини вже, але ще й не молодички. Вона мешкала в тому ж під'їзді, де тимчасово винаймав житло недавно прибулий і вельми поважний начальник. Про таких кажуть: "Голова від розуму облізла". А добродушний – матінко моя! Оксані що? Вона, певне, й прізвище своє перейняла від слова "знати".

Коли Марійка раптово злягла в лікарню, десь наприкінці тижня (все було ніколи: невідкладних справ і паперів – гора!) її провідала Оксана. "Прийшла по хвилі, вже й ложки помили!" – подумала Марійка, однак не образилась: подруга... Принесла того-сього, купленого й домашнього, вареного й печеного, такого, що дозволялось і навпаки ("А як лікар углядить?" – "Заберіть додому! З чоловіком з'їсте...") Поговорили про все, побалакали... Через кілька днів Марійку виписали: "Годна к строевой!" – сказали.

Після одужання, за звичкою сівши в третій автобус, Ратушна знову почала діставати Марійку за живе:

– То це правда чи "одна баба сказала"?

– Правда-правда, – здогадалась, про що питатиме Катерина. – Але про це мовчок. – І Марійка взялася за свіжу бувальщину, яку розповіла їй подруга в лікарні. "Оце приїжджаю якогось дня, каже Оксана, на роботу. А мені в заводоуправлінні сповіщають, що вчора на засіданні профкому розподіляли чобітки. На всіх, звісно, не вистачило, то вирішили увечері провести збори трудового колективу, щоб пояснити людям, як воно буде далі з тою зарплатою, з чобітками тобто. На трибуну вийшов начальник, сусід мій, і каже: "Так, мовляв, і так, бартер працює. Потерпіть ще трохи. Надійде нова партія, і чобітки дістануться всім. Можливо, й мені. Але в останню чергу. Бачите, в чому взутий? – висунув із-за трибуни гострого носачка поношеного осіннього туфлика. – А незабаром вдають морози..."

"Господи, – подумала я. – задубіє начальник! І згадала про свого чоловіка. Він теж працював на заводі. У серпні, коли всі думали, що морози не наступлять ніколи, йому перепало аж дві пари зимових чобіток. Бери обидві, кажу, аби в зарплату увійшло: санки влітку треба готувати..."

– Як у воду дивилася!

– Після тих зборів Оксана заснути не могла: "Може б ти, чоловіче, оддав одну пару? Шкода

начальника – в таких тувельках пропаде ні за цапову душу. А чесно ж, бач, признався, навіть показав: дивіться, мовляв, шановні, – в чому ви, в тому і я..." Що ти думаєш? Золото в мене, а не чоловік, хробака даремно не розтопче. По-теперішньому сказати – волонтер. Думав-думав і прошепотів на вухо: "На холеру вони мені здалися, дві пари!? Неси, щоб і начальник не ходив босоніж..." Я і занесла.

– Тільки ж нікому не розкажуй! – цього разу вже Катерина застерегла Марійку. – Почекаємо, поки надійде нова партія...

АРТИЛЕРИСТИ

Сорок п'ята? – перепитав кругленький, як серпневий гарбуз, пасажир.

– Угу! Сорокап'ятка! – відповів йому худорлявий попутник.

– Забув глянути...

– Буває... А ви що – артилерист?

– Хіба на мені написано?

– Та ні! По мові чую... Я теж ним служив...

– О, то ми з вами – сини одного полку...

Обидва усміхнулися, ледь не обнялися, як давні друзі, що зустрілися через багато літ. І де зустрілися? Після недільної торговиці.

Зайшло ще кілька людей. Хто скупився огого, – той веселим балакуном, котрий, здається, з тиждень мовчав, а теперечки торохкотів, як драбиняк по мосту; хто побазарював так собі, – той і з настроєм таким собі: угу-угу; а хто ні з чим, впорожні, – лишень бубонів собі щось під ніс і роздратовано спалахував: ну, й ціни, таку-розтаку!

Останньою в маршрутку поважно вкотилася жіночка. Повненька, в зеленому капелюсі. Такого віку, що й не вгадати одразу. Але рішуча. Мовчком хапнувши й собі одну з кількох, розкладених біля водія, саморобних картонних карток для

безплатного проїзду пенсіонерам, вона вже збиралася, було, вмощуватися в передньому кріслі. Аж раптом:

– Може б, ви, жіночко, спершу своє пенсійне посвідчення показали. Чи хоча б дозволу попросили...

– Не нервуйте, – прорвало пасажирку. – Ви б краще запитали спочатку, скільки мені років...

– Я й так бачу, що на ходу, – повеселішав водій.

– Як ваша машина! – вихопилося з жіночки.

– Їй теж – їздити ще та їздити!

Жіночку аж люттю взяло, й вона перейшла на "ти":

– "Попросили б дозволу"! "Показали б посвідчення".. А дзузьки! Сорокап'ятка я! Втямив? Їздою він мене лякає... Та я за таку принциповість, обов'язательно напишу твоєму руководству: номер добре запам'ятала, а твоє прізвище – мені до лампочки! – І такою набундюченою, як зайшла, такою ж і вийшла на наступній зупинці.

– Ну, й гармата! – усміхнувся повняк.

– Добре, що хоч сорокап'ятка, а не гаубиця! – відповів худорлявий.

– Артилеристи! – зареготав на всю маршрутку водій.

"СКОРА"

У попереку так стрельнуло, аж почало в очах темніти.

– Поклич, сонечко, "скору"! – зіпершись на штахетину, закректав худючий, як хвіртка, конюх Мелетій, один-єдиний на весь куток з таким іменем.

– "Скору?" – перепитала внука Наталочка. Вона, сидячи на ослінчику за купкою невилущених качанів, розчісувала золотисту косу рипучій після нічного приморозку кукурудзині. – Замовлення прийнято! – і бігцем у горідчик за хатою, де поралась баба.

– Ідіть уже! Дід "скору" кличе...

– От пацієнт старий! – І за мить прилетіла до Мелетія. Перев'язала чоловікові попереку теплою вовняною хусткою та обережно вклала на дерев'яну (щоб не прогиналась) канапу.

– Полеж трохи, воно попустить.

– Щоб твої слова та до Бога, – пересилюючи біль, простогнав.

– І я такої ж...

– Одних слів, Насте, замало. Он завтра свинячий базар у Рівному збирається, то поїдь. Там має продаватися крем-гель для коней.

– Для коней? – аж пересмикнуло бабу.

– Наїзник на упаковці намальований. Гель той спочатку охолоджує, потім зігріває, знімає перенапруження м'язів, кароче – від усяких болячок. Запам'ятала: наїзник у сідлі...

– Конюх ти мій начитаний...

– А чого ж! Думаєш, як звікував у конюшні, то вже й ніц не петраю?! Ми люди грамотні! Он і по телевізору рекламують, що той крем-гель дуже допомагає, якщо в спині ломить.

...Баба Настя поїхала.

З-під зеленого брезентового намету весело посіпували густі вуса продавця-ветеринара:

– Купуйти алезан! Дешево й сердито!

Йому підкрикувала й трохи молодша жіночка, мабуть, ветеринарша:

– Купуйте алезан! Обезболює неврити, ставить на ноги при радикулітах!.. Будете здорові, як коні!

Настя, не вірячи почутому, перепитала:

– Він що – і людям допомагає?

– А кому ж іще! – відмахнувся жартом вусатий. – Коням він нащо? Вони ж не хворіють: навіть сплять стоячи.

– Тихіше! – прихапцем, щоб поменше чули й бачили, смикнула за полу білого халата ветеринарша. І – далі: "Купуйте алезан! Дешево й сердито!.."

Баба Настя купила. Душею, напевне, почула, як десь там, у селі, її Мелетій, постогнувши, знову гукав до внучки:

– Де ж та "скора"? Виглянь-но, сонечко, за ворота: чи не дріботить, вредна?

ЯК НІ З ЧИМ ДО МЛИНА...

– Ти мені, сину, скажи: скільки дав?

– Кому? – перепитав довгоногий, як чапля, одні кості шкірою оббиті, з ріденькими вусиками чоловік. Років зо тридцять йому було, не більше. Він щойно вискочив з кабінету, де просвічують рентгеновим промінням. Кому що. А чоловікові – руку: тримав її, як полінце, притулене до грудей на квітчастій хустці. Ждав, поки винесуть йому знімок. А поруч, зайнявши чергу, під дверима з табличкою "У верхньому одязі не заходити!", сиділа пригнічена жіночка. Назвати її "молодицею" – пацієнтів розсмішити, "старицею" – може образитися. Чоловік вибрав просте й зрозуміле: "Мамо".

– Тому, хто фотографірує, кому ж іще, – уточнила мати. І сухо ойкнула, схопившись за бока. – Хай воно скисне, таке життя: в спині ломить – не розігнутися. Тож донька напосіла, щоб до лікаря йшла. Сподівалася, минеться, а воно ж ні, не проходить. То зібралася-таки й – човги-човги в поліклініку. Одразу – до дільничної, вона й спровадила мене до "фульографа", чи як там його.

– Флю-оро-графа, – протяжно поправив чоловік з ріденькими вусиками.

– Може, й так. Але ж я, сину, не про те. Скільки заплатив, питаю...

– Скільки треба, мамо, стільки й заплатив. Всі гроші. А кому – й так ясно. Що дасте, сказав він мені, то й буде. І не взяв нічого. Прочитавши на обкладинці амбулаторної карточки, як мене звати, усміхнувся лишень: "Медицина, Сергію Кириловичу, у нас безплатна! Хіба що за фотоплівку – яку гривню..."

– Ти диви! "Що дасте, те й буде..." – не повірила Сергієві Кириловичу причіплива, як спасівська муха, жіночка. – Щось ти, сину, хвостом крутиш: гривень двісті, мабуть, заплатив? Тільки признатися не хочеш. Чи, може, боїшся...

– "Боїшся..." Тепер молодьож пішла – куди твоє діло! – підслухав балачку лисий дід. Він теж присів поруч, притуливши біля себе вичовгану закарлючку горіхового ціпка. – Грошей – кури не клюють, тичуть кому треба й не треба. А ті – беруть! Лопатами горнуть під себе. – І згадав давню приповідку: "Як ні з чим до млина, то впорожні й додому..."

– Двісті хочете йому дати? Забагато.

– А якщо я покладу сотню? – не вгавала повновида жіночка. – Гривень, звичайно.

– Ха-ха-ха!

– А півсотні? Теж забагато? – не відставала жіночка і вкотре бралася за попереk. – Дала б

сорок п'ять, та копюри такої нема. А він же дрібних не любить...

– Звідки ви, мамо, знаєте: любить чи ні?

– Це ж не китайська грамота, Народ все знає.

– Двадцятку дам! Бо нема більше, скажу.

Може, візьме? Хоч, дріб'язок, мовляв, але...

– Якби в доларах, куди б не йшло, – докинув своїх п'ять копійок лисий дід з горіховим ціпком. А жіночка на нього й оком не кивнула: мов прилипла до Сергія Кириловича:

– Може, такса яка є? Бо ж голірuch невдoбно...

Сергія Кириловича випередив дід:

– Всі знають, та не скаже ніхто!. Ще й на поріг не стало, а вже кланяється: "Спасибі вам у шапочку!" Хоч би котресь запитало: "Хто тут слабує на праву ручку?" Бо ж до млина само приїхало, а не млин до нього.

– В тому млині тільки чортам табак молоти.

– Тобі, сину, що? Ждеш поки карточку винесуть. А нам з дідом?.. Змилуйся, підкажи, скільки тому фульографові дати.

– Покажіть йому краще Конституцію. Там про все написано.

– Я ж із собою її не ношу! А якби носила... З кабінету вигнав би: кого ти, мовляв, повчаєш?! От біда! Колись було як? Складаєш копієчку до

копійки – руб виходить, рублик до рублика – вже й сотня. Йдеш з нею до лікаря як на свято: "Нате вам, шановний, за вашу увагу до мене, немічної!" Лікар усміхається й каже: "Могли б і благодарениками за вареники обійтись..." Оно, вже й донька мені дорікати почала: "Всі дають, а ти, мамо? Я ж на заробітки задля того їздила! Невдобно з порожніми руками заходити..."

– Хіба що з хусткою через плече, – кахикнув дід, стрільнувши лукавим оком на руку Сергія Кириловича. – То тільки так кажуть: хабарники, здирники... Якби не давали, то й не брали б.

– "Невдобно, бачте!.." – відійшов до вікна рідковусий. Помовчав трохи, а затим, крутнувши головою, промимрив: – Вже й діти починають голови проточувати: "Як же це? Всі дають, а ти?.."

Якраз із кабінету виглянула медсестра:

– Ви, жіночко, заходьте. А вам, Сергію Кириловичу, трішки доведеться почекати, поки знімок опишуть.

– Йдіть, мамо! Скільки дасте, стільки й візьме, – благословив рідковусий. – А ми вже удвох яюсь...

– Та й свіжі люди до млина під'їжджають, – зіпершись на ціпок, щоб не засидіти ніг, сказав дід. – Бачте, після нас уже яка черга?!

Повновида жіночка, тримаючись за попереки, мов разтанула на очах, мовчки зачинивши за собою двері. Скільки при собі вона мала грошей, Сергій Кирилович не запитав.

СУХОСТІЙ

Таким, що на бровах не стояв, Дмитра Волика не бачив ніхто. І не через те, що він жив – як теперішнє сільське начальство – не в самій Красносілці, а за двадцять хвилин ходи від неї, в старому сосновому бору, обсадженому колючими терновими кущами та обгородженому гострими штахетинами. А тому, що був непитущим. Років з десять, якщо не більше. Відтоді, як наймолодшого сина випровадив у перший клас. І було це якраз на початку тієї осені, коли він, щойно призначений лісником, із сім'єю переселився до тамтешніх звірів, дикого птаства і всякої деревини. Угледить, бувало, що котрогось конюха чи трелювальника починало розбирати, як вовка опеньки, одразу ж на місце ставить: "Отямся! Так можна і ліс пропити..." Конюх чи трелювальник скрушно хитав головою, обіцяючи: "Останній раз!.." – І не пив. Хіба що в день зарплати. І то не в лісі, а за причілком сільської лавки у Прісьчиному садку. І не один, а з такими, як сам. Про всяк випадок (бо ж виглядали зигзиці з домашніх валів) місце їхньої дислокації закодовували щоразу по-новому: "Яблунева, 3" – вим'ята трава під третім деревом зліва; "Черешнева, 5" – трохи далі, під соковитою

черешнею. Це якщо йти до баби по шматочок жовтого сала й зубець торішнього часнику, а не занюхувати рукавом. "Провулок Сонячний" – без нумерацій: одразу за лавкою, кроків півтора – прямо, затим – праворуч і виходите на кущі Соньчиного горідчика. Тітка – надійна, завжди виручала: то скляночки, то виделочки виносила: "Спочивайте, ви ж оце з лісу! Тільки тару в гарбузиння не жбурляйте, бо визбирувати її – гиблоє дело!.."

Був серед тих "кодувальників" і Дмитро Волик.

– Був та й загув! – пішло-поїхало по Красносілці.

– Чоловік як чоловік. А прийшов до влади – спаскудився: ти йому сотеньку з-під поли, а він "Не візьму! – каже. – Бо ж ліс не моя власність, а державна, себто наша з вами. Ви ж за дрова не в конверті платили?" – "Ще б чого!" – "То паліть собі і грійтеся на здоров'я!" – "Хоч пригубіть трохи..." – "Зав'язав, – каже. – І вам совітую..." Натура, як у тура. А серце мав добре.

Якось директор школи віддавав заміж свою внучку. Тоді що не весілля – то під брезентовим наметом справляли. Душ на двісті з гаком.

– Митрику, – завітав Василь Васильович до лісника. Волик у нього значився на особливому

рахунку, тому й звертався так, пестливо й на "ти", не величаючи Івановичем. За його вчителювання хлопець був і першокласником слухняним, і розумним підлітком, а перегодом, за директорування Василя Васильовича – затятим природолюбом. Мав муху в носі. – Оце внучку заміж видаю...То чи не міг би ти мені якусь недорогу деревину на каркас виписати?

– Каркас чого?

– Як би сказати...

– Розумі-і-ю... – здогадався Волик. – Хочете, аби в документі було записано "сухостій", а...

– Я так і знав, Митрику, так і знав! – ляснув долонею по коліні щасливий Василь Васильович. – Ще з дитячих літ, пам'ятаю, здогадливим ти був...

– Де вже те дитинство?! – позіхнувши, хитнув головою лісник. За мить очі його посвітлішали, стали теплішими: – А за добру пам'ять дякую... Допоможу, чим можу, – присів знову і схилився над столом.

Допоки Волик писав, Василь Васильович мовчав, дивлячись на картину з трьома веселими мисливцями після полювання. Заговорив лиш тоді, коли лісник, підписавши папірець, сказав: "Митрику, ти помітив, що вони тверезі?"

– Вони – це хто?

– Ті, що на картині...І пляшки на траві не валяються...

– Непитуші, значить, були. Як я... – хихикнув Дмитро і, вручаючи Василеві Васильовичу документ, дав напуття: – Поїдете завтра з нашим лісорубом у Заячу долину. Виберете там з десятка грабців, від стежки подалі. Низько-низесенько (наш працівник знає, як) позрубете, а товстіші – позрізаете. Якщо ж торчатиме який пеньочок, то – щоб людям очі не мозолив – присипте землею і листям притрусить... Отакеє. Стріне ж хто-небудь по дорозі, скажете: "Сухостій везу..." – закашлявся Волик. Коли ж попустило, доказав: – І на стовпці, й на кроквочки вистачить. До речі, ледь не забув: і від мене свою внучку привітаєте...

– Неодмінно, Митрику, неодмінно! Хоч було б солідніше, аби ти... з дружиною... Мав би за честь...

Колись Дмитро й подумати не міг, що, переселившись до лісу, по суті, усамітнившись там, за виярком у старому сосновому бору, зверне людську увагу до себе більшу, ніж у Красносілці живучи. Треба яку деревину на вікна – до нього, рідного; машину дровець – теж до нього; вкосити сіна біля річечки – і з цим до Дмитра Івановича. Навіть клаптик землі глухій бабі Теклі зорати –

до Волика: в нього і тракторець з підвісним плужком є.

На весілля він приїхав на однокінці, бо ж не драбиняком через усю Красносілку торохтіти. Прив'язав Орлика до стовпчика, напхав у рептух свіжого сінця й наказав: "Не сумуй! Привітаю молодят – і гайда до лісу..." Гривастий аж притупнув ногою: мовляв, казаному кінця немає. Так щоразу: допоки не хильнуть "на коня" і не затягнуть "В кінці греблі шумлять верби...", – про нього, заворотнього, ніхто й не згадає. Хіба що в господарів знатніших. У них лісник довго не засиджувався: "Всіх пісень не переспівати, пора й честь знати!.."

– Могли б, Дмитре Івановичу, вже й іномарку придбати, – кинув хтось з чоловічого гурту на зачин балачки.

– Дорога, чортяка, – додав той, у кого язик за вухами теліпається. – Проте й дерево не дешевшає.

– Цить, алкаше! Ліс – багатство наше! – перетнув йому стежку цибатий чолов'яга з пишним букетом в руках. – Правда, в ньому працювати поволячому треба...

– Іванович те й роблять! – вигукнув ще хтось, по-всьому видно, що вже закропив зранку душу. – Саме прізвище їхне до того зобов'язує: Волик...

Чоловікам аж світ угору піднявся: чи тому, що вони вперше так глибоко докопалися до лісного прізвища, чи тому, що нарешті діждалися найочікуванішого – коли почне відробляти своє весільний тамада: "За столи, шановні, за столи! Согласно купленим білетам!"

Отоді й завирувало.

– Дмитре Івановичу, біля вас свobodно? То я присяду з вашого дозволу, – трохи у вічі не вскочить учитель хімії.

– Підсовуйтеся ближче! – фізик.

– Це місце я тримав для вас... – поплескав біля себе рукою по лавці завгосп.

– Як у театрі! – гигикнув завклубом.

– А ти коли в ньому був? – пристала бібліотекарка.

– Не пам'ятаю...

– Дмитре Івановичу, сідайте біля нас!

– Що то значить, інтелігенція... – зітхнув завгосп. – Поруч з лісником хоче сидіти...

– А лісник – з директором... – уточнив фізрук. – Звиняйте, Василь Васильович сьогодні зайнятий: від льоху до "шалаша", як спортсмен, бігає.

– Аж брезент тріщить! А він грошей коштує...

– Не дешевше за крокви. Поглянь, з якого дерева...

– А Василь Васильович казав, що сухостою виписав.

– Якби ж то...

Після третього тосту пожвавішав і сільський голова Поцілуйко. Не забувши, що лісник непитущий, долив у його келих мінеральної та попросив:

– Скажи, Дмитре Івановичу...

Це помітив і весільний тамада. Він так голосно заволав у свій мікрофон, що коник за ворітьми аж вухами стрепенув:

– Товариство! Послухайте привітання нашого славного односельця, відомого й за межами Красносілки лісника Дмитра Івановича Волика!

Одні заплескали, хтось крикнув "Тихо!" й собі замовк, пригнічений, що до слова запросили когось іншого, а не його. Ще хтось, руками розмахуючи, вигукнув:

– Слава лісникам України!

– І на голову не налазить, – втихомирив його Дмитро Іванович. – Іди до лісу й галасуй хоч до ранку! – Підійшовши ближче до молодят, підняв келих:

– Дорогі наречені!

– Кажи по делу! – почулося з крайньої лавочки.

– Коротко, товариші. Наша Красносілка нагадує мені ліс. Все в ньому є: і молодняк, і, так би мовити, середняк, є і сухостій. Такий закон природи. Тож бажаю вам, дорогі наречені, залишатися молодняком на многая-многая літа. Сам п'ю і вас закликаю... " – І перехилив до дна.

– А кажуть, непитущий!

– І я бачила, як йому сільський голова наливав, – засвідчила бібліотекарка.

Присівши трохи перепочити, Василь Васильович слухав усе те й мовчав. Зрідка поблимумючи вгору, аж під брезентову стелю, що надійно впиралася на свіжі грабові стовпці й кроквочки, розмірковував: "На 'кий біс я просив дерева у лісника? Обійшлись би і без "шалаша". Зате які граби повиростали б! Переборщив Митрик, переборщив, сухостій із молодняком нібито помилково переплутавши... Але ж це я, дурепа, сам просив! Лісник і послухався, бач, директора школи, бо має серце з воску..."

* * *

А з намету докочувалося: "В кінці греблі шумлять верби..." Волик зняв з дишля вилизаний

за півдня до найменшої травинки рептух, поклав його в куточку однокінки і, переконавшись, що коник не охляв геть, легенько погладив його по гриві:

– Поїхали, Орлику, в ліс. Звідти людей видно краще...

РЕШТА ВІКУ

Льва Толстого з Безтелесого не вийшло. Хоча мав таку роботу, що міг написати не тільки "Війну і мир", а й добру половину повного зібрання творів бородатого класика світової літератури. Дарма, що в підвалі, зате кабінет окремий! З дверима, обшитими дерматинном, мідна табличка під золото: "Безтелесий В.П., інженер з техніки безпеки та охорони праці". Безділля – в обидві руки набрав, ще й сиплеться: і подарувати нема кому, і продати – ніхто не купить. Тож Василь Петрович вирішив не вити на місяць, а зайнятися географією.

Вранці, перед обідом і ввечері – перевіряв: вогнегасники, ящик з піском, шланги, лопати, кайла... Особливо ретельно це робив уранці. Пересвідчившись, що все на своїх місцях, нічого за ніч не переставлено і не вкрадено, інженер обходив усі (крім директорового) кабінети, клав перед господарями товстий, розграфлений на кожне прізвище з ініціалами, журнал: "Розпишіться, будь ласка! – і завчено нагадував: – Береженого Бог береже!".

– Отож бо! – погоджувався електрик. – Що людині найдорожче?

– Життя! – вигукував молодий столяр.

– Правильно! – сокорила друкарка. – Як казав Павка Корчагін, воно дається їй один раз...

"Начитана!.." – брали завидки Василя Петровича. – Хоч про того Павку й забули давним-давно, а вона, бачиш..." – друкарка здалася йому трішки схожою на Тоню Туманову.

– "Павка Корчагін", "Павка Корчагін"! – хвалив і гудив одночасно Безтелесий. – Знали б ви так інструкції... – І, пригнічений, готовий до помсти усім і всяк, спускався вниз, до свого кабінету.

Казна-скільки років перед очима Василя Петровича висіла географічна карта світу на всю стіну. По-теперішньому – мапа. Хто б і коли не забігав до інженера, Безтелесого щоразу біля неї і заставав: буцім конем їде попереду свого війська, випроставшись, головою похитуючи – туди-сюди, сюди-туди:

– Візьмемо Сполучені Штати Америки, – кидав погляд ліворуч, затуляючи долонею клаптик карти нижче Канади. І, уявивши себе полководцем, розмірковував: – Без бою візьмемо, бо всім відомо: і де вони розташовані, і скільки тисяч квадратних кілометрів ті Штати займають... А столиця? Всі думають, Нью-Йорк. Е, ні, шановний! Даю вам домашнє завдання... До завтра!

– Я його ще й сьогодні виконаю, – обіцяв розпашілий столяр і, з таким притиском завертівшись на одній нозі перед "полководцем", що під-

лога зарипіла, – зачиняв за собою двері. А Василь Петрович і далі стояв перед картою, вигадуючи, чим би "підрізати" ще когось. Мовчки сідав за стіл, щось помічав собі у блокнотику. Потім знову дивився на стіну... Раптом хапався за рурку, квапливо набирав номер:

– Святославе Борисовичу, зайдіть, будь ласка.

– Кинем око на Європу, – розпочинав Безтелесий. – Німеччина. Було дві, тепер одна. Чи знаєте ви, Святославе Борисовичу, в якому році впала Берлінська стіна? І ще одне запитання, як мовиться, на засипку: який валовий продукт на душу населення цієї держави?

– Це вже економіка, а не географія, – крутив головою Святослав Борисович.

– В тому то й справа, – потирав руки Василь Петрович, – бо валовий продукт – це безпека кожної держави.

– Ви про своє... Звісно, що безпека, – погоджувався Святослав Борисович і йшов до себе, на другий поверх – виконувати чергове домашнє завдання інженера.

Поки він копирсався в різних енциклопедіях і довідниках, шукаючи все, що можна було знайти про валовий продукт, – до Василя Петровича заскочив водій директора.

– Глянемо трохи на Азію, – прискалювався Безтелесий. – Де знаходиться найвища гора планети?

– Біс її зна. Якщо кажете про Азію, то й гора десь там.

– А яка її висота?

– Василю Петровичу! – кривився відвідувач. – Я ж водій, а не гірськолижник... – І діловито: – Треба йти, бо директор чекає.

Безтелесий сідав за стіл, завалений всякими інструкціями, підпирав руками своє підборіддя і знову дивився на карту. Він би, може, й далі так убивав час, якби не кореспондент місцевої газети. Приїхав, каже, написати про його, Василя Петровича, досвід. Очкастий живчик познімав усе й позанотовував. А на розвітання, задоволений, порадив Василеві Петровичу:

– Брошурку написали б... Хто краще знає за вас?! Тьху-тьху, стільки років – і жодного че-пе...

– Ніколи й угору глянути! А написати напишу, і не тільки про техніку безпеки. Ось дотягну до пенсії – почну...

* * *

І почав. Навіть раніше обіцяного. Зняв зі стіни карту. Натомість поначіплював портрети класи-

ків світової літератури. В окремій рамочці з підставкою біля перекидного календарика – Миколи Островського. "А що, – подумав, – земляк же..." І згадав про чимось схожу на Тоню Туманову друкарку, яка колись щебетала, що життя дається людині один раз і прожити його треба так, щоб не було нестерпно боляче..."

Хто навідувався до Павла Васильовича, – кам'янів від здивування. Одного разу, після інструктажу, зайшли гуртом.

– Оце так-так! А де ж карта?

– Миші з'їли, – жартував інженер.

– Переоцінка цінностей?

– Зміна захоплень, – поправляв Безтелесий, не даючи розігнатися гостям. – Пощо мені та географія? Піду на пенсію, почну писати...

– Нову інструкцію?

– Та ні, – відмахувався інженер. – Навіть не вірші, а біографічну повість. Уже й "Словник літературознавчих термінів" купив...

– "Ага, – світилися очі водія. – Був інженером, географом, а на старість хоче письменником стати... Зараз я йому..." – і вже вголос: – Пригадаєте, ви мені домашнє завдання давали? От вам і моє: що таке "експозиція", "зав'язка", "розвиток дії", "кульмінація", "розв'язка"?

– Прочитаю словник – скажу.

– Той, хто задумав писати, ще й читати має навчитись... Не лишень Толстого, а й себе, рідного...

– Як засяду!.. Може, й завтра...

– Завтраками циган коня годував, поки він здох, – хіхікали. – До речі, Павле Васильовичу, у вас же на носі – 60-річний ювілей! А там, як жартують американці, – і перший день решти вашого віку.

– Решти?! – гмикнув майбутній прозаїк. – От би знати, якої...

– Тільки не тої, яку на базарі дають. Бува, й склесеними гривнями, – роз'яснювали дівчата з бухгалтерії..

– Братиму й копійками, – аж бісики іскрилися в очах Безтелесого. – Аби більше було.

– То починайте писати вже сьогодні, поки базар не розійшовся...

БЛАГОУСТРІЙ ДУШІ

Як подивитися з найвищого, дев'ятого поверху поліклініки, внизу, під її вікнами – мовби хто свіжої вати порозкладав. Насправді ж, на клумбі, рівненько обкладеній почорнілими за дощову зиму цеглинами, зібрався дружний гурт дівчат і жіночок: та – молода-зелена, хоч молоко на губах витри, друга – як горіх, що аж проситься на гріх, в тої бісик в оці грає, третя – весела, наче її мати в сонячний день народила. Онде й четверта, балакуча – як з книжки читає, а трохи далі – ще одна: ні з губи мови, ні з носа вітру. Котра з них лікарка, медсестра чи санітарка, сказати важко: усі в однаковому – сніжних халатах, хустиночках і рукавичках. Як і той чолов'яга, що згорбився під нерозквітлим ще абрикосами. Довгоносий, років під шістдесят, він длубався плескати кінчиком викрутки над літровою банкою фарби. Хто часто відвідує поліклініку й висиджує по півдня в чергах, напевне, зустрічав його: в сірому брезентовому халаті або в цупкій засмальцьованій запасці на двох підтяжках з довгим, як дзьоб у качура, "газовим" ключем у руках.

Працює той чолов'яга сантехніком. Але сьогодні в нього день особливий: доручено бути

малярем. Тому теж зодягнувся, як усі – в біле, і подався до завгоспа, призначеного розпорядженням головного лікаря, по-військовому кажучи, начальником штабу. Звідти, з тісної каптьорки, що скромно тулилася в куточку підвального приміщення, й починалося свято трудящого люду, яке цього року випало на "чистий" четвер.

Перегортаючи свій блокнотик, в якому все до дрібниць заздалегідь було розписане й позначене стрілочками, начальник штабу нагадав, кому, куди і з чим іти.

– Попрацюємо на совість, товариші! – закликав піднесено він, повнощокий, гладкий, трохи не лусне, теж у білому, щоправда, абияк накинутому на себе халаті, і видавав кому що: ножівки, віники, мітли, граблі, сапки, лопати... І всім – по парі капронових рукавичок.

– Новесенькі! – задоволено вигукнув сантехнік і крутнув довгим носом до кирпатенької дівчини з лопатою в руках. Кирпатенька, напевне, була медсестрою, бо чоловік, хіхікнувши, сказав: – Це вам не голкою штрикати, а деревцята обкопувати! От і рукавички на те, щоб мозоликів не нажити...Навіщо вони такій молоденькій?!

– І то правда, – зніяковіло погодилася кирпатенька.

– А вам, Пилипе Матвійовичу, – звернувся уже до маляра начальник штабу, – видаю фарбу. Одну банку жовтої. Як вималюєте, прийдете по другу...

– По синю?

– А зеленої не хочете?! – по-індичому надувся завгосп. – Синьої й не купували, бо тепер зелена пішла в хід...

– Нова мода чи як? – реготнув Пилип і почав загинати свої товсті пальці: – Всякі були: червона – раз, помаранчева – два, синя – три, жовта – чотири... Тепер, як ви кажете, – зелена... Чого доброго, дадуть команду ще й прапор наш перефарбувати.

– "Дадуть – не дадуть"... Побачимо, – сіпнув бровою начальник штабу. – Ви ж, Пилипе Матвійовичу, літня людина і, мабуть, ще не забули про комуністичні суботники?

– Звісно ж, пам'ятаю! Було навіть, що на перший день Пасхи вранці віниками розмахували. Здається, Великдень того року збігся в календарі з круглою датою Ілліча... Ми з хлопцями до церкви, а там, на східцях – голова сільради з головохою, вчителі... – і з нашого села родом, і приїжджі: "Ви куди? – питають. – Ану марш металобрухт збирати!" То ми ніби навікача, а самі з другого боку! Все одно проривалися...

– Як через лінію фронту, – гордо почувуючи себе ще й начальником штабу, уточнив завгосп, – Були часи... Тепер що? Іди, молись! Ніхто не боронить... Але перед тим обов'язково відпрацюй. Навіть день довкілля придумали, по-простому кажучи – благоустрій території...

– "Території-території!" А душу хто буде впорядковувати?

– Е, це вже ваша особиста справа. А для загального добра, – потеплішав начальник штабу, – нам треба порядок на території поліклініки навести: як-не-як – Великдень скоро... Тож вам, Пилипе Матвійовичу, пропонуємо освіжити лавочку в нашому скверику.

– Без проблем! – весело сунув голову в ярмо маляра сантехнік і, прихопивши попід руку банку з фарбою, похапцем вирушив на "фронт".

Лавочка була одна, але метрів зо двадцять завдовжки, з чотирьох облущених рейок на стовпцях-підпорках, вкопаних у землю посередині і по боках. Пилип Матвійович сто разів відпочивав на цій лавочці, проте якою вона кольору, – особливо не придивлявся. Цього разу – мовби й хотів щось сказати, та за язик вхопився. І став мізкувати: "Значить, так. Видали банку жовтої. От би ще одну, синьої!. Була б лавка, як прапор. А так... Казав же завгосп, що зелена тепер пішла в хід..."

Над цим сантехнік роздумував би й далі, якби за його спиною не зашелестіло. Оглянувся – жвавенький електрик із березовою мітлою в руках: шурх-шурх торішнім зопрілим листям – і в лантух.

– Здоров, Матвійовичу! – привітався. – Хай живуть сантехніки в білих халатах!

Пилип Матвійович аж спину випростав: "Де він узявся тут? – подумав. – Бреше й дивиться – хоч би очі заплющив..." Проте, криво усміхнувшись до замітайла і кивнувши головою на його лантух, весело додав: – Та електрики з мітлами! Ти, Гордійовичу, теж, бачу, професію поміняв?

– Поміняв... Бо скільки ж можна ті лампочки – хай би їм баньки посліпило! – закручувати?! Бодай у день докільця попрацюю на совість...

А Пилип Матвійович подумав: "Бреше й дивиться – хоч би очі розплющив..." – і знову вмочив щіточку в банку із жовтою фарбою.

– Благоустрій! – звідки не візьмись, біля лавки виріс ще один, теж зодягнений у біле чоловік, схожий на цигана. Про таких, як він, кажуть: був кінь, та з'їздився. Кинувши прискаленим оком на маляра, він одразу ж розпустив губу:

– Це не унітаз їжачком прочищати... Тут пензликом, пензликом треба...

Всі зайшлися реготом. Навіть той, що працював у поліклініці невідомо ким – завгаром,

сторожем чи, може, яку іншу посаду обіймав. Сьогодні йому випало вибрати недопалки із бачків: круть-круть догори дном – і пусто!

– Пристає? – запитав він.

– Хто й до кого? – перепитав маляр, не глянувши на прийшлого, бо й так упізнав його голос: де треба й не треба – прилипає цей чоловік до людей так, що з шкірою не відірвеш.

– Фарба, питаю, чи пристає?! Є ж для дерева, є для заліза...

– Ти, напевне, з ножівками переплутав... Вони теж – дивлячись для чого – бувають: і по дереву ріжуть, і по металу пиляють, – кашлянув маляр і хіхікнув: – Як жінки...

– Хіба я не знаю...

– То навіщо запитуєш?

– Моя теж... як пилочка гостра...

Під нерозквітлим ще абрикосами було не до сміху. Навіть жіноче товариство, яке поралося на клумбі, здивувалося: а чого ж це вони, балакуни в кашкетах, позамовкали й почали розходитися? І сторож поліклініки Сидір Степанович, і, схожий на цигана, столяр Петро Самійлович. Тільки електрик Василь Гордійович, милуючись, як акуратненько й до ладу сантехнік виводив щіточкою з жовтим віхтиком, запитав:

– Другу половину синьою фарбуватимеш?

– Якби ж то вона була, синя, – зітхнув Пилип Матвійович. – Але нічого. Сказав же начальник штабу, що й зеленою можна...

– Сказав – то й сказав! Хай буде зеленою, – погодився Василь Гордійович і, тричі стьобнувши березовою мітлою по сірому стовбурі нерозквітлого ще абрикоса, поволік свого лантуха глибше у скверик: там ще лежало чимало торішнього зопрілого листя.

А Пилип Матвійович, присівши на сухому краєчку лавки, знову став думати про своє: "От вам і благоустрій території... А душі? Ніхто ж не давав команду закінчити роботу саме сьогодні? Не давав. Кольорами не перебирали? Не перебирали. То піду ввечері, поки магазин ще працюватиме, і сам куплю. Синьої як небо!.. І вдосвіта дофарбую..."

ОБРАЗКИ
"СВИНЯЧОГО" БАЗАРУ

СМАК

Щосуботи на околиці нашого міста, яка Луцьким кільцем перев'язала три дороги, що походилися з Ковеля, Сарн і Млинова, – торгують машинами. Купують-перекупувають, продають-перепродують. Яких лишень іномарок і звідкіль не понавозять.

А в неділю – продають всяку живність.

– Не проїхати і не пройти! – бідкається кривенький сусід Карпо. Йому треба перебратися на другий бік вулиці, де зупиняється тролейбус, який доїжджає до центрального міського ринку.

– Так то ж – до центрального! А наш базар...

Тут кожного недільного досвітку (окрім великих релігійних чи державних свят) аж до нашого балкона долітає мекання й бекання, хрюкання й мукання, кукурікання й кудкудакання.

– Піду, гляну, що там і по чому, – кажу дружині, а сам думаю: "Навіщо мені ті кабанці, телички, кролики чи півники?! На балконі вони ж не приживуться..."

І, пам'ятаючи пораду незабутнього Григора Тютюнника: "Як хочеш спробувати слово на смак, йди на базар", – чимчикую.

Прийшов. Бачу: двійко літніх людей.

Він до неї – цілуватися:

– Ох, ти ж моє сонечко! Скільки лет, скільки зім!

Вона – відмахуючи руками:

– Перестань! Люди ж дивляться, капловухий!

Помітивши, що і я зацікавився діалогом, чоловік спогорда зізнається:

– Год, може, зо тридцять тут зустрічаємося. Як на свіданнях...

– А він щоразу цілуватися лізе! – жінка штурх-штурх кулаком під бік співрозмовника. – А толку?

– Швидше на долоні волосся виросте, ніж...

– ...хрюкало стане мужчиною... – продовжує.

І додає, весело кліпаючи: – Може, тому й базар цей нарекли свинячим.

– Гм...Може, й так, може, й так, – чоловік ще раз блимає на мене, потім зміряє поглядом свою язикату співрозмовницю і зобиджено дибуляє туди, де торгують золотими заводними свинками:

– Сусідова внучка просила щось їй купити у місті. Чом би й ні?!

КВИТОК НА ВИСТАВУ

Підвода на гумових колесах, запряжена в коника із сивою хмаринкою ранкової пари на спині, видно, виїхала із села ще затемна. Бо ж і їздовий, пильнуючи, аби не підштовхнути краєм драбиняка чиєсь авто, мляво, мов після теплого сну, поправляв на собі зопрілого кашкета, і жіночка, яка сиділа на вологуватій мішковині поруч, позіхнула протяжно, аж яось натомлено, ніби й ночі не бачила. Але очі в жіночки світилися по-недільному: базар.

– По чім квиток на свинячу виставу? – запитала вона в череватенького чатового, який дрібно витупцьовував поміж двома дротяними крильми ярмаркових воріт, вимагаючи мита за в'їзд. Він позіхав поважно, бо теж, мабуть, не мав сну перед базарною неділею.

– На яку-яку виставу?

– Свинячу.

– Свині ж – не артисти!

– Ого, ще й які!

Чатовий глипнув на молодичку прискаленим оком і, можливо, вперше в житті відчувши себе театральним білетером, вистрілив:

– Не сип мені сахар на...! Все одно безплатно не пропущу...

Жіночка дістала з гаманця гроші, тицьнула їх чатовому. Той переможно видав квита і потупцяв зустрічати наступних базарувальників. А їздовий, вкотре насунувши на ніс зопрілого кашкета, спересердя тьохнув батогом:

– Ну, і вредна ж ти, стара! На виставу, бач, захотілося...

ЧОЛОВІЧКИ НА ПРОДАЖ

Жіночка дивилась-дивилась, мовчала-мовчала, очевидно, прикидаючи, купувати чи ні, а тоді й запитала:

– І по чому такий чоловічок?

– Оцей? – перепитав кругловидий базарник.

– Ага-ага! Отой, найвгодованіший! – і тицьнула на сірого тлустого вуханя, що, підозріло поблимуючи на ранковий недільний люд, походжав собі за плетеним дротом з кутка в куток, не заважаючи і двом молодшим родакам робити те ж саме: по колу, по колу – як у цирку.

– Віддам за двісті.

Жіночка замовкла знову.

– За сто вісімдесят!

– А за півтора? – нарешті защебетала.

– Ну, вже як для вас, то – за сотню! – хихикнув кругловидий, нутром, напевне, відчувши, що жіночка – своя в дошку. Хоч і міського крою. – Все одно ж я тих грошей додому не доведу, бо проп'ю – ги-ги! – за здоров'я кроликів.

Жіночка знову слухала-слухала, мовчала-мовчала, а тоді й сама зареготала:

– Якщо той вухатий ледацюга так дешево коштує, на 'кий біс він мені здався. Такий і вдома є: скільки не годуй, то голодний, а толку... Якби хто купляв, то й за триста продала б.

– Це вже ви, жіночко, загнули: чоловічка вашого ніхто не купить ні за триста, ні за п'ятдесят, не візьме й задарма. Не вірите? Спробуйте привезти його на свинячий базар, переконаєтесь, – і весело замуликав:

*Ой там, на току, на базарі
Жінки чоловіків продавали...*

– А по чому той трусик? Еге, молодюсінський! – цокотіла до базарювальника, що торгував по сусідству, вже друга жіночка. Хтозна, може, вона, з насолодою вислухавши попередню перепалку, й собі прикидала: купувати чи ні. І за скільки.

КРЕМАІВСЬКИЙ ПЕНСІОНЕР

*"Солдаты сменяются у Мавзолея,
роздольно и мощно чеканят шаги..."*

**Роберт Рождественский,
поэма "210 шагов"**

Кожного недільного ранку Федір Ціпок, а по вуличному – "Ціпков", худючий, як тріска, запалював "орбітину", обкурював і себе, й дерево ріденьким димом, а вже потім клав на праве плече власноруч виструганого вишневого ціпка, з яким не розлучався багато років, і починав:

– Левою! Правой! Раз-два-три! – піднімав спочатку ліву, випростував її, як соліст балету, майже до рівня стегна, затим припечатував чоботом об землю, робив те ж саме і правою ногою. І неодмінно за кожним разом притискав до грудей ліву руку, а правою надійно тримав вишневу ковінку, що слугувала Федорові карабіном.

Карбував крок за кроком від свого обійстя до хвіртки старенького Василя Шпака, колишнього вчителя історії, який ще й досі завідує шкільним музеєм села. Звідти повертався до клена, присідав на лавочці й знову обкурював і себе, й дерево ріденьким димом. І – мовчав. Аж поки не бігла до ставка сільська дівчора. Федір Ціпок гукав їй:

– Привіт незалежним піонерам!

– І кремлівським пенсіонерам! – здіймала над шляхом куряву малеча і летіла далі. А сільський зірвіголова Гриць Корчага усе передражнював Федора::

– "Двести десять шагов! Двести десять шагов! Как Ильич, ты, Ципков, будь здоров!.."

КУРНИК

"**С**винячий" базар уже почав розходитися, а Никін Палієнко, чоловік, який на старості звівся ні на те, ні на се, не квапився. Приставав до одного: "По чому сьогодні парочка поросят?", підходив до другого: "Сало – натуральне чи хімія?", обперізував насмішкою третього: "У вас кролик – самі кості на помості!"

Марта, його дружина, смикаючи за рукав, утихомирювала: – Стули губи, чоловіче!..

Никін – цибатий, як журавель, трохи спав з лица, сорочка на ньому – як ряднина на льошнику, теліпається на лопатках: подужчав би вітер – з ніг звалив би.

Марта – навпаки: коникові по коліна. Невисокого зросту, не дебела, але ж повненька. Про таких кажуть: "Як пірне, то вода через греблю

перехлюпується". Щоб такого не сталося і не довелось базарувальників евакуювати на час, поки вщухне злива, – чоловік поводив себе слухняно, мов стара дитина. На його щастя, над базаром розкошувало червнєве сонце і грому з ясного неба не віщувало ніщо. На те й неділя, щоб не займатися ділом. Кому як...Щоразу накуповуючи на тиждень дешевших, ніж в супермаркеті, цигарок (на місяць, до пенсії, все одно не вистачить) Никін з Мартою обходили всі так звані "тимчасові архітектурні об'єкти" з куривом на вітринах. Чоловік ще й пробував читати, однак одразу кидав цю марну справу, бо жодного іншомовного слова на тих коробках не знав. Окрім застороги, надрукованої на них великими чорними буквами українською.

– Хоч би хто продавав такі...

– Які? – перепитувала Марта.

– Та без отого налякування... "Куріння вбиває"... Що воно, одразу й наповал кладе? Спершу, певне, ранить...

– "Ранить..." Тебе вже й гарматою не вб'єш!, – аж засичала Марта і на півслові спіткнулася: мовляв, верзе казна-що?! Помовчавши, додала: – Вже й так – як тюлька: закопчений...

– Надовше збережуся, – хіхікнув тоненько чоловік. І знову – за своє: – Куріння, бачите, їх

убиває. А могли написати "Куріння лікує". Розкупили б за мить!

– Перестань базікати! Як так приспічило, то купуй уже, поки курник відчинений, – здалася Марта.

– Зачинять, куплю в другому.

– Їх багато розвелосся, – знітилася дружина і, щоб не бачити, як Никін купуватиме собі на тиждень найдешевших "боєприпасів", потупцяла поволеньки до брами: "А базар же називають "свинячим"... То, виходить, і курці такі..."

"НА ПАСОВИСЬКА ЗЕЛЕНІ..."

Всі люди як люди: в неділю до церкви йдуть, а ти – на базар! – дорікала щоразу своєму чоловікові баба Мартоха. Відколи син з невісткою "перевезли" старих Тарадаїв у місто, щоб онучку доглянули, поки будуть на заробітках, вона не давала спокою Василеві. І в будні баба Мартоха, звичайно, не сиділа, склавши руки, а недільними ранками, запоравши худобу і вдягнувшись у святошне, вирушала до храму. За будь-якої погоди. Василь же ходив на Різдво, Водохреше, Великдень, Трійцю... Особливо любив Старий новий рік, що з Василем породичався. "Хоч це свято й не біблійне, – казав, – зате – моє..." Біля церкви завжди збиралося чимало

чоловіків з таким ім'ям, як у нього. Придбувала навіть Василина, однолітка Тарадая, яка про походження свого імені ніколи й не чула. Тільки усміхалася: мовляв, називають же Антоном, то чому б не бути Антоніні? Нарекли Василями, то чому б Василюю – ні!? Хай буде й Василина...Одним словом, чотирнадцятого січня, після ранкового богослужіння всі вітали усіх: молодші – ще й зі старим Новим роком, підтоптані – і з Василем.

А в місті все перевернулося з ніг на голову. Оскільки в мікрорайоні, де жили син з невісткою і внуками, збудували аж три кам'яні храми і всі – недалечко, то старі Тарадаї ходили молитися в найближчий.

Одного недільного ранку ні з того, ні з сього Василь закомизився:

– Ти, Мартохо, як хочеш...А я сьогодні – кахи-кахи! – відпочиватиму... Піду на "свинячий розвіятися трохи, розпитати, що й по чому. – Помовчав, помовчав і сказав: – Хай Бог простить, що в неділю, та сумно без села. А воно мені, на базарі, – здається в душі оживає... Знав би, що так скучатиму, – хоч кроликів сюди із собою взяв би...

– Щоб із балкона лупали, – з досадою до-рікнула Мартоха. І, зав'язуючи на голову велику тернову хустку, додала: – А неділя – для Бога.

– Воно то так...– відповів Тарадай. Коротко відповів, бо важко було не погодитися з Мартохою. Але вчинив по-своєму: пішов на базар.

Вивчивши всі "вулички й провулки" недільної торгової, як свої п'ять пальців, Василь не став зупинятися біля всіх ярмаркових столів, наметів та розкладачок, довго їх роздивлятися, мов на екскурсії, а підступив одразу до чоловіка в рудому кашкеті і такого ж кольору тужурці. Порозставлявши рядочком біля свого легковика кілька дерев'яних кліток, збитих з тоненьких дощочок, той продавав кролів. Таких, як і решта базарувальників продавали: тлусті, з настобурченими, як лопушиння, вухами.

– По чому? – запитав Тарадай, так глянувши на чоловіка, наче дві гривні подарував.

– Та ви ж не купите, бо дорогі, – несподівано відповів продавець. Збоку як на нього подивитися, то не того йому кролика шкода, що продав, а тих, що залишились.

– А звідки ви взяли, що я безгрішний? От сьогодні неділя: всі – по церквах, а я – на базарі. Як каже внучка, все окей! Живемо добре: горя в людей не позичаємо.

– Воно ж чути, що в кишнях вітер свистить, – кинув чоловік, насунувши кашкета до

самісіньких брів, замовк: мовляв, чогось язик поза вухами починає літати – не зобиджай старого.

– Дорогі – то й дорогі! Я б теж, мабуть, таку ціну правив, – погодився Тарадай і ближче підступив до легковички.

– Ті вже, батьку, повмирали, що даром давали.

– А машина по чому? – як з конопель вискочив Тарадай.

– Добре тому дати, хто не хоче брати! Ви ж усе одно не купите, бо не продаю – кролів нею лишень привіз. Машина, батьку, дешева, з Європи пригнана... – Продавець знову поправив кашкета, цього разу аж лисиною засвітив.

– Євробляха, значить, – зітхнув Тарадай, подумавши, напевне, і про сина на заробітках: той теж намислив купити іномарку.

Продавець зрозумів, що з дідом каші не звариш і перестав на нього звертати увагу, припрошуючи до себе інших базарувальників: "Купуйте крилики! Удвічі дешевші, ніж задарма!"

Тарадай, переступаючи поволі з ноги на ногу, по дорозі додому почав розмірковувати: "Чому ж це воно так? Кролі дорожчі за машини? Вони, ненаситці, як сплять, то не їдять, а як їдять, то не дрімають. Скільки не насиплеш. І мовчать, А

як не вкочиш нічого – теж ні пари з вуст. Другого рота в жодного не прорізалось. А то ж – залізчачя!.. Клепають його і клепають, з кожним роком – більше й більше. Чи не в кожному дворі іржавіє. Бува, що й не одне. Ніяк не наситяться люди! Чи воно щось коїться у світі не тее, чи я чогось ще недопетрав, як Мартоха напам'ять читала з Книги Псалмів: "Господь – то мій Пастир. Тому в недостатку не буду, – на пасовиськах зелених оселить мене, на тихую воду мене запровадить..." Може, й Мартоха вже з церкви прийшла, то скажу їй, що на торговиці по неділях більше не тинятимусь. І вона вже не дорікне мені: "Всі люди як люди: в неділю до церкви йдуть, а ти – на базар!"

З М І С Т

Двічі арештований	3
Столітній учитель малювання.....	9
Михайло Атомович	16
"Припнути – діло нехитре..."	22
"Микитовичу!!!"	28
"Бандерівка"	35
Збіг обставин	42
Усі кози в золоті	49
Кабмін	59
Субмарина в садку.....	68
Петрів день	72
Соло на шпильці.....	79
Непослух	87
Нема лісу без вовка... ..	97
Кого підстригав Семен?.....	101
Відплата	107
Забивали козла... ..	112
Житняки.....	118
Філологи з нашого під'їзду.....	122

Ономастика	126
Сантехнік Гайда	131
Рябчик.....	137
Бенкет на всю губу	142
План дій	149
Зайва пара чобіток	156
Артилеристи	161
"Скора"	163
Як ні з чим до млина... ..	166
Сухостій	171
Решта віку.....	180
Благоустрій душі	186

ОБРАЗКИ "СВИНЯЧОГО" БАЗАРУ

Смак	193
Квиток на виставу	195
Чоловічки на продаж	196
Кремлівський пенсіонер.....	198
Курник	199
"На пасовиська зелені... .."	201

Літературно-художнє видання

Береза Микола Павлович

НЕПОСЛУХ

Новели

Редактор

Світлана Береза

Набір

Микола Береза

Технічний редактор

Віталій Власюк

Фото

Анатолій Похилюк

Підписано до друку 26.07.2019 р. Формат 70x100 1/32. Папір офсет.

Гарнітура «PT Serif». Друк офсет.

Ум. друк. арк. 8,45. Наклад 150 пр. Зам. 53.

Видавництво «Волинські береги».

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські береги».